Peygamberimizin Şemâili Ahlâk ve Âdâbı

(s.a.s)

Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL

11

Peygamberimiz'in Şemâili
Ahlâk ve Âdâbı (s.a.s.)
Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL

Peygamberimiz'in Şemâili Ahlâk ve Âdâbı (s.a.s.)

PEYGAMBERİMİZ'İN ŞEMÂİLİ AHLÂK VE ÂDÂBI

Editör
Ömer ÇETİNKAYA

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Mizanpaj
Necmi TOPAL

ISBN
975-278-134-9

Yayın Numarası
388

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası / İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Nisan 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

“Ve sen, elbette yüce bir ahlâk üzeresin.” (Kalem, 68/4)

Yüce Allah, Kur’ân-ı Kerim’de Peygamberimiz’in (s.a.s.) de bizim gibi bir insan olduğunu, ancak ona vahiy geldiğini, nübüvvet ve risaletle vazifelendirildiğini belirtiyor (Kehf, 18/110). Yine Cenâb-ı Hak, Yüce Kitab’ında Peygamberimiz’in (s.a.s.) büyük ahlâk sahibi olduğunu (Kalem, 68/4) ve Allah Rasûlü’nde Müslümanlar için güzel bir örnek bulunduğunu (Ahzâb, 33/21) bildiriyor. Peygamberimiz’in (s.a.s.) çevresindeki Müslümanlar O’nun hakkında güzel ahlâkın en belirgin örneklerini sıralamakta; adalet, cömertlik, çalışkanlık, cesaret ve yardımseverlik gibi ahlâkî mefhumların O’nunla yeni bir anlam kazandığını, O’nun yaşayışının Kur’ân’ı yansıttığını nakletmektedirler.

Bu münasebetle, biz, bu çalışmamızda Sevgili Peygamberimiz’in ayrılmaz hayat hikâyesini (Siyer-i Nebî’yi) kısaca naklettikten sonra günlük hayatından örnekler aktararak, O’nu değişik bir açıdan tanıtmaya çalışacağız. Yani, orta sınıf bir Kureyşli gibi giyinen, az yemekle yetinen, kendisine sunulan hediyeleri yoksul öğrencilere ve öğrenci konumunda olan ilim taliplilerine aktaran; yoksula, yolda kalmışa, akrabaya yardım eden, çocuklara sa-

mimi ilgi gösteren, kadınlara nezaketle davranan, her işinde tertipli düzenli olan, dağınıklıktan, karışıklıktan hoşlanmayan; kardeşliği, birliği, beraberliği emreden, dindaşlık ve yurttaşlık ilişkilerini kuvvetlendiren, ilme düşkün, cehalete düşman olan Hz. Muhammed'in (s.a.s.) günlük hayatından tablolar sunacağız.

Böylece, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) örnek şahsiyetini tanımanın, örnek hayatını öğrenmenin, Müslümanlar için ne büyük ilâhî rahmet olduğu ortaya çıkacaktır.

Bu vesile ile "Hz. Peygamber'de Âdâb-ı Muâşeret" konulu konferans metnini de -geçmiş konulara göre bazı tekrarlar olsa da ek bilgi ve farklı yorumlar sebebiyle- yararlı olur ümidiyle araştırmanın sonuna eklemiş bulunuyoruz.

Bu kitapçık kaleme alınırken; Kur'ân-ı Kerim, meşhur hadis kitapları, İslâm tarihinin ana kaynakları esas alınmış, Osmanlı bilginlerince yazılmış bazı Şemâil kitapları gözden geçirilmiş, bunların isimleri ihtiyaç duyuldukça dipnotlarda gösterilmiş, yaygın kitlelere ulaşarak benzeri bilgileri geliştirmeye imkân vermek gayesiyle keza dipnotlarda Türkçe yayınlanmış bazı telif ve tercüme eserlere de yer verilmiştir.

Her yaş ve meslekten insanımızı ve özellikle gençleri doğru bilgilerle donatarak Peygamber sevgisini gönüllere yerleştirmek, O'nun hayata getirdiği değerleri doğru anlamaya ve anlatmaya çalışmak gibi bir iyi niyet taşıyan bu eserimizin, gözetilen hedef doğrultusunda hizmet vermesini Yüce Allah'tan niyaz ederim.

Hüseyin ALGÜL

YENİ BASKI İLE İLGİLİ BİRKAÇ SÖZ

Önsöz'de de belirtildiği gibi bu kitapçık, Sevgili Peygamberimiz'i sevme, O'nun birey ve toplum hayatına getirdiği değerleri doğru anlama ve anlatma gibi bir iyi niyet taşıdığı için şu âna kadar okuyucularımızın yoğun ilgisine erişmiştir.

Bunun doğal bir sonucu olarak bize zaman zaman özellikle genç okuyucularımızdan kitapla ilgili mektuplar gelmiş, bu mektuplarda bazı istekler, beklentiler ve değişik düşünceler ifade edilmiştir. Benzer soru, istek ve beklentiler kitabın konusu ile ilgili olarak gerçekleşen televizyon ve radyo programlarında da dile getirilmiştir.

İşte biz, bu yeni baskıda kitabın ana dokusunu korumak kaydıyla, anlatılanları daha akıcı hâle getiren ilâveler yaptık, her konunun sonuna ana konuyu daha net ve doğru biçimde algılayıp özümsemeye imkân verecek özet sonuçlar ekledik. Bu eklerle, özellikle genç okuyucularımızın yoğun beklentilerine cevap vermeye çalıştık.

Ayrıca, kitabın baş kısmına, Önsöz'den hemen sonra Peygamber Efendimiz'in hayatı ile ilgili özet bir bölüm ekledik. Bununla, Sevgili Peygamberimiz'in şemâili ahlâk ve âdâbına dair konuları tetkike girişmeden önce O'nun hayatına ait bilgilerimizi özet de olsa tekrarlayarak hatır-

latmak ve pekiştirmek istedik. Kitabın sonuna da Peygamber Efendimiz'in ahlâkını doğru anlamada bize ışık tutacak yoğunlaştırılmış bir değerlendirmeyi içeren "Sonuç" kısmını ekledik.

Bu kitabımızın genç kesimin yoğun ilgisine erişmesi bizim için Yüce Allah'ın en büyük bir lütfudur. Bu ilginin bizim kalemimizden çıkan kelime ve cümleler dizisine değil, Peygamber Efendimiz'in şemâili, ahlâkı ve âdâbı'na olduğuna inanıyoruz.

Böyle bir mutluluğu bize bahşeden Cenâb-ı Hakk'a hamd ve şükrediyor, Sevgili Peygamberimiz'in şemâil, ahlâk ve âdâbı'nı öğrenmeye böylesine yoğun ilgi gösteren değerli okuyucularımıza ve bu yararlı bilgi iletişimini sağlayan yayıncı kardeşlerimize şükranlarımızı sunuyoruz.

Hüseyin ALGÜL / Bursa - 2005

PEYGAMBERİMİZ'İN HAYATI

(Özet Olarak)

Sevgili Peygamberimiz, 20 Nisan 571 tarihinde Mekke'de Benî Hâşim mahallesinde babasından kalan evde doğdu. Babası Abdullah, annesi Âmine, dedesi Abdülmuttalip, büyük babası Vehb, babaannesi Fâtıma, anneannesi Berre'dir.

Babası, henüz O doğmadan önce ticarî amaçlı bir yolculuktan dönerken Medine'de hastalanarak ölmüş ve orada dayılarının gözetimi altında toprağa verilmişti. Abdülmuttalib'in annesi Selma Hanım Medineli olduğu için Abdullah'ın orada akrabası vardı.

Peygamberimiz dünyaya gelince annesi O'nu Abdülmuttalib'e götürdü, rüyasında çocuğa, "Ahmed veya Muhammed" adının verilmesinin hatırlatıldığını belirtti. Abdülmuttalip de torununu şefkatle kucaklayıp Kâbe'ye gitti, Allah'a şükretti ve adını "Muhammed" koydu.

Peygamber Efendimiz dünyaya geldiğinde ilk günlerde Süveybe Hanım ona süt emzirdi. Eski âdetlere göre Mekkeliler, doğan çocuklarını, sağlıklı büyümeleri ve bozulmamış saf dili (Arapça'yı) iyi öğrenmeleri için kırsal alandaki süt annelere verirlerdi. Peygamberimiz (s.a.s.) de yakınları tarafından Hevazin kabilesinin Benî Sa'd kolundan Halime Hanım'a verildi. Böylece, Peygamber

Efendimiz, süt annesi Halime'nin yanında yaklaşık dört yıl kaldı. Daha sonra Mekke'ye dönen Peygamberimiz, altı yaşına kadar annesinin yanında kaldı. Altı yaşında iken annesi onu akrabası ile tanıştırmak ve babasının kabrini ziyaret için yanlarında cariye/hizmetçi statüsünde bulunan ve daha sonra "Hz. Peygamber'in Dadısı" unvanını alacak olan Ümmü Eymen'le birlikte Medine'ye götürdü. Dönüşte Ebva denilen yerde hastalanıp öldü ve orada toprağa verildi. Ümmü Eymen onu Mekke'ye getirip dedesine teslim etti. Altı yaşından sekiz yaşına kadar dedesi Abdülmuttalib'in yanında kaldı. O da ölünce, vasiyeti üzerine amcası Ebû Talib'in evine taşındı.

Peygamber Efendimiz bütün bu acıları çocuk yaşlarında yaşadı. Ancak, metanetini yitirmedi. Mekke otlaklarında amcasının koyunlarını güttü. Evde elinden gelen her işi seve seve yaparak amcasının aile bütçesine katkıda bulundu. Doğrusu, yengesi Fâtıma hanım da ona öz evlâdı gibi davrandı, onu hiç üzmedi.

Sevgili Peygamberimiz'in o yıllarda bulunduğu her yerde bolluk ve bereket gözleniyordu. On üç yaşından itibaren amcaları ile birlikte ticarete başladı, zamanla bunun inceliklerini kavrayarak ticaret kervanlarını tek başına götürür, getirir oldu. Nihayet, dürüstlüğü sebebiyle Mekke ticaret piyasasında aranan bir isim oldu.

Sevgili Peygamberimiz kabileler arası savaşlar sebebiyle artan haksızlıkların ve soygunların önüne geçmek üzere kurulan Hılfulfudûl derneğine katıldı. Bu, haksızlıkları önlemek için bir araya gelen insanların kurduğu bir dernekti. Yaptırım gücü hayli güçlü olan bu sivil kuruluşta etkili bir üye olarak görev yaptı. Mekke toplu-

munda huzur ve güvenin yaygınlaşmasına katkı sağladı. Bu sıralarda henüz yirmi yaşındaydı.

Peygamber Efendimiz yirmi beş yaşında iken Hz. Hatice ile evlendi. Hz. Hatice, gerek ticarî hayattaki dürüstlüğü, gerek güvenilirliği, gerekse haksızlıkları önlemedeki üstün çabaları nedeniyle Hz. Peygamber'i tercih etti. Bu evlilikten Kasım ve Abdullah adlı oğullarıyla Zeynep, Rukıye, Ümmügülsüm ve Fâtıma adlı kızları dünyaya geldi. Fâtıma dışındaki bütün çocukları kendisinden önce öldüler. Peygamberimizden sonra evlâdından sadece Fâtıma kaldı. O da Peygamber Efendimiz'in ölümünden yaklaşık altı ay sonra Allah'ın rahmetine kavuştu.

Sevgili Peygamberimiz, Hacerulesved adlı kutsal taşın, yerine konulması hususunda Mekke'deki kabileler arasında hakemlik yaptı. Herkes O'na güveniyordu. Nitekim, fetânetiyle problemi çözerek herkesin takdirini kazandı. Taşı bir yaygı üzerine koydu, kabile başkanlarına ortaklaşa taşıttı. Köşeye gelince kendi eliyle yerleştirdi. Böylece, kutsal taşı yerine taşıma onuruna bütün kabile ileri gelenleri ulaşmış oldu. Bu sırada Peygamber Efendimiz otuz beş yaşındaydı.

İslâm öncesindeki câhiliye çağında insanlar arasında kardeşlik ve dostluk ilişkileri zayıflamıştı, haksızlık ve adaletsizlik yaygınlaşmıştı. İlişkilerde daha çok, çıkar ve menfaatler ön plândaydı. Kız çocukları hor görülürdü, hatta bazı babalar kız çocuğu babası olmayı utanç sayarlar ve küçük yaşlarda onları diri diri kuma gömerek öldürürler, böylece, onurlu bir iş yaptıklarını sanırlardı. Aralarında kavgacılık, kan davası, öç alma, kumarbazlık, içki, fuhuş/zina, kumarbazlık, tefecilik, soygunculuk, eşkı-

yalık yaygındı. Düşman ölülerinin burunları kulakları kesilip iplere dizilerek intikam için boyunlara takılırdı. İnsanlar, taştan, topraktan ve benzeri şeylerden yapılmış olan putlara taparlardı. Daha doğrusu, Allah'ın varlığına inanırlar; fakat putları, dileklerini Allah'a duyuran varlıklar olarak görürler ve Allah'a ortak koşarlardı. Kur'ân-ı Kerîm, böyle yapma eylemine "şirk", böyle yapanlara da "müşrik" demektedir.

İşte, Sevgili Peygamberimiz, böyle bir toplumda yaşadı. Fakat, câhiliye çağının kötülüklerine bulaşmadı, Allah onu câhiliyenin her türlü kötülüklerinden korudu. Nezih ve tertemiz bir hayat yaşadı ve hemşehrileri arasında "el-Emîn: Güvenilir" unvanıyla tanındı. Putlardan nefret ederdi, insanların kötü işler peşinde gitmelerine üzülürdü; toplumu oluşturan bireylerin inanç yönünden sapıklıkları, ahlâk yönünden düşüklükleri O'nu rahatsız ederdi. Otuz beş yaşını geçtikten sonra kendisinde zaman zaman şehir dışına çıkıp kırlarda gezinme, evrenin yaratıcısını düşünme (tefekkür ve ibret) isteği uyandı.

Yaşı biraz daha ilerleyince belli sürelerle Hira-Nur dağındaki mağarada kalmaya başladı. 38-39'lara ulaştığında şehir ile mağara arasında gidip gelirken kayalıklar ve ağaçlar arasından "Ey Muhammed!" diye sesler duymaya, peşinden de sadık rüyalar görmeye başladı; öyle ki, geceleyin gördüğü rüyalar ertesi gün aynen çıkıyordu. Nihayet 40 yaşında iken 610 yılı Ramazan ayında bir gün Cebrail Aleyhisselâm geldi, "Yaratan Rabbinin adıyla oku!" diye başlayan ilk âyetler vahyedildi. Böylece, Yüce Allah tarafından peygamberlikle görevlendirilmiş oldu.

Peygamber Efendimiz'in İslâm davetine evet diyerek ilk inanma şerefine Hz. Hatice, Hz. Ali, Hz. Zeyd b. Harise ve Hz. Ebû Bekir eriştiler. Bunları Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkas, Talha ve Zübeyr Hazretleriyle diğerleri takip ettiler.

İlk Müslümanlar, puta tapıcı inkârcılardan çok eziyet gördüler. Bunlar arasında Yasir Hazretleriyle eşi Sümeyye hanım gibileri bu uğurda şehitlik mertebesine eriştiler. Mekke toplumu içinde zayıf konumda olan Hz. Bilâl-i Habeşî, Hz. Ebû Fükeyhe, Hz. Habbab gibi erkek, Hz. Ümmü Abis, Hz. Nehdiyye ve Hz. Zinnîre gibi gibi bayan Müslümanlar çok sıkıntı çektiler. Bilhassa köle ve cariye statüsünde olan ilk Müslümanlar genellikle sahiplerinin/patronlarının baskısı altında eziliyorlardı. Bu ilk Müslümanların, inançlarındaki direnişleri, İslâm'ın yayılmasında çok etkili oldu. Nitekim, peygamberliğin ilk altı yılı dolarken Hz. Hamza ve Hz. Ömer gibi yiğitlik ve cesaretiyle tanınan zatları inananlar kervanına katılmış olarak Peygamberimiz'in yakın çevresinde görüyoruz.

İslâm'a girenlerin sayısı arttıkça putatapıcıların önleyici tedbirleri de hem çeşitleniyor hem de artıyordu. Bu münasebetle peygamberliğin beşinci ve altıncı yıllarında bazı Müslümanlar Peygamber Efendimiz'in izniyle Habeşistan'a göç etmek zorunda kaldılar. Öte yandan, peygamberliğin yedinci yılından itibaren putatapıcılar, Müslümanları, Mekke'de Şi'b-i Ebî Talib denilen mahallede sosyal ablukaya aldılar, boykot uyguladılar; ticaret, seyahat ve benzeri doğal haklardan mahrum bıraktılar. Bu durum, üç yıl sürdü. Düşmanların amacı, Müslümanları, Hz. Peygamber'in çevresinden uzaklaştırmaktı. Ama, amaçlarına

erişemiyorlardı. Çünkü üçüncü yılın sonlarına doğru çocuklar, yaşlılar, hastalar açlıktan inliyor olsalar ve meşe ağaçlarının yapraklarını çiğneyerek gıdalanmaya mecbur kalsalar bile bir tek Müslüman, Sevgili Peygamberimiz'i terk etmedi, dünyalık uğruna hiçbiri O'nu yalnız bırakmadı.

Peygamberliğin onuncu yılında peş peşe Hz. Hatice ve Ebû Talip ölünce düşmanların baskısı bir kat daha arttı. Bu sebeple Hz. Peygamber, dış destek sağlamak amacıyla Taif'e gitti. Ne var ki, Taifliler İslâm'ı kabul etmediler ve Hz. Peygamber'e destek vermediler, aksine O'nu taşladılar. Bu sırada yanında ilk Müslümanlardan Hz. Zeyd de vardı. Her ikisinin de bedenleri kan içinde kaldı. Taif'in hayli dışında bir bağa girerek taşlayanlardan kurtulabildiler. Hz. Peygamber'in, orada bir gölgelikte Yüce Allah'a yapmış olduğu yakarışının bir yerinde "…Allahım! Şayet bana karşı gazaplı değilsen çektiğim mihnetlere, belâlara hiç aldırmam…" demesi, O'nun derin sorumluluk ve görev anlayışını yansıtmaktadır. Çünkü O, uğrunda taşlanacak kadar görevini en derin sorumlulukla yürüttüğü hâlde Cenâb-ı Hakk'ın rızasını yeterince kazanıp kazanamadığını düşünüyor ve şayet Allah O'ndan hoşnutsa başına gelen hiçbir sıkıntıya aldırış etmeyeceğini, hiçbir engelin görevdeki kararlılığını azaltacak bir etki yapmasına izin vermeyeceğini düşünüyor.

Bu esnada Mekke'de Dârunnedve denilen şehir meclisinde O'nun şehre alınmamasına karar verilmişti. Bu sebeple Hz. Peygamber, himaye geleneğinden yararlanmayı düşündü ve şehre hatırlı biri olan Mut'im b. Adiyy'in himayesinde girmek zorunda kaldı.

Yüce Allah, yüksek mükâfatlarla şereflendireceği kullarını çeşitli imtihanlardan geçirmiştir. En başta bütün peygamberler bu ortak kaderi paylaşırlar. Bu açıdan Peygamber Efendimiz'e baktığımız zaman görevi süresince önüne çıkan tüm olumsuzlukları büyük bir sabırla karşılamış ve Allah'ın adını yüceltme (i'lâ-yı kelimetullâh) mücadelesinde her zaman kararlı davranmıştır. Günün birinde Müslümanlığın geniş kitlelerce kabul göreceğinden de hiç ümit kesmemiştir. Bu yüzden de kendisine ve inananlara olmadık kötülükleri peş peşe yapmaktan geri durmayan Mekkeliler ve Taifliler hakkında hidayete erip ıslah olmaları için hayır duadan geri durmamıştır.

İşte, miraç, O'nun samimi mücadelesinin doruğa ulaştığı, buna karşılık düşmanların zulüm, saldırganlık ve vahşilikte en ileri gittiği bir zaman diliminde gerçekleşmiştir.

Miraç, kuvvetli görüşe göre Medine'ye hicretten önceki bir buçuk yıl içinde Recep ayının yirmi altısını yirmi yedisine bağlayan gece meydana gelmiş ve Yüce Allah dinî konularda âyetlerini indirmek, acımasız saldırılara hedef olan Sevgili Peygamberimizin üzüntü ve sıkıntılarını hafifletmek ve müjdeler vermek gayesiyle onu miraca erdirmiştir. Dînî literatürümüzde Peygamber Efendimiz'in Mekke'deki Mescid-i Haram'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya geceleyin götürülmesine, "isrâ", oradan manevî bir asansörle göklere yükseltilmesine de "miraç" denilir. İsrâ Sûresinin birinci âyetinde İsrâ'dan bahsedilir. Aynı sûrenin 22-39. âyetlerinde ise o gece Peygamber Efendimiz'e indirilen on iki emir sıralanır ki, bu emirler kısaca şunlardır:

"Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Ana babaya iyi davranın. Hısıma, yoksula, yolda kalmışa hakkını verin. Cimri ve israfçı olmayın. Evlâdınızı yoksulluk korkusu ile öldürmeyin. Fuhuş ve zinaya yaklaşmayın. Cana kıymayın. Yetimin malına doğru olmayan bir surette yaklaşmayın. Ahdi yerine getirin (Sözünüzde durun). Ölçü ve tartıda doğruluğa dikkat edin. Hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyin ardına düşmeyin. Yeryüzünde gurur ve kibirle yürümeyin. Büyüklük taslamayın."

O gece indirilen bu ilâhî emirlerden anlaşılıyor ki miraç, İslâm'ın yükselişini, Müslümanların sayısal olarak artışını, İslâm toplumunun oluşumunu, İslâm'ın başarısı için sürekli ümit içinde bulunmayı, gereğince çalışıldığı sürece Yüce Allah'ın desteğiyle ergeç başarıya erişmenin mümkün olabileceğini sembolize etmektedir.

Nitekim, ardı arkası kesilmeyen bu sıkıntılar devam ederken Hz. Peygamber, Allah'ın yardımı ile Medine'den gelen bazı kişilerle şehir dışında görüştü. Başta Es'ad b. Zürâre olmak üzere kendileriyle görüştüğü kişiler Müslüman oldular. Peşinden Medinelilerle birer yıl arayla birinci ve ikinci Akabe Biatları yapıldı. Birinci Akabe biatına onu Hazrec, ikisi Evs'li olmak üzere on iki kişi katıldı. Medineli Müslümanlar bu biatta, "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık ve zina yapmamak, çocukları açlık korkusuyla öldürmemek, yalan dolanla hiç kimseye iftirada bulunmamak, hiçbir yararlı işte muhalefet etmemek" hususlarında sadakat ve bağlılık yemini ettiler.

Birinci Akabe biatından dönüş sırasında Medineliler İslâm'ı kendilerine öğretecek ve Medine'de yayacak bir öğretmen istediler. Sevgili Peygamberimiz onların bu iste-

ğini kabul etti, genç olmasına karşılık, bilgili, becerikli, samimi ve fedakâr özellikleriyle öne çıkan Mus'ab b. Umeyr Hazretlerini görevlendirdi. Böylece, Hz. Mus'ab, merkez dışında ilk görevlendirme anlamında İslâm tarihine ilk öğretmen olarak geçti. Gerçekten de Mus'ab b. Umeyr Hazretleri Medineli ilk Müslümanlardan Es'ad b. Zürâre Hazretlerinin de desteğiyle bir yıl boyunca çok başarılı bir tebliğ çalışması yaptı. Bu çalışma sonunda İslâmiyet bütün Medine'de duyuldu, Müslümanların ve İslâm'a sempati duyanların sayısı arttı. Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muaz gibi kendi kabilelerini peşinde sürükleyecek kişiler İslâm dinini kabul ettiler. Bunun doğal bir sonucu olarak Medineliler İkinci Akabe biatına, ikisi bayan olmak üzere yetmiş beş kişiyle katıldılar. Söz konusu bu ikinci biatta Peygamber Efendimiz onlara imanda sebat etmelerini, İslâm ve Kur'ân'da birleşmelerini tavsiye ettikten sonra şöyle dedi:

"Rabbim için sizden istediğim, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanız, namaz kılmanız, zekât vermenizdir. Kendim için istediğim ise, Allah'ın Rasûlü olduğuma şahitlik etmeniz; kendinizi, çocuklarınızı ve kadınlarınızı esirgeyip koruduğunuz şeylerden beni de esirgeyip korumanızdır."

Bunu işiten ve dikkatle dinleyen Medineliler başlarına gelebilecek her tehlikeyi göze alarak içten gelen samimi bir istekle biat verdiler. Hz. Peygamber de bu fedakârlıkları karşısında onları cennetle müjdeledi.

Peygamber Efendimiz Medine'de doğan bu İslâm potansiyelini denetim altında verimli hâle dönüştürmek üzere içlerinden on iki kişiyi kendi aile çevresi ve akraba/kabile grubundan sorumlu olmak üzere reis/nakib (başkan) seçti.

Akabe biatları Müslümanlar için büyümenin, gelişmenin bir simgesiydi. Miraç'ta verilen ilâhî müjdelerin güne yansımasıydı. Mekkeli mazlum Müslümanlara yeni bir yurt ve yuvanın habercisiydi. Nitekim, İslâm tarihinde ilerlemenin kilometre taşı olarak tarihe geçen hicret de adı geçen biatlardan sonra gerçekleşmiştir. Gerçekten de İkinci Akabe biatından bir süre sonra Yüce Allah'ın izni ve buna bağlı olarak Sevgili Peygamberimiz'in yönlendirmesiyle Mekkeli Müslümanlar Medine'ye göç ettiler. Sevgili Peygamberimiz de Hz. Ebû Bekir'le birlikte Medine'ye göç etti. İşte, Müslümanların Mekke'den Medine'ye yapmış oldukları bu göç, İslâm tarihine "Hicret" ismiyle geçti.

Mekkelilerin aksine Medineliler diğer Muhâcirlerle birlikte Peygamber Efendimiz'i bağırlarına bastılar, O'nun çevresinde bütünleştiler. İslâm'ın yayılışı amacıyla Allah rızası için evini barkını terk ederek göç eden Müslümanlara destek oldular. Bu sebeple Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de Medineli Müslümanlara "Ensâr: Yardımcılar" adını vermiştir.

Peygamber Efendimiz hicretten hemen sonra Muhâcirlerle Ensâr arasında kardeşlik kurdu. Böylece, söz konusu yardımlaşmaya manevî bir boyut kazandırdı ve bu yeni oluşum sırasında doğabilecek psikolojik sıkıntıların önüne geçmiş oldu. Muhâcirler de Mekke'de yaşayıp edindikleri dinî tecrübelerini kardeşleri olan Ensâr'a aktarmak imkânına kavuştular. Kısa sürede çarşı pazar kurularak Muhâcirlerin kendi el emekleriyle geçimlerini sağlamaları gerçekleşti. Böylece, şehrin ekonomik hayatında Müslümanların yararına çok olumlu bir gelişme ortaya çıktı.

Aynı yıl içinde Peygamber Efendimiz Kuba'da temeli takva üzere atılan ilk mescid olarak tarihe geçen Kuba Mescidi'nden sonra Medine'de Mescid-i Nebî'nin yapımını plânladı ve gerçekleştirdi. Çünkü mescidler/camiler, şiar/sembol/büyük bir değer olması itibariyle İslâm'ın yayılmasında, güçlenmesinde, toplumda dayanışmanın artmasında önemli bir yere sahiptir. Bu münasebetle Sevgili Peygamberimiz, düşman takibinden kurtularak İslâm toplumunun başına hürriyet içinde geçişinin ilk yılında günümüzde de tüm Müslümanlar için tarihî önem taşıyan iki mescidin/caminin yapımını plânlamış ve yapım esnasında arkadaşlarıyla birlikte bir işçi gibi bizzat çalışmıştır.

Peş peşe gelen bu hayırlı gelişmeler Mekkeli putatapıcıları korkuttu. Bu sebeple iyice güçlenmeden, Müslümanları tarihten silmek istediler. Bunun sonucu olarak putatapıcılarla Müslümanlar arasında Bedir (2/624), Uhud (3/625), Benî Mustalik-Müreysî (5/626-627), Hendek (5/627) savaşları oldu. Bu savaşlardan bazılarında Müslümanlar şehit vermiş olsalar da putatapıcılara karşı gözle görülen bir üstünlük sağladılar. Nihayet, Hendek savaşında putatapıcıların askerî gücünü temelden sarstılar. Bu sebeple Mekkeli müşrikler, Müslümanlar karşısındaki askerî yenilgiyi kabul ederek (6/628) yılında antlaşma yapmayı uygun buldular. Yapılan bu antlaşma İslâm tarihine, "Hudeybiye Musalahası: Hudeybiye Barış Antlaşması" diye geçti. Buna göre, iki şehir halkı arasında meydana gelen serbest gidiş gelişler ilişkilerin yumuşamasına yol açtı. Böylece, hem Mekkeli müşrikler Medine'de yerleşmiş olan Müslümanların siyasî varlığını kabul etmiş oldular hem de serbest ziyaretler neticesinde Müslümanların aile

yapısındaki güzel işleyişe, toplumsal ilişkilerdeki dürüstlüğe ve bireysel düzeydeki ahlâkî üstünlüğe tanık oldular. Böylece, İslâm'a girenlerin sayısında hissedilir bir artış oldu. Hatta Mekke'nin ileri gelenlerinden Amr b. el-As ve Hâlid b. Velid gibi şöhretli kişiler bile kendiliğinden Medine'ye gelerek Müslüman oldular.

Bundan da anlaşılıyor ki, Müslümanların yaşamakta olduğu örnek hayat, İslâm dinine kendi istekleriyle girenlerin sayısında artış sağlamaktadır. Bu da ancak, bir barış ortamında yaşanabilir. Bu münasebetle Kur'ân'da da belirtildiği gibi sulh/barış, her zaman hayırlıdır.

Öteden beri Medine ve çevresinde yerleşmiş olan Yahudiler vardı. Sevgili Peygamberimiz, Kaynukaoğulları, Nadîroğulları ve Kureyzaoğulları adını taşıyan bu Yahudi kabileleriyle antlaşmalar yaptı, tarihe "Medine Sözleşmesi" diye geçen yaklaşık elli dört maddelik bir kanun çıkararak şehri onlarla ortaklaşa paylaşma imkânlarını aradı. Fakat, Hz. Peygamber'in bu iyi niyetine karşı onlar Müslümanlara cephe aldılar, antlaşmalara uymadılar; çarşıda, pazarda, sokakta Müslümanlara saldırı düzenlediler, Rasûl-i Ekrem'e (s.a.s.) sûikast tertip ederek O'nu öldürmek istediler, hatta Hendek muharebesinde Kureyzaoğulları Yahudileri, Müslümanlara ihanet ederek şehri kuşatan düşmanlarla iş birliği yaptılar. İşte bu kabil taşkınlıklarından ve antlaşmalara aykırı davranışlarından dolayı cezalandırılarak suçun özelliğine göre bir kısmı sürgün edildi, bir kısmı da idam edildi. Bu arada Yarımada'daki İslâm aleyhtarı güçleri finanse eden, onlara parasal destek veren Hayber Yahudileri de 7/628 yılında etkisiz hâle getirildi.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in kabileler, ülkeler ve farklı din mensuplarıyla ilişkilerde benimsediği temel esas/yasa, barıştır. Ancak karşı taraf barışı bozan düşmanca tavırlar geliştirdikçe Hz. Peygamber de bunlara karşı tedbir almak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla Hristiyan dünyasının o günkü temsilcileriyle O'nun arasında meydana gelen savaşlara da baktığımız zaman saldırganların Hristiyanlar olduğu rahatça tespit edilebilir. Nitekim, Müslümanlarla Hristiyanlar arasında ilk büyük savaş olarak tarihe geçen Mûte Savaşının (8/629) sebebi, İslâm elçisinin, uluslar arası ilişkilerde doğal bir hak olarak geçerliliği olan dokunulmazlık hakkından yararlandırılmayarak haksız yere öldürülmesidir. Hz. Peygamber'in de çok sevdiği Zeyd b. Hârise, Abdullah b. Revâha ve Cafer b. Ebî Talip Hazretlerinin şehit verildiği Mûte'de, tarihe, Peygamber Efendimiz'in diliyle "Allah'ın kılıçlarından bir kılıç: Seyfullah" olarak geçen Hâlid b. Velid Hazretlerinin çok başarılı emir-komutasıyla üç bin kişilik İslâm ordusu kendisinin otuz üç katı daha fazla olan yüz bin kişilik Hristiyan ordusu önünde kesin hezimete uğramaksızın vur-kaç taktiğiyle sâlimen Medine'ye ulaştırılmıştır. Yine, Peygamberimiz'in (s.a.s.) sağlığında Hristiyan dünyasına karşı bizzat Sevgili Peygamberimiz'in son askerî seferi olarak tarihe geçen Tebük seferinin (9/630) sebebi de Bizans İmparatorluğu'nun o yıl Hicaz Bölgesi'nde gözlemlenen mevsimsel sıkıntıyı/aşırı sıcakları ve kıtlığı bahane edinerek Medine'yi yerle bir etmek istemesidir. Tebük'te ise zor şartlarda ortaya çıkan ve tarihe, hayırda yarışanların ordusu diye geçen İslâm ordusu, düşmana gözdağı vermiş ve bu yüzden olsa gerek ki, Müslümanların karşısına güçlü bir Hristiyan ordusu çıkamamış ve İslâm ordusu Medine'ye şanla zaferle geri dönmüştür.

Hicretin sekizinci yılında Mekkeliler Hudeybiye Barış Antlaşması'nın şartlarını çiğnediler. Hz. Peygamber, elçi göndererek onları uyardı, ama aldırış etmediler. Askerî güçleri sona erdiği halde gururları onları yanılttı. Bunun üzerine Sevgili Peygamberimiz on bin kişilik ordusuyla hareket etti ve vaktiyle terk etmeye mecbur bırakıldığı öz yurdunu/Mekke'yi (8/630) yılında fethetti. Gayesi, Kâbe'deki putları temizlemek, Kâbe ve civarını Hz. İbrahim devrindeki tevhid kimliğine büründürmekti. Bu sebeple O, intikamcı davranmadı, kin gütmedi. İsteseydi putatapıcıların hepsini cezalandırabilirdi. Çünkü onlar, yirmi yılı aşkın bir zamandan beri düşmanca davranışlarından dolayı bunu haketmişlerdi. Ama O, genel af ilan etti. Güçlü iken affetmek büyüklüğünü gösterdi. O, Kâbe'yi tevhidle, tekbirle şanlandırmayı plânlıyordu, küçük işlerle kaybedecek zamanı yoktu. Nitekim, fetih günü, bölge putlardan arındırıldıktan sonra Peygamber Efendimiz'in müezzini Bilâl-i Habeşî Hazretleri öğle vaktinde Kâbe damında okuduğu ezanla Mekke göklerinde tevhid ve tekbirin üstünlüğünü ilan etmiş oluyordu.

Mekke fethini takip eden günlerde gurur ve kibire kapılarak Müslümanların üstünlüğünü hazmedemeyen Hevazin kabilesi, İslâm'ın bölgedeki hâkimiyetini ve yayılışını önlemek için boşuna bir direnişe yeltendiyse de amacına erişemedi (8/630). Mekke'nin fethinden kısa bir süre sonra meydana gelen bu savaşta Hevazin kabilesi yenilgiye uğramaktan kurtulamadı.

Sonuçta, başta Hicaz bölgesi olmak üzere Arap Yarımadası'nın her yanında İslâm'ın sesi duyulmuş oldu. Özellikle, Kâbe'nin komşuları ve onunla ilgili görevlerin

yürütücüleri konumunda olan Mekke'deki Kureyş kabilesinin siyasî varlığının sona ermiş ve şehrin Müslümanların eline geçmiş olması, Arap Yarımadası'ndaki kabilelerin dikkatini Medine'ye yöneltti. İnsanlar Yarımada'da dikkati çeken bu yükselen gücü/İslâm'ı tanımak istiyorlardı. Peygamber Efendimiz, Hevazin engelini de aşarak Mekke'den Medine'ye döndükten sonra yüzlerce kabile, Medine'ye temsilciler yolladı. Gelen bu heyetlerden çoğu Müslüman olarak kabilelerine müjdelerle döndüler.

Öte yandan, Bizans'ın, kuzeydeki Hristiyan Arapları da yanına alarak Hicaz'a saldıracağı haberi Medine'de yankı buldu. Tehlikenin büyüklüğünü gören Sevgili Peygamberimiz, seferberlik ilan ederek herkesi canıyla malıyla yardıma çağırdı. Yakıcı, kavurucu sıcakların yaşandığı bir mevsimdi. Şartlar çok ağır görünüyordu. Bu yüzden olmalı ki, İslâm tarihçileri "Tebük Seferi" adıyla anılan bu sefere, "Sâatü'l-Usre, Gazvetü'l-Usre" gibi isimler vermişlerdir.

Şartların doğurduğu zorluklar sebebiyle bu sefere hazırlanmak önem kazanmıştır. Münafıklar her zaman olduğu gibi bozgunculuktan geri durmamışlar, Müslümanları sefere katılmaktan alıkoymak için var güçleriyle çalışmışlardır. Samimi Müslümanlara gelince, onlar da her zaman olduğu gibi canları ve malları ile bir hizmet ve destek yarışına girmişlerdir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Abdurrahman b. Avf, Hz. Abbas, Hz. Talha ve Hz. Asım b. Adiyy gibi pek çok seçkin sahâbî, çok büyük malî yardım yapmışlardır. Hatta, bazı Müslümanlar da iki sepet hurmasının bir sepetini aile bireylerine bırakırken diğerini askere erzak için sunarak bu yardım yarışına güçleri ölçüsünde katılmışlardır. Bu arada, sefere katılmak

için kararlı oldukları halde binek hayvanı bulamadıkları için ağlayarak savaştan geri kalanlar olmuştur ki, Peygamber Efendimiz bu zatların, sefere katılabilenlerin elde ettiği sevaba ortak olduklarını müjdelemiştir.

Az sayıda birkaç Müslüman ise sefere katılabilecek imkânlara sahip oldukları halde seferden geri durmanın cezası olarak sosyal boykota maruz kalmışlar, tövbelerinin kabul edildiğini bildiren âyet gelinceye kadar elli gün ızdırap gözyaşı dökmüşlerdi.

Sonuç olarak şartların tüm zorluğuna rağmen Hz. Peygamber (s.a.s.) otuz bin kişilik büyük bir ordu ile Tebük'e kadar gitmiş, düşman ise bu durum karşısında cephede görünmemeyi tercih etmiştir. Böylece, Hz. Peygamber (s.a.s.) ölümünden önceki bu son seferinden zafer, sevinç ve manevî coşku içinde dönmüştür.

Peygamber Efendimiz, İslâm'ın öngördüğü hac esaslarının öğretilmesiyle önce Hz. Ebû Bekir'i görevlendirdi, ertesi yıl ise yüz bini aşkın Müslümanla birlikte kendisi hac farîzasını yerine getirdi. 10/632 yılında yapılan bu hac, Peygamber Efendimizin bu denli çok sayıda Müslümanla son kez bir arada bulunması ve onlarla vedalaşması sebebiyle İslâm tarihine "Veda Haccı" diye geçmiştir. Peygamber Efendimiz bu hacta İslâmî hac esaslarını teorik plânda anlatmış ve pratik olarak da göstermiştir. Arife günü Arafat'ta îrad edilen Veda Hutbesi'nde Sevgili Peygamberimiz İslâm'ın hayata getirdiği değerleri özetlemiş, anahatlarıyla İslâm düşüncesini yeniden yüz binleri aşan kitlelere aktarmıştır. Veda hutbesinde özellikle insan hakları bakımından çok ileri düzeyde ilkeler insanlığın gündemine konulmuştur.

Peygamber Efendimiz hac vazifesini ifa ile Medine'ye döndükten sonra Uhud şehitlerini ve Cennetülbaki'deki kabirleri ziyaret ederek oralarda yatan Müslümanlar hakkında istiğfarda bulundu. O günlerde rahatsızlandı, bu rahatsızlık daha sonra hastalığa dönüştü. Hastalığının ilk günlerinde Mescid-i Nebî'de Müslümanlara namaz kıldırabiliyor ve nasihat edebiliyordu. Hastalığının ikinci safhasında ancak Hz. Ali ve Üsâme b. Zeyd gibi zatların desteğiyle evinden mihraba gidiyor, namazı kıldırdıktan sonra aynı şekilde evine dönüyordu. En son, Hz. Âişe'nin odasında iken hastalığı iyice ağırlaştı ve namaz kıldırmaya gidemez oldu. O günden itibaren vefatına kadar isteği üzerine namazları Hz. Ebû Bekir kıldırdı. Bu şekilde Hz. Ebû Bekir'in kıldırdığı namaz on yedi vakte ulaştı.

Peygamber Efendimiz vefatından önceki son günlerinde Müslümanlara nasihat etmiştir. Bunlardan bazısı şöyledir:

"Ashâbım! İlk Muhâcirlere hürmet etmenizi vasiyet ederim. Bütün Muhâcirler de birbirlerine haklı ve hayırlı olsunlar. Her iş Yüce Allah'ın izniyle cereyan eder. Allah'ın iznine, iradesine üstün gelmeye çalışanlar en sonunda yenilgiye uğrarlar. Allah'ı aldatmak isteyenler er-geç aldanırlar. Ey insanlar! Peygamberinizin vefatını düşünüp de telâşa kapıldığınızı duydum. Hangi Peygamber gönderildiği ümmet arasında ebedî kalmıştır ki, ben de kalayım! Biliniz ki ben Rabbime kavuşacağım ve aranızda buna en müstehak olanıyım. Yine biliniz ki, siz de bana kavuşacaksınız. Buluşacağımız yer de Kevser havuzunun kenarıdır. Orada benimle buluşmak isteyenler ellerini, dillerini günahlardan çeksinler!"

"Ey Muhâcirler! Size, Ensâr'a iyi davranmanızı vasiyet ederim. Zira onlar, size iyilik ettiler, evlerinde sizi misafir ettiler, geçim sıkıntısı çektikleri halde sizleri kendi nefisleri üzerine tercih ederek mallarına ortak yaptılar. Bu münasebetle aranızdan hanginiz Ensâr üzerine hâkim olursa onları koruyup gözetsin, içlerinden kusur edenler olursa afv ile davransın bağışlasın!"

"Ey Müslümanlar! Her kimin sırtına vurmuş isem, işte sırtım, gelsin vursun, her kimin alacağı varsa gelip benden istesin!"

"Ey insanlar! İçinizden borçlu olan varsa derhal ödesin. Hakir düşerim korkusuyla bunu yapmaktan çekinmesin! Zira, ahirettekine göre dünyadakinin önemi yoktur."

"Ey insanlar! Peygamberlerinin kabirlerini tapınılacak yer hâline getirenler lânetlendi. Benden sonra kabrimi tapınılacak put hâline getirmeyin."

"Ey Allah Rasûlü'nün kızı Fâtıma ve ey Allah Rasûlü'nün halası Safiyye! Allah katında değer taşıyan güzel işler yapınız. Yoksa, helâl ve haram konularında Allah'ın suâlinden ben sizi kurtaramam."

Sevgili Peygamberimiz, vefat edeceği günün sabahında kendisinde bir rahatlık hissetti ve evinin kapısından ashâbını seyretti, herkesin disiplinli bir şekilde sabah namazında saf saf olmaları onu çok sevindirdi.

Peygamber Efendimiz, evinde bulunan üç beş dinarın henüz sağken yoksullara dağıtılmasını da sağladı. Hurma bahçelerinin gelirlerinin ise yetecek kadarı aile fertlerine ayrılacak, geri kalanı kamu yararına hizmetlerde kullanılacaktı.

Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) Hicrî 11. yılın Rebiülevvel ayında (8 Haziran 632 Pazartesi) günü ruhunu teslim etti. Bu sırada dünyada en en son yaptığı şey, Hz. Âişe'nin yardımı ile dişlerini misvaklamak (fırçalamak) oldu. Yüce Allah'a ruhunu teslim ederken şu duaları yapıyordu:

- "Allahım! Beni refîk-i a'lâ zümresine kat." "Allahım! Günahlarımı bağışla!" "Bana merhamet et ve beni refîk-i a'lâya eriştir!" "Ya Rabbi! Beni refîk-i a'lâ câmiasında kıl!" "Allahım! Cennetinden refîk-i a'lâya beni kavuştur!"

Hz. Âişe, vefatından önceki saatlerde Peygamber Efendimiz'in, Nisâ Sûresinin 69. âyetini okuduğunu nakleder. Bu âyette Yüce Allah, dünyada Allah'a ve Peygamber'e itaat üzere hayat sürenlerin ilâhî nimetlere erişmiş olan peygamberlerle, sıddîklerle, şehitlerle ve sâlihlerle beraber olacakları müjdesini veriyor.

Buradan yola çıkarak bazı İslâm bilginlerinin yorumuna göre Sevgili Peygamberimiz son duasında öteki dünyada peygamberlerle, sıddîklerle, şehitlerle ve sâlihlerle beraber olmayı Yüce Allah'tan dilemiştir. Bazı bilginler ise bununla kastedilenin "Yüce dost yani Hak Teâlâ" olduğunu söylerler ki bu yoruma göre Sevgili Peygamberimiz vefat ederken Yüce Allah'a iltica etmiş, O'na sığınmış, O'nunla birlikte olmayı son defa yürekten istemiş oluyordu.

Peygamber Efendimiz'in cenazesinin hazırlanması ve defni şöyle oldu:

Cenazeyi Hz. Ali yıkadı. Abbas b. Abdülmuttalip, Fazl b. Abbas, Kusem b. Abbas, Üsâme b. Zeyd, Abdurrahman b. Avf ve Ensâr'dan Evs b. Havli Hazretleri su dökme, bedenin iki yana çevrilmesi, üç parça pamuklu kumaşla ke-

fenlenmesi ve kabre indirilmesi işlemlerinde yardımcı oldular. Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer, Hücre-i Saâdet'in kapısı önünde duruyorlar, kalabalığın oluşturacağı izdihamı önlüyorlardı. Hz. Ali, yıkarken, "Hayatında da temizdin, şimdi ölümünde de tertemizsin!" diyordu. Kabir, Hz. Âişe'nin odasında Peygamberimizin vefat ettiği sedirin altına Ensâr'dan Hz. Ebû Talha tarafından kazıldı.

Definden önce Sevgili Peygamberimiz'in cenazesi sedir üstüne konuldu; önce erkekler, sonra kadınlar, daha sonra da çocuklar namazı kıldılar, namaz gece yarısına kadar devam etti. Namazda hiç kimse imam olmadı. Namaz tamamlandıktan sonra Peygamber Efendimiz'in cenazesi salı günü toprağa verildi.

Peygamber Efendimiz'den maddî bir mirasın intikal etmediğinde İslâm bilginleri görüş birliği içindedirler. Çünkü kendisi, sağlığında "Biz peygamberler miras bırakmayız, her ne bırakırsak sadakadır"[1] buyurmuştur. Peygamber Efendimiz'in sağlığında ailesinin maddî ihtiyaçları/erzakı/geçimi, sahibi olduğu Fedek bahçesinin gelirlerinden karşılanırdı. Fedek gelirlerinin geri kalanı, yolculara, misafirlere, kamu hizmetlerine harcanırdı. Vefatından sonra da Hz. Ebû Bekir tarafından öyle devam ettirildi.

Peygamber Efendimiz'in manevî mirası ise Kitâp ve Sünnet'tir. Yani Kur'ân-ı Kerîm ve Hadîs-i Şerîflerdir. Bu miras kıyamete kadar gelecek bütün Müslümanlaradır. Tarih boyunca Müslümanlar Kitâp ve Sünnet'e gereken ilgiyi göstermişlerdir, bundan sonra da bu ilgi devam edecektir.

---

1 Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, XI, 22.

Sevgili Peygamberimiz'in yaşadığı döneme "Asr-ı Saâdet: Mutluluk devri, kutlu zaman dilimi" denilmektedir. Peygamber Efendimiz, kutlu zaman diliminde, temelini Muhâcirler ve Ensâr'ın oluşturduğu "Ashâb" denilen bir nesil yetiştirmiştir. Bu nesil, inançlı, bilgili, becerikli, güzel davranış sahibi, gayretli, sabırlı, fedakâr idiler. Asr-ı Saâdette Sevgili Peygamberimiz'den feyiz alarak yetişenler, onun eğitiminden geçenler, ince zevkli, nazik, kibar ve zarif kişilerdi. Gösteriş ve savurganlıktan kaçınırlardı. Estetik duyguları gelişmişti, cömert ve yardımsever idiler. En üst düzeyde birlik ve beraberlik bilincine sahiptiler, dayanışma içindeydiler. Çalışma hayatında dürüst idiler; hile, zulüm ve haksızlık yapmazlar, kendi haklarını da sonuna kadar korurlardı. Büyüklerine saygılı, küçüklerine şefkatli idiler. Yalan söylemezler, onun bunun aleyhinde konuşmazlar, lâf taşımazlar, arabozuculuk yapmazlar, eksik araştırmazlar, birbirlerinin hatalarını teşhir etmezlerdi.

Sonuç olarak onlar, inançlı, bilgili, becerikli, samimi, gayretli, sabırlı, çalışkan, yardımsever, nazik, zarif, hayırlı ve yararlı insanlardı.

PEYGAMBERİMIZ'İN BEDEN YAPISI

Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) uzuna yakın orta boylu, insanlar arasında hoş ve güzel sayılacak ölçüde irice başlı, bedeninin rengi kırmızımtırak nurânî beyaz idi. Burnunun iki kaşının birleştiği tarafı gayet itidal üzere yüksekçe, gözleri siyah, kaşlarının arası az aralık, sakalı sıkça, omuzlarının arası genişçe, omuz başları geniş, elleri ayakları kalınca, saçları kumral olup, düz ile kıvırcık arasında idi.[2]

Peygamberimiz'in (s.a.s.) saçları genellikle kulak yumuşağına kadar uzanmaktaydı, saçını iki yana doğru ayırarak tarardı, saç sakal bakımını ihmal etmez, gerektikçe yapardı; saçlarını bazan Hz. Âişe gibi eşlerine tarattığı da olurdu. Yatarken gözlerine sağlık ve tedavi maksadıyla sürme çeker, sabahleyin yıkardı. İki kürek kemiği arasında peygamberlik mührü (bir çeşit sembol) olduğunu Ashâb-ı Kirâm nakletmektedir.

Peygamberimiz'in (s.a.s.) uyuduğu yere misvak (bir çeşit diş fırçası), abdest suyu ve tarak konurdu. O, her konuda temizliğe büyük önem verirdi, bilhassa diş temizliği hususunda hassas davranır, her abdest alışında dişlerini misvaklardı.

---

[2] Müslim, Fedâil, 91-98; Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, IX, 263 vd.;Tirmizî, Şemâil, 1-7: İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 410 vd.

Koku Kullanması, Konuşması, Gülmesi, Uykusu, Mührü, Oturuşu

Hz. Peygamber (s.a.s.) rengi görünmeyen ve başkalarını rahatsız edecek derecede ağır olmayan güzel kokular ikram edilince severek kullanır, reyhan çiçeği gibi güzel kokulu çiçekler ikram edilince de geri çevirmezdi.

Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) yavaş yavaş konuşur, her sözün arasını ayırt ederdi, hatta, dinleyen onu ezberleyebilirdi. Çok iyi anlaşılması gereken sözleri üçer defa tekrarlardı. Böylece, dinleyenler arasında konuyu anlamayan kalmazdı.

Peygamberimiz (s.a.s.) konuşurken muhatabının akıl ve anlayış seviyesini gözetirdi. Hz. Âişe diyor ki: "Rasûlullah (s.a.s.) sözü, sizin birbirinize zincirlediğiniz gibi oyalayarak söylemek itiyadında değildi. O, sözü, ayıra ayıra söylerdi ve söyledikleri, dinleyenlerin gönüllerine sinerdi."[3]

Cabir b. Semure'den (r.a.) rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s.), rahatsız edici ölçüye varan bir aşırılıkta gülmezdi. O'nun gülmesi tebessümdü. Hind b. Ebî Hâle'nin verdiği bilgiye göre, Peygamberimiz (s.a.s.) her tebessüm edişinde dişleri inci tanesi gibi görünürdü.

Abdullah b. Haris Hazretleri de Peygamber Efendimiz'in sevimliliğini ve güler yüzlülüğünü şöyle anlatır:

---

3 Sahîh-i Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, IX, 278.

- Rasûlullah'tan daha çok tebessüm eden kimse görmedim.[4]

Peygamberimiz (s.a.s.) sağ tarafına, sağ yanı üzere yatarak uyurdu ve şu duayı yapardı: "Ya Rabbi! Beni, kullarını tekrar dirilteceğin günde azabından koru!"

Yatarken şu dualardan birini yaptığı da söylenir:

"Allahım! Senin adınla uyur, senin adınla uyanırım." "Allah'a hamd olsun. Bizi yedirdi, içirdi, ihtiyaçlarımızı giderdi, evlerimize sığındırdı (huzura erdirdi). Nice yaratıklar vardır ki, istedikleri ölçüde yiyecek içecekleri ve akşam olunca barınacak meskenleri yoktur."

Uykudan uyandığında ise söyle dua ederdi:

"Allah'a hamd olsun ki, bizi uyuttuktan sonra uyandırdı, dönüş O'nadır."

Hz. Peygamber (s.a.s.) komşu devlet hükümdarlarına göndermiş olduğu mektupların altını mühürlemek gayesiyle üzerinde üç satırda "Muhammed Rasûlullah" yazılı bir mühür kullanmaktaydı. Yazı, akik taşı üzerine işlenmiş olup, mühürün maddesi gümüştendi. Yüzük şeklinde olup, Peygamberimiz (s.a.s.) onu parmağına takıyordu. Yazdırdığı resmî evrakı mühürlemek için parmağından çıkarır, mühürledikten sonra tekrar takardı.

Sahâbe-i Kirâm'ın anlattığına göre Hz. Peygamber (s.a.s.) vakar ve teenni üzere ve son derece dikkatli bir şekilde yürürdü. Yürürken ayaklarını yere sürtmez, sürüyerek gürültü çıkarmazdı. Bir zorunluluk yoksa gereksiz yere güçlük verecek tarzda hızlı yürümekten de kaçınırdı.

---

4 a.g.e. IX, 277; İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 372 .

Diz üstü oturur, bağdaş kurar, bazan da uyluklarını karnına çekip ellerini dizlerinin üstüne bağlardı. Sırtüstü istirahat ederken edep mahallinin açılmamasına özen gösterirdi. Otururken -yemek yeme durumu hariç- sağ veya sol tarafına yastık koyup dayanırdı. Yemekte bundan kaçınmasının sebebi câhiliye geleneğinde bu tür oturuşun gurur ve kibir işareti sayılmasıydı. Peygamberimiz (s.a.s.) ise gururlu değil, aksine mütevazı idi.

Görüldüğü gibi Hz.Peygamber (s.a.s.) günlük hayatını yaşarken, konuşurken, yürürken, oturup insanlarla sohbet ederken sevimliliği ve güler yüzlülüğü ile dikkat çekerdi. O'nu gören Müslümanlarda bir iç huzuru ve ona karşı derin bir sevgi saygı oluşurdu.

Giyeceği, Yiyeceği ve Ev Döşemesi

Peygamber Efendimiz, elbisesinin temiz ve tertipli olmasına önem verirdi. Giyiminde titizdi, dağınıklıktan hoşlanmazdı. Bu münasebetle, bir elbisenin kumaş olarak sağlam kalma süresi ne ise o süreyi tabii akışı içinde tamamlardı. Yeni bir elbise giydiğinde Allah'a hamdeder, bu yeni giysinin hayra vesile olmasını diler, elbisenin örttüğü organların şerrinden de O'na sığınırdı.

Hz. Peygamber (s.a.s.), "Rengi hafif bozuldu, boyasını hafif attı" diye herhangi bir elbiseyi giymemezlik etmez, israfa kaçmazdı. Ancak, mümkün mertebe alacalı, aşırı desenli ve göze batan çiğ renkte elbiseler giymekten kaçınırdı.

Bundan anlaşıldığına göre Hz.Peygamber (s.a.s.) estetiğe önem veriyordu.

Elbisesiyle övünmez, bu konuda lüks ve israfa kaçmazdı. Çünkü O'na göre elbise, "Sıcak ve soğuktan korunmaya, insanlarla ülfete, toplum içine girmeye ve hizmete vasıta" idi.

Peygamber Efendimiz'in giyecekle ilgili tutumunu, "Temizlik, tertiplilik, estetiği gözetme, kendine yakıştırma, sadelik ve ihtiyacı karşılama" olarak özetleyebiliriz. Bu sebeple gerektiğinde O, ibrişimden, yünden, pamuktan, hatta keçi kılından dokunmuş elbiseyi giyer ve tevazu göstererek, "Ben âciz bir kulum." buyururdu.[5]

Hz. Peygamber (s.a.s.) özel hayatında ihtiyarî fakrı tercih etmiş, yani ekonomik açıdan orta sınıf bir Medineli gibi yaşamaya özen göstermiş, gücü daha fazlasına yettiği zamanlarda bile sadelikten ayrılmamış, ashâbtan gelen ve daha ziyade Hz. Âişe'nin odasında kabul ettiği hediyelerin çoğunu yoksullara ve Suffe öğrencilerine aktarmıştır. Bununla beraber O, Müslümanlara meşru olduğunu göstermek ve beslenmenin önemini vurgulamak için çeşitli gıdalardan yemiştir. Meselâ tavuk eti, bazı kuş etleri, koyun etinden hazırlanmış kebap, kurutulmuş et (bir çeşit pastırma), süt, bal, peynir bunlardan bazılarıdır. Yiyecekleri arasında zeytin yağı, sirke, kabak, tirit, kavrulmuş un ve helvaya da rastlıyoruz. Her gün aynı gıdayı değil de mümkünse farklı gıdalar almayı tercih etmiş; yemeklere zaman zaman biber, zencefil, tarçın gibi baharat çeşitlerini serpmiştir. Onun sofrasında daima baş köşede olan iki yiyecek maddesinden biri arpa ekmeği, diğeri de ise hurma idi. Bazan uzun süre bunlarla yetindiği olurdu.

---

5 Tirmizî, Şemâil, 12; Hüsâmeddin Nakşibendî, Şerh-i Şemâil, s. 76 vd; İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 391-398, 449 vd.

Peygamberimiz (s.a.s.) yemekten önce ellerini, yemekten sonra hem ellerini hem de ağzını yıkardı. Yemeğe besmele ile başlar, bitirdiğinde elhamdülillâh derdi, sofrada çöpe atılacak herhangi bir yemek ya da ekmek artığına müsaade etmezdi. Yemek devam ederken müsaade almaksızın herkesten önce kalkılmasını doğru bulmazdı. Karnını tıka basa doldurmaz, herhangi bir yemeği beğenmemezlik etmezdi; arzu ederse yer, etmezse yemezdi. Vakti müsaitse davete icabet ederdi. Suyu, dibi görülen kaptan içerdi. Bal şerbetini ve nebiz denilen bir çeşit hurma ve üzüm kompostosunun tazesini severdi.[6]

Peygamberimiz (s.a.s.) örfte mevcut olan sedir, divan, yatak, yorgan, ihram, ibrik, leğen ve bunun gibi ev eşyası kullanmış, ama en pahalısı olsun diye özel bir arzu beslememiştir. Elbisesi konusunda belirtildiği gibi Peygamberimiz'in (s.a.s.) bu alandaki prensibi de, "Sadelik, ihtiyacı giderme, tertiplilik ve temizlik" olarak sıralanabilir.

Bu konularda onun izinden gitmek bu ölçü ve prensipleri yakalamakla mümkün olur. Yani her devrin şartları içinde meşru ve insanlığın örfen gündeminde olan yiyecek, giyecek ve ev eşyası kullanımı, "Helâlinden kazanmak, temizlik, tertiplilik ve estetiği gözetme" gibi ilkelerin ışığında gerçekleştiği zaman Rasûl-i Ekrem'in (s.a.s.) bu konularda güttüğü temel gayeye erişilmiş olur.

Tertipli Oluşu ve Estetiğe Verdiği Önem

Hz. Peygamber (s.a.s.) düzenli yaşamaya özen gösterir, Müslümanlara da her hususta düzenli olmalarını ısrarla tavsiye ederdi.

---

6 Tirmizî, Şemâil, 15-16; Hüsameddin Nakşibendî, Şerh-i Şemâil, s. 146.

Bir gün Peygamber Efendimiz'in huzuruna saçı, sakalı birbirine karışmış bir adam geldi. Sevgili Peygamberimiz o kişiye saçını sakalını düzeltip gelmesini işaret etti, o da düzeltip geldi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurdu:

- Birinizin, şeytan gibi saçı başı dağınık olmasından böylesi daha iyi değil mi?

Yine bir gün Sevgili Peygamberimiz, üzerinde kirli elbiseler bulunan birini göstererek: "Şu kişi, acaba elbisesini yıkayacak bir şey bulamıyor mu?" buyurdu.

Rasûl-i Ekrem (s.a.s.), beden, elbise, yiyecek, giyecek, ev ve sokak temizliğine fevkalâde önem verirdi. Bununla beraber kalp ve ruh temizliğinin önemini de ısrarla belirtirdi. Bunun içindir ki, "Müslüman, elinden ve dilinden Müslümanların zarar görmediği kişidir."[7] buyurmuştur. Peygamberimiz (s.a.s.) bu hadisiyle toplum içinde Müslümanlara, itibarlı ve güvenilir olmaları sorumluluğunu yüklüyordu. Bu sebeple Peygamberimiz (s.a.s.), "Konuşurken yalan söyleyeni, söz verdiği zaman sözünde durmayanı, kendisine bir şey emanet edilince hıyanet edeni" ikiyüzlülükle nitelemiştir. Çünkü bu eksiklik ve yanlışlıkları yapan Müslümanlar, güvenilir insan olmaktan uzaklaşırlar. Peygamberimiz (s.a.s.), kalp hakkında da şöyle buyurmuştur: "Dikkatli ve uyanık olunuz! Bedenin içinde bir lokmacık et parçası vardır ki, iyi olursa bütün beden iyi olur, bozuk olursa bütün beden bozuk olur. İşte o et parçası kalptir."[8]

---

7 Sahîh-i Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, I, 29.

8 Buhârî, Îman, 39.

Kalp, manevî açıdan bakıldığında bir semboldür, iyi değerlerle beslendiğinde sahibine yol gösterir, estetik duygusu da kötülüklerden arınmış böyle bir kalbe sahip olmakla başlar. Kalp fesada uğramış ise o kişide iyilik duygularının ve estetik anlayışının gelişip serpilmesini beklemek hayal olur. Ruhun beslenmesi de ihsan metoduyla mümkündür. Yani Müslüman, ahlâkî şuurun gelişmesini sağlayacak ve davranışlarını en güzel, en ölçülü şekilde yapmaya özen gösterecek, bunun için de her an Cenâb-ı Hak tarafından görülüp gözetildiğinin, ilâhî bir denetim altında bulunduğunun farkında olacak. Bu ince noktayı akıldan ırak tutmayan kişi, yanlış işten, eksik ve hatalı davranıştan kaçınacak, dolayısıyla güzelliği, doğruluğu, iyiliği, estetiği yakalayabilecektir. Yüce Allah, bizim, "Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyi hâl ver, ahirette de..." diye dua yapmamızı ister. Bundan anlıyoruz ki, Müslüman, hem ahireti hem de dünyayı düşünecektir. Ama onun dünyası düzensiz, karışık, dağınık bir dünya olamaz. İşte bunun için olsa gerek ki, Peygamber Efendimiz gönül safiyeti, zerafet, bediî ve estetik zevkler üzerinde önemle durur. O'nun şu hadisleri bu açıdan çok derin anlamlar içermektedir: "Allah güzeldir, güzelliği sever." "Allah her şeyde ihsanı (keyfiyetçe güzelliği ve zerafeti) emretti..."

"Bir insan herhangi bir iş yaptığında, Allah o işin en iyi şekilde yapılmasını sever." buyuran Sevgili Peygamberimiz, bir kabrin bile iyi kazılmasını ve cenaze toprağa verildikten sonra iyi örtülmesini ister. O, birgün bir cenaze merasimine (ihtimal ki oğlu İbrahim'in cenazesine) gitti. Mevtayı toprağa verdiler, üstünü örttüler, fakat kabirde bir kazılış hatası vardı, bir taraf eğri görünüyordu. Peygamberimiz (s.a.s.) bunun hemen düzeltilmesini istedi.

Orada bulunanlar, "Bu, ölüyü rahatsız mı eder?" dediler. Peygamberimiz (s.a.s.) bunlara şu cevabı verdi:

- Hayır, gerçekte böyle şeyler ölüyü ne sıkar, ne rahatlık verir, fakat bu, sağ olanların gözüne güzel görünmesi içindir.

Hülasa, Hz. Muhammed (s.a.s.), Müslümanların, düzenli, tertipli, bedeni ve kalbi tertemiz, estetik ve sanat duyguları gelişmiş olmalarını, yaptıkları işi en güzel şekilde yapmalarını ve bulunduğu toplumlarda her bakımdan güvenilir insanlar olmalarını istiyor.

Toplumla İlişkileri

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) yediden yetmişe her yaşta ve her meslekteki kişilere sıcak bir ilgi göstermiş, insanlar arasındaki ayrıcalıkları ortadan kaldırmış, oluşturduğu yeni toplumda herkese hakkını vermiştir. Müslümanları her gün daha mutlu, daha müreffeh bir hayat seviyesine ulaştırmak O'nun en başta gelen çabaları arasındadır. Mü'minlerin birbirlerini şefkatle kucaklamaları, samimi bir sevgi ile birbirlerini sevmeleri, bir binanın tuğlaları gibi birlik içinde kenetlenmeleri, sıkıntıda ve rahatlıkta, kederde ve sevinçte, üzüntüde ve neşede, darlıkta ve bollukta sarsılmaz bir dayanışma hissiyle birbirlerini desteklemeleri, birbirlerine haset etmemeleri, kin beslememeleri, gururdan kibirden kaçınmaları, gösterişten uzak durmaları, mahviyetli davranmaları onun başlıca tavsiyeleri arasındadır.

Şu kesinlikle söylenebilir ki, Peygamberimiz'in (s.a.s.) toplum ilişkilerine hâkim kılmayı istediği prensipler, "Adalet, şefkat, merhamet, müsamaha, cömertlik ve yardımlaşma..." gibi yüksek değerlerdir.

Peygamberimiz (s.a.s.), yoksullara çok yakınlık gösterir; zenginlere, mağrur olmamalarını, sahip oldukları maddî başarıların fakirlerin emeklerinin eseri olduğunu söylerdi, "Alnının teri kurumadan isçiye ücretini ödeyiniz!"[9] buyurarak Müslüman işverenlerden, işçilerin emeklerinin karşılığını şartlara göre en uygun biçimde ödemelerini ve haklarını gözetmelerini ister, işçilere de yaptıkları işi en sağlam bir şekilde yapmalarını tembih ederdi.

Bir gün, üst başlarından yoksul oldukları anlaşılan bir grup insan, Sevgili Peygamberimiz'i ziyarete gelmişti. Bu durumdan müteessir olan Peygamberimiz (s.a.s.), derhal ashabını harekete geçirdi ve yoksul kimselere gereken yardımın yapılmasını sağladı.

Toplumla ilişkilerde hitabet/konuşma önemlidir. Peygamber Efendimiz ağır ağır, tane tane konuşurdu. O konuşurken söylenileni anlamamak mümkün değildi. Dikkatli bir şekilde dinleyenler adeta anlatılanları ezberleyebilirlerdi. Hitap ettiği kişiler sayıca az olsun çok olsun konuşmasında sade, zarif, tabiî ve samimî bir üslûba sahipti.

Davetlere mümkün mertebe katılır, her fırsatta insanların içine girer, onlarla iç içe, her konuda sohbet ederdi. Nitekim ashâbtan Zeyd b. Sâbit Hazretleri, "Peygamberimiz'in (s.a.s.) toplum içine katılarak çeşitli konularda sahâbesi ile sohbet ettiğini" belirtiyor. [10]

Kaynaklarda belirtildiğine göre Peygamber Efendimiz katıldığı yemekli davetlerde sırf arpa ekmeği ve hur-

---

9 İbn Mâce, Ruhûn, 4. Yorumu için bkz. Hayreddin Karaman, İslâm'da İşçi ve İşveren Münasebetleri, s. 48-51.

10 Hâce Mehmed Raif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercemesi, s. 238.

ma bile olsa onu şevkle yer ve ev sahibine herhangi bir sıkıntı vermezdi.[11]

Peygamberimiz (s.a.s.) sık sık çarşıya pazara çıkar, dükkânlara uğrar, bazen ölçüyü tartıyı eline alarak nasıl tartılıp ölçülmesi gerektiğini esnafa göstererek, alışverişte dürüst olmalarını tavsiye eder, üretici ve tüketicinin aldanmadan alışveriş yapmalarını sağlardı.

Kendi başına çözemediği problemi olan her kişi, endişesizce Peygamberimiz'in (s.a.s.) huzuruna girer, sorusunu sorar, cevabını alırdı. Hastalarla ilgilenir, geçmiş olsun der, ağır ise telkinde bulunur, cenazeye gider, yakınlarına taziye verir, teselli ederdi. Komşuyu düşünmenin ve komşuya iyilik etmenin imanın bir gereği olduğunu ashâbına söyler ve her konuda olduğu gibi bu konuda da örnek olurdu.

Peygamberimiz (s.a.s.), tabiatındaki yüksek nezaketin bir eseri olarak kadınlara da son derece nazik davranırdı; bu münasebetle, kadınlar, uygun zamanlarda kendisine hiçbir endişe duymaksızın başvurarak sorularını sorabilirlerdi. Kadınlara ait bazı meseleleri de zevceleri vasıtasıyla öğretirdi.

Görüldüğü gibi Hz.Muhammed (s.a.s.) her yaş ve gruptan insanlarla samimi olarak ilgilenmiş, onların davetlerine katılmış, aralarına girmiş, sofralarına ortak olmuştur. Toplumda birlik beraberliği gerçekleştirmiş, sevgi, saygı ve müsamahayı yaygınlaştırmış, bütün Müslümanların da bu anlayışı paylaşmalarını istemiştir.

---
11 a. g. e. , s. 229.

PEYGAMBERİMİZ YUVA KURACAK GENÇLERE YARDIM EDİYOR

Hz. Peygamber devrinde yaşanmış bazı örneklerden yola çıkarsak bu konuyu daha iyi anlayabilmemiz kolaylaşabilir.

Hz. Ali, Hz. Fâtıma'yı istemek üzere Peygamberimiz'in (s.a.s.) huzuruna gitti. Ancak, söyleyeceklerini sanki unutmuştu, neredeyse dili tutulmuştu. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Her hâlde Fâtıma'yı istemeye geldin." diyerek ona yardımcı oldu. Hz. Ali, sevinç içinde, "evet" dedi. Ancak, ziynet/takı ve ev eşyası için herhangi bir maddî birikimi yoktu. Peygamberimiz (s.a.s.), bu konuda da yardımcı oldu, zırhını bu amaçla değerlendirebileceğini hatırlattı. Fakat bir de düğün yemeği vermek lazımdı. Ashâbtan bir zât, Hz. Ali'ye bir koç verdi. Ensâr da aralarında mısır topladılar, düğün yemeği hazırlandı. Peygamberimiz (s.a.s.), Hz. Ali ve Fâtıma'ya, "Allah'ım! Her İkisini mesut et, onlar hakkında evliliklerini hayırlı kıl" diye dua etti. Hz. Ali'nin evinde eşya olarak hasır, yastık, içi lif dolu bir yatak, çömlek ve testi gibi şeyler vardı. Bunları da zırhını satarak elde ettiği para ile sağlamış, o paranın bir kısmı ile de Hz. Fâtıma için ziynet/takı almıştı. Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) Hz. Fâtıma'ya çeyiz olarak, "Bir kumaş yaygı, bir

kırba (su testisi), yastık, içi ot dolu bir yatak" hazırlamıştı.[12]

Rasûlullah'ın (s.a.s.) hizmetinde bulunan bir genç vardı, adı Rebîa idi. Yaşının ilerlediğini gören Peygamberimiz (s.a.s.) ona, "Evlenmeyi düşünmüyor musun?" diye sordu. Rebîa, mâlî imkânsızlıkları ve yürüttüğü hizmetin önemini düşünerek, "Hayır" cevabını verdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), tekrar sordu. Rebîa aynı cevabı verdi. Nihayet üçüncüde bunda bir hikmet olduğunu düşünerek, "Evlenmek istiyorum, emret, ne yapayım Yâ Rasûlallah." dedi.

Hz. Peygamber (s.a.s.) onu, Ensâr'dan bir aileye yolladı, o da gitti ve kendisine tembih edildiği gibi Peygamberimiz'in (s.a.s.) selâmını aktararak kızlarını istedi. Onlar da hiç tereddüt etmeksizin, "Baş üstüne" dediler. Rebîa, sonucu büyük bir sevinçle Hz. Peygamber'e iletti. Ancak o, yoksul biriydi; ev eşyası, takı ve düğün yemeği için para lâzımdı. Hz. Peygamber (s.a.s.), derhal ashâbını harekete geçirdi. Hızlı bir yardımlaşma başlatıldı ve biriken paralarla mehir olarak ziynet/takı, ev eşyası ve bir de koç satın alındı. Peygamberimiz (s.a.s.) de kendi evinden, un yapılmak üzere arpa verdi. Böylece, Sevgili Peygamberimiz'in yakın ilgisi ile Hz. Rebîa'nın düğünü yapılmış ve yeni bir yuva kurulmuş oldu.[13]

Müslümanlar arasında Cüleybib denilen bir kimse vardı. Bu kişi, eskiden kadınların yanında dikkatsiz davranmakla tanınırdı, bu sebeple diğer Müslümanlar, ailele-

---

12 Yusuf el-Kândehlevî, Hayâtü's-Sahâbe - Hadislerle Müslümanlık, (çev. Ahmet M. Büyükçınar - A. Ömer Tekin - Yaşar Erol), İstanbul 1975, III, 1275 vd.

13 a. g. e. III, 1275 vd.

rini ondan sakındırırlardı. Halbuki İslâmî bilgi ve yaşayışı geliştikçe durum farklılaşıyordu. Ama insanlar bu zat hakkında eskiye dayalı bakış açılarına takılıyorlardı. İşte, herkesin, toplum dışına iter gibi davrandığı bu zâta da Hz. Peygamber sahip çıktı. Hz. Peygamber (s.a.s.) bizzat Ensâr'dan bir aileye giderek kızlarını istedi. Kızı Efendimiz'in kendisine istediğini sanan aile büyükleri, "memnuniyetle" dediler. Ancak Peygamberimiz (s.a.s.), "Cüleybib için" deyince vermekten kaçındılar. Annesinden konunun içyüzünü öğrenen kız ise, "Rasûlullah asla benim fenalığımı istemez." diyerek Cüleybib'e varmayı kabul etti ve nikâh kıyıldı, düğün yapıldı. Böylece, bir yuva daha kurulmuş oldu.

Bir zaman sonra Sevgili Peygamberimiz'in de bulunduğu bir savaşta Cüleybib şehit düşmüştü. Görgü şahitleri, "Düşmandan yedi kişi öldürdü, sonra şehit düştü." dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.s.), "Cüleybib bendendir, ben de ondanım." buyurdu ve kendi elleriyle toprağa verdi. Rasûl-i Ekrem, genç yaşta dul kalan ve vaktiyle onun hatırını kırmayarak Cüleybib'le evlenmeyi kabul eden hanıma da şöyle dua etti:

- Allah'ım, ona hayırlar ver, hayatı boyunca hiçbir sıkıntı gösterme![14]

Bu üç örnekte Peygamber Efendimiz'in Hz. Ali, Hz. Rebîa ve Hz. Cüleybib'e hayatlarının en önemli problemlerinden birini çözmekte nasıl yardımcı olduğunu görüyoruz. Bu örneklerde yuva kurmada gençlere yardımcı olmanın önemli bir hizmet olarak benimsetilmesi, bu hiz-

---

[14] Yusuf el-Kandehlevî, a. g. e. , III, 1275 vd.

meti yürütürken toplumsal dayanışma içinde yararlı bir yardımlaşmanın gerçekleştirilmiş olması ve şartlara göre bütçeye uygun bir biçimde gelin hanıma takı takılması, ev eşyasının sağlanması, düğün cemiyetinde bir yemek ikramı dikkati çekmektedir. Görülen şu ki, anlatılan bu örneklerde taraflar birbirlerine bütçelerini aşan bir istekte bulunmamışlardır. Çünkü gaye, yuva kurmaktır. Diğerleri bu gayeyi gerçekleştiren araçlardır.

TAŞRADAN GELEN MİSAFİRLERE İLGİSİ

Mekke'nin fethi ve Hevazin zaferinden sonra, Arap Yarımadası'ndaki bütün kabilelerde İslâm'a girme eğilimi belirdi. Çünkü Araplar öteden beri "Kâbe'nin komşuları, koruyucuları, bakıcıları" diye Kureyş'e itibar gösteriyorlardı. Halbuki Kureyş, artık istiklâlini kaybetmiş, İslâm ordusu karşısında yenilgiye uğramış ve Mekke yönetimi Müslümanların eline geçmişti. Taif civarında da Hevazin ve diğer kabileler mağlub edilmişti. Medine'deki İslâm yönetimi de bu gelişmelere bağlı olarak güçlenmişti. İşte bundan sonra Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle, fevc fevc, akın akın Arap kabileleri İslâm'a girmek üzere harekete geçtiler. Gelen heyetlerle Medine dolup taşmaya başladı.

Hz. Peygamber (s.a.s.) onları devlet misafirhanelerinde ağırlıyordu. Bazı heyetler, Müslüman zenginlerin müsait durumdaki evlerinde misafir edilirlerdi. Heyetler kalabalık ise ayrı evlerde konuk edilirlerdi. Ev sahibi, misafirleri ağırlayacak mâlî imkâna sahip değilse masrafları devlet hazinesinden karşılanırdı. Hz. Peygamber (s.a.s.) heyetleri genellikle Mescid'de kabul eder, oradan misafir edilecekleri yerlere gönderirdi.

Hz. Peygamber (s.a.s.) heyetlere öğretmen görevlendirirdi. Öğretmenler, taşralı misafirlere ana hatları ile İslâm'ı öğretirlerdi. İçlerinde kabiliyetli birini de imamlığa

hazırlarlardı. Bir nevi hızlandırılmış bir eğitimden geçen misafirler, daha sonra Peygamberimiz (s.a.s.) tarafından bir çeşit imtihana tâbi tutulurlardı. Gaye, onların İslâm'a ilişkin temel bilgileri doğru biçimde öğrenip öğrenemediklerinin tespiti idi. Başarılı oldukları takdirde onları, kendi memleketlerine; "Öğrendiklerinizi döndüğünüzde kendi kabilenizin fertlerine de öğretin!" diyerek uğurlardı. İslâmî konularda kendini en iyi yetiştirmiş ve Kur'ân'dan ezberleri olan birini imam tayin ederdi. Kendisini ziyarete gelen heyetler arasında câhiliye devrinde iken reis (kabile başkanı) olanı İslâm döneminde de reis tayin ederdi.

Peygamberimiz (s.a.s.), taşralıları, memleketlerine uğurlarken onlara yeni elbiseler giydirir, bahşişler ve hediyeler verirdi, kendisi de onlarla görüşürken en güzel elbiselerini giyinirdi.

Bütün bu faaliyetler esnasında Peygamber Efendimiz taşradan gelen bu insanların her çeşit kabalıklarını sabır ve hoşgörü ile karşılar, onlara daima kolaylık gösterirdi. Ancak misafirler arasında İslâmiyet'e saldırıda bulunanlar olursa Sevgili Peygamberimiz onları derhal susturur ve gereken cevabı hemen verirdi. İyi niyetle tartışmaya gelenlerle de sonuna kadar sabırla tartışmayı sürdürürdü. Meselâ; Âmir b. Tufeyl ile Erbed b. Kays, İslâm'a saldırıda bulunmuşlar ve anında karşılığını en sert şekilde almışlardı. Öte yandan Sevgili Peygamberimiz, Necran Hristiyan heyeti ile sabırla tartışmış, Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiğine göre onları ortak bir esas olarak tevhidde birleşmeye davet etmiş ve istekleri üzerine onlarla mübâheleye (yani kim haksız ise Allah'ın lâneti ona olsun demeye) bile girişmeyi kabul etmişse de yine kendileri

(Hristiyan papazları), "Muhammed haklı ise bu, aleyhimize olur." diyerek mübâheleyi kabul etmemişlerdi.[15] Peygamberimiz Benî Temim heyetinin arzusu üzerine onların şair ve hatiplerinin İslâm şair ve hatipleriyle yarışmasına da izin vermişti.[16]

Peygamber Efendimiz acaba dışarıdan gelen yabancı konuklara niçin bu derece sıcak ilgi göstermiştir? Çünkü Sevgili Peygamberimiz'in bildirdiğine göre bir tek kişiyi İslâm'a kazanmak, dünyadaki kızıl develere (maddî kıymeti fazla olan dünyevî imkânlara) sahip olmaktan daha değerlidir.

Sevgili Peygamberimiz, taşradan İslâm'ı tanımak gayesiyle gelen iyi niyetli yabancılara her zaman sıcak ve samimi bir ilgi göstermiştir. Bu, her çağda, İslâm'ı yabancılara aktarma görevini üstlenen mürşit, mübelliğ, öğretmen ve eğitimcilerin dikkate alması gereken bir husustur.

---

15 İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, II, 357; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, III, 212.

16 İbn Sa'd, a.g.e. II, 293; Halebî, a. g. e. , III, 218; Mustafa Asım Köksal, İslâm Tarihi, IX, 31 vd.

ADALETİ

Kur'ân'da adalet, "adl, kıst ve mîzân" kelimeleriyle ifade edilmiş, "Gerçekten Allah, adaleti, ihsanı ve akrabaya vermeyi emrediyor." (Nahl, 16/90), "De ki, Rabbim adaleti emretti" (Hadîd, 57/25) âyetlerinde adalet, uyulması gerekli bir emir olarak mü'minlere yüklenmiş, "Adaletle emreden kimselerin böyle olmayandan üstün olduğu..." (Nahl, 16/76) ve "Adaleti gözetmenin, meleklerin ve ilim sahiplerinin ortak karakteri" (Âl-i İmran, 3/18) olduğu belirtilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim, En'âm sûresinin 152. âyetinde "Konuştuğunuz zaman yakınınız da olsa hep adaleti gözetin." buyurmaktadır. Hz. Peygamber, Kur'ân-ı Kerim'in bu genel direktifi yanında "Ey Muhammed! Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" (Hûd, 11/112) emrine muhatap olmuş ve ömrü boyunca doğruluktan zerrece ayrılmamıştır. Peygamber Efendimiz, ashabına öyle bir adalet eğitimi vermiştir ki, suç işleyen kişi en yakınları bile olsa doğru ve âdil olanı söylemekten ve uygulamaktan asla vazgeçmezlerdi. Buna bir örnek olarak şu olay nakledilebilir:

Bir kere Mahzumîlerden bir kadın hırsızlık yapmıştı. Yüksek bir aileye mensuptu. Bu yüzden Kureyşliler bu kadının ceza görmesine taraftar olmamışlar, Hz. Usâme'yi de tavassut için (aracı olarak) Peygamberimiz'e (s.a.s.)

göndermişlerdi. Çünkü Peygamber Efendimiz Hz. Usâme'yi çok severdi. Adaletin uygulanmasını önleme amacı güden bu kabil girişimlerin Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından hoş karşılanması beklenemezdi. İşte bu esnada Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurdu:

- (Bugün medeniyetlerinden hiçbir eser kalmayan eski milletler) İsrailoğulları, bu gibi taraf tutmalar yüzünden helak oldular. Bunlar, fakirler üzerine en şiddetli cezaları tatbik eder, nüfuzlu ve zengin olanları ise cezasız bırakırlardı... Şayet kızım Fâtıma aynı suçu işleseydi gereken cezayı ona da verirdim.[17]

Hz. Peygamber (s.a.s.) her konuda olduğu gibi Kur'ân-ı Hakîm'de adaletle ilgili olarak belirtilen kuralları en doğru anlamış ve toplum hayatında en güzel bir şekilde uygulamıştır. "Allah'ın indirdiği ile aralarında hükmet." âyetinin gereği olarak Peygamberimiz (s.a.s.) adalet hizmetlerinin yürütülmesini üstlendi, bir kadı/hâkim sıfatıyla adlî teşkilâtı kurdu, yürüttü ve kendisinden sonra gelecekler için uygulamaları gereken muhâkeme usûlü kaidelerini belirledi; ayrıca, bunlara göre adalet uygulaması yapabilecek kadılar, valiler, vergi memurları yetiştirerek atamalar yaptı. Peygamber Efendimiz, hâkimleri, bilgili, becerikli ve takva sahibi (dinî konularda duyarlılığı ile bilinen) kişilerden seçerdi. Adalet işlerinin yürütülmesinde gençlere de görev verir, yetki ve insiyatifle donatarak onları geleceğin hâkimleri olmaya hazırlardı.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kurduğu adalet düzeninde hâkim, delillere/kanıtlara göre hükmeder, dolayısıyle onun

---

[17] İbn Mâce, Hudûd, 6.

hükmüyle bir haram asla helâl olmaz. Bu münasebetle adaleti yanıltacağı için yalancı şahitlik, asılsız delil ileri sürmek ve rüşvet yasaklanmıştır. Hile ve oyunlarla hâkimi yanıltarak, hakkı olmadığı hâlde lehinde hüküm çıkartan kişinin eline geçen şey, Peygamber Efendimiz'in deyimiyle ateşten bir parçadır.[18]

Sevgili Peygamberimiz kimsenin haksızlığa uğratılmasına göz yummazdı. Doğrulukla adalet birbirini tamamlayan iki güzel haslet olup, bunların her ikisi de Sevgili Peygamberimiz'de kemal derecesinde idi. Gençliğinden beri herkes O'nu, "Emîn: güvenilir" olarak biliyordu. Ticaret arkadaşları O'nun hakkında, "Ne kimsenin hakkını yerdi, ne de kimseye hakkını yedirirdi. Hak konusunda hatır gönül dinlemezdi." derler. Hz. Peygamber (s.a.s.) açıkça İslâmî davetle emrolunduğunda, Safa tepesinden Kureyşlilere, "Size şu dağın ardından düşman atlılarının gelmekte olduğunu söylesem inanır mısınız?" deyince, "Evet, inanırız. Çünkü sen hayatında asla yalan söylemedin" cevabını veriyorlardı. İnkârcılar Mekke dönemi boyunca Peygamber Efendimiz'i, "şair, mecnun, sihirbaz/büyücü" diyerek iftiralarla lekelemek ve yabancılara O'nu böyle tanıtarak İslâm'ın yayılma hızını kesmek istemişler, fakat O'na asla "yalancı, hain" diyememişlerdir. Hatta Peygamberimiz'in (s.a.s.) mektubunu Şam'da alan Bizans İmparatorunun, "Daha önce bu adamın yalanına rastladınız mı?" sorusuna Peygamberimiz'in (s.a.s.) baş düşmanlarından olmasına rağmen Ebû Süfyan, "Hayır, asla!" diye cevap vermek zorunda kalmıştır. Yukarıda meâlen naklolunduğu gibi Cenâb-ı Hak, Sevgili Peygamberimiz'e, "Emro-

[18] Tirmizî, Ahkâm, 11.

lunduğun gibi dosdoğru hareket et!" talimatını vermiş, Peygamberimiz (s.a.s.) de hayatı boyunca sırât-ı müstakîmden (yolun dosdoğru olanından) asla ayrılmamıştır.

Rebeze'den Medine'ye gelmekte olan Salebe Oğullarından bir grup insan, şehrin yakınında bir yerde konaklamışlardı. Peygamberimiz (s.a.s.) onlarla karşılaştı ve satın almak istediği bir devenin fiyatını sordu. Pazarlık yapıldı. Peygamberimiz (s.a.s.), deveyi alarak Medine'ye döndü. Fakat oradakiler, deveyi satın alanın Hz. Peygamber (s.a.s.) olduğunu bilmiyorlardı. Parasını almadan deveyi verdikleri için tartışmaya giriştiler. İçlerinden bir kadın şöyle diyordu: "Niçin tartışıyorsunuz? Bu kadar parlak alınlı adam hiç görmedik. Dikkat etmediniz mi? Onun yüzü ayın on dördü gibi parlamaktaydı." Kadın, bu sözleriyle, deveyi satın alanın kendilerini aldatacak yaratılışta olmadığını anlatmak istemişti. Aradan çok geçmedi. Hava kararmak üzere idi, bu sırada bir zat geldi. Bir miktar yiyecekle devenin bedeli olan parayı getirdi ve "Bunları Rasûlullah'ın (s.a.s.) gönderdiğini" söyledi. Topluluk, ertesi gün şehre girdiğinde Peygamberimiz (s.a.s.) Mescid'de ashabına nasihat etmekle meşguldü. Bu esnada Ensâr'dan bir zât, Salebe Oğullarının geçmişte akrabasından birini öldürdüklerini, şimdi onlardan birinin öldürülmesi gerektiğini söyleyince Peygamberimiz (s.a.s.), "Hayır bunu yapamazsınız! Bir evlât, babasının suçu yüzünden öldürülmez!" buyurdu.[19]

Bir defasında da, ganimet dağıtılırken taşkın hareketlerde bulunan birine Peygamberimiz (s.a.s.), "Sabırlı ol,

---

[19] Şiblî, Asr-ı Saâdet, (çev. Ö. Rıza Doğrul - sad. O. Zeki Mollaahmetoğlu), II, 74.

sıranı bekle!" diyerek elindeki ince değneği uzatınca, adamın yüzü hafifçe çizilmişti. Peygamberimiz (s.a.s.) hemen değneği, adamın eline vererek, "İşte yüzüm!" demişse de adam hatasını anlamış olarak Sevgili Peygamberimiz'den özür dilemişti.[20]

Hasılı, Peygamberimiz (s.a.s.), sözün tam anlamıyla adalet ve insaf sahibi idi. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uyguladığı adalet önünde her fert eşit haklara sahipti. Ayrıcalık yapılmaz, adam kayırılmazdı. Zayıfların cezalandırılıp buna karşılık güçlülerin affedilmesi söz konusu değildi. Hz. Muhammed (s.a.s.) sadece güçsüzlerin cezalandırılıp güçlülerin affedilmesini felâket sebebi saymış, nice eski medeniyetlerin bu yüzden çöktüğünü vurgulamış, - daha önce de önemine binâen belirtildiği gibi- adaletin doğru işlemesini önleyecek rüşvet, hatır gönül aracılığı ve benzeri her girişimi yasaklamıştır.

Sevgili Peygamberimiz, askerî seferlerde, yolculukta, sivil hayatta, ailede, sokakta, çarşıda, pazarda meşru bir sebeple bile olsa herhangi bir kişiye elindeki kamçı ile hafifçe değerek müdahale etmişse onu takip eden dakikalarda, saatlarda veya günlerde o kişileri çağırarak helâlleşmek suretiyle âdil davranışın en güzel örneklerini vermiştir.[21]

Adalet, uygulama alanı itibariyle hayatın tüm katmanlarını kapsayan bir erdemdir. O iyi uygulandığı zaman ailede huzur, ekonomide denge, çarşı pazarda bereket, üretimde artış, tüketimde tasarruf olur. Adalete dayalı bir hayat felsefesinin geliştirilebilmesi durumunda

---

20 a. g. e. , 75.

21 Bu konuda ilginç örnekler ve yorumları için bkz. İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s.274-276.

hayat tümüyle güzelleşir, başarı ve paylaşmalar artar, sıkıntılar azalır, her yetenek, birikim ve tecrübe sahibinin önünde yükselme kapıları açılır.

Bu gerçekler Hz. Peygember'in adalete verdiği önemin en iyi bir şekilde kavranması gerektiğini bize hatırlatmaktadır.

Sonuç olarak Hz. Peygamber, ortaya koyduğu ilkelerle insanlara kişisel hayatlarında adaletli oldukları kadar toplum adına yürüttükleri her işte de adalet ölçülerine uygun davranmaları gerektiğini öğretmiştir. Her hak sahibine hakkının verilmesi, O'nun ortaya koyduğu hayat kurallarının başında gelmektedir. Kişinin kendisine ve aile fertlerine fenalık etmesi ne kadar adaletsiz bir davranışsa başkalarını ilgilendiren hususlarda saldırgan davranmak ve haksızlık yapmak da o derece adaletsizlik sayılır ve kamu hakkı hiçe sayıldığı için kul hakkı yenmiş olur. Bu ise büyük günahlar arasında yer alır.

TEVAZUU

Tevazu, alçakgönüllü olmak anlamına gelir. Bu, insanları birbirine sevdiren ve kolayca diyaloğa sevkeden önemli bir haslettir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurur: "Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme. Ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez." (Lokman Sûresi, 31/18) Peygamber Efendimiz de "Allah için mütevazı olanı Allah yükseltir. Allah'a karşı böbürleneni de Allah alçaltır." buyurmaktadır.[22]

Hz. Ömer'den rivayete göre Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurdu:

- Hristiyanların İsa hakkında Allah'ın oğlu dedikleri gibi, beni övgüde aşırı gitmeyin. Ben ancak Allah'ın kuluyum. Siz de benim hakkımda Allah'ın kulu ve elçisi deyin.

Hz. Enes şöyle nakleder:

Bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.s.), "Ey Efendimiz ve Efendimizin oğlu!" diye hitab edince O, "Böyle söylemeyiniz! Şeytan sizi heva ve hevese kaptırmasın. Ben sadece

---

[22] Münâvî, Feyzü'l-Kadîr, VI, 108 - 109.

Abdullah'ın oğlu Muhammed ve Allah'ın Rasûlüyüm." diye cevap verdi.[23]

Ev içindeki davranışları da O'nun ne kadar mütevazı olduğunu gösteriyor. Hz. Âişe'den, ev içinde Peygamberimiz'in (s.a.s.) davranışlarından sorulduğunda şu bilgiyi verdi:

- Peygamberimiz (s.a.s.) evine geldiğinde herhangi bir fevkalâdelik ve inziva göstermeden (bir köşeye çekilerek hiç kimseyle ilgilenmez bir konuma düşmeksizin) insanlardan herhangi biri gibi tevazu ile davranırdı. (Gerektiğinde) Kendi elbisesinin söküğü ile meşgul olur, koyunları eli ile sağar, ailelerine ev işlerinde (icabeden hususlarda) yardımcı olurdu. Çarşıya pazara gider, bizzat alış veriş yapar ve yükünü kendisi taşırdı. Ashâb-ı Kirâm, "Müsaade buyurunuz da biz taşıyalım" derlerse de, "Herkes kendi yükünü kendi taşısın" buyururdu. (gücü yettiği kadar) pabuçlarını kendisi tamir ederdi.[24]

Hz. Âişe'nin verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre Sevgili Peygamberimiz mütevazı davranışlarıyla evinde sıcak, sevimli, sempatik ve samimi bir ortam oluşturmuştu. Eve geldiği zaman aile bireylerinden herhangi ayrıcalıklı bir muamele beklentisinde olmadığı gibi bir köşeye tek başına çekilip de ev halkına karşı ilgisiz kalmaz ve aldırışsız davranmazdı.

Bunun gibi Hz.Peygamber (s.a.s.) tevazu anlayışının bir sonucu olarak merkebe biner, yün elbise giyer, kendi-

---

23 İbn Kesîr, Şemâilü'r-Resûl, (çev. Naim Erdoğan), s. 87; Tirmizî, Şemâil, 55.

24 Tirmizî, a.g.e. 57.

sini davet eden bir hizmetçi veya bir köle bile olsa müsaitse davete katılırdı. Hizmetçiler ve dul kadınlar rahatça O'na ulaşabilir ve isteklerini, ihtiyaçlarını arz edebilirler, Sevgili Peygamberimiz de onların ihtiyaçlarını görürdü. Bir gün huzuruna bir kadın geldi, "Ey Allah'ın Rasûlü! Benim size arz edecek bir ihtiyacım var." dedi. Bu, yaşlı bir kadındı, bu yüzden ne istediğinden belki de emin değildi. Buna rağmen Peygamberimiz (s.a.s.) her insana verdiği değeri ona da verdi, büyük bir anlayış ve sabır göstererek o yaşlı hanımın probleminin çözümüne yardımcı oldu.[25]

Enes b. Mâlik Hazretlerinin nakline göre Hz. Peygamber (s.a.s.) hacca giderken yolda bir deveye binmişti. Devenin semeri köhne idi, eskimiş, yıpranmıştı. Bu semer üzerine örtülen örtü şayet satılsaydı dört dirhem bile etmezdi. Rasûl-i Ekrem Hazretleri bu kadar tevâzua rağmen yine de, "Allah'ım! Riya ve sum'adan (görsünler, işitsinler diye yapmaktan) uzak tut!" diyerek Yüce Allah'a sığınıyordu.[26]

Hz. Câbir diyor ki:

- Ben hastalanmıştım. Hz. Peygamber (s.a.s.) yürüyerek evimi şereflendirdi ve benim hâlimi hatırımı sordu.[27]

Bir hasta ziyaret etmek sıradan bir iş gibi görülebilir. Ama bu ziyareti yapan bir peygamber ise bu davranış sıradan olmaktan çıkar, örnek ve öğretici bir hareket olarak yüksek bir mevkide yer alır. İşte bu sebeple sahabe üzerinde başkalarına aktarıp anlatmayı gerektiren büyük

---

[25] İbn Kesîr, a. g. e. , s. 88; Tirmizî. a. g. e. , 55.
[26] Hâce M. Raif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerif Tercemesi, s. 229 vd.
[27] a. g. e. s. 236.

bir tesir icra eder. Çünkü çok yüksek mevkideki bir insanın orta sınıftan hasta birini ziyareti büyük bir tevazu, olgunluk ve nezaketi yansıtır.

Ashâb-ı Kirâm Hazretleri, Peygamber Efendimiz'in bu derin tevazu, olgunluk ve nezaketinin eseri olan örnek davranışlarını bize nakletme ihtiyacını duymuşlardır. Bu da bizler için rahmet olmuştur. Çünkü biz de bu nakledilenler sayesinde nezaket, tevazu ve olgunluğun ne demek olduğunu öğrenme imkânına kavuşuyoruz.

Bir gün Ashâb-ı Kirâm'dan Abdullah b. Yusr Hazretleri Peygamber Efendimiz'i ziyarete gelmiş, huzuruna girince titremeye başlamıştı. Bunu gören Peygamberimiz (s.a.s.) o kişiye şöyle dedi:

- Arkadaş, titreme! Ben kral değilim, Kureyş'den kuru ekmek yiyen bir kadının oğluyum.[28]

Günün birinde aynı zat, Peygamber Efendimiz'e pişirilmiş koyun eti hediye etmisti. Hz. Peygamber (s.a.s.), genellikle kendisine getirilen yiyecekleri ashabın yoksullarıyla paylaşırdı. Nitekim adı geçen zâtın getirdiği pişirilmiş koyun etini, yanındaki Müslümanlarla diz çöküp yemeye koyuldu. Bu sırada, çölde göçebe hayatı yaşayan bir bedevi geldi ve "Bu nasıl oturuştur?" diye şaşkınlığını açığa vurmaktan kendini alamadı. Çünkü diz çöküp oturmak, törede âcizlerin, miskinlerin ve yoksulların âdetiydi. Böylece bedevi, Hz. Muhammed'in (s.a.s.), yoksullar gibi oturuşuna bir anlam verememişti. Yüksek sezgisiyle

---

28 İbn Mâce, Etime, 30; Halebî, İnsânü'l-Uyûn, III,43; Abdurrahman Azzam, Rasûl-i Ekrem'in Örnek Ahlâkı, (çev. Hayreddin Karaman), s. 61.

bunu anlayan Peygamberimiz (s.a.s.) tevazuunu en açık şekilde ifade eden şu sözleri söyledi:

- Şüphesiz ki Cenâb-ı Hak, beni kerem sahibi bir kul kıldı, cebbar ve muannit (büyüklük taslayan bir zorba ve inatçı) kılmadı.[29]

Peygamber Efendimiz'in tüm davranışlarının samimi bir tevazuu yansıtır olması çok sayıda kişinin sadece bu sebeple Müslümanlığı tercih etmesine vesile olmuştur ki, Adiy b. Hâtim et-Tâî bunlardan biridir. Bu zat bir gün bir kafile ile Medine'ye geldiğinde O'nunla karşılaşmıştı. Yolda beraberce yürürken Hz.Peygamber'in, yaşlı bir kadının derdini sabırla dinlediğine tanık oldu, eve varınca da minderi misafire ikram etmiş, kendisi yere oturmuştu. Bu durum onun bir kral olmadığını, aksine mütevazı bir kul, bir peygamber olduğunu gösteriyordu. Adiyy'in Müslüman oluşuna bu gördükleri kâfi gelmişti.

Öte yandan, bir elbise dağıtımı sırasında Hz. Peygamber'in evine giden ve oğlu Misver'in ona seslenmesini isteyecek kadar Peygamberimiz'in tevazuundan emin olan Mahreme b. Nevfel örneği de, Peygamber Efendimizin, toplumda, çevresinde bulunanlarca nasıl algılandığını göstermesi bakımından ilginçtir.[30]

Evet O, kelimenin tam anlamıyla cömertti, mütevazı ve anlayışlı idi. Hz. Muhammed (s.a.s.) sosyal hayatta, insanların arasında, aile içinde, çarşıda, pazarda, mahallede, sokakta, camide, toplantılarda, sohbetlerde, tebliğ çalış-

---

[29] Hoca M. Raif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerif Tercemesi, s. 103.

[30] Bu konuda farklı örnekler ve yorumlar için bkz. İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 270.

malarında, sofrada/yemekte tevazu ve nezaketi ölçü almış ve hayatının her döneminde mütevazı davranmıştır. O halde hayatı tevazu ölçüsüyle yaşamak Peygamber Efendimiz'in önemli sünnetlerinden biridir. Hayatını Hz. Muhammed'in (s.a.s.) tevazu, olgunluk ve nezaket ölçüsüyle yaşayanlar O'nun yolundan gitmiş olurlar. Şunu unutmamak gerekir ki, Peygamber Efendimiz'i sevmek O'nun yolundan gitmeyi gerektirir ve Sevgili Peygamberimiz'i örnek alarak mütevazı davrananlar O'nun ahlâkı ile ahlâklanmış olurlar.

CÖMERTLİĞİ

Cömertlik, karşılık beklemeksizin Allah rızası için ihtiyaç sahiplerine maddî, manevî destek sağlamak demektir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

- Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar. (Bakara, 2/3)

- İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte, doğru olanlar bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır. (Bakara, 2/177)

- Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Yaptığınızı güzel yapın. Allah güzel yapanları sever. (Bakara, 2/195)

- Ey iman edenler! Kendisinde artık, alışveriş, dotluk ve kayırma bulunmayan gün (kıyamet) gelmeden önce, size verdiğimiz rızıktan hayır yolunda harcayın... (Bakara, 2/254)

Görüldüğü gibi Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de bizi, infak, tasadduk, hayr u hasenât, ihsan, îsâr ve benzeri yollarla Müslümanlara iyilik yapmaya, yoksullara yardımcı olmaya teşvik etmekte, cimrilikten ise sakındırmaktadır. Böylece Kur'ân, bizim, cömert ve yardımsever olmamızı, kazandığımız maddî imkânların bir kısmını yoksullarla paylaşmamızı istiyor. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de, yardımın, karşılık beklemeden, gösteriş yapmadan, kimseyi incitmeden, başa kakmadan, sahibinin yanında değer taşıyan maldan yapılması uygun görülmüştür. (İnsan, 76/7-9; Bakara, 2/262-265; Âl-i İmrân, 3/92.)

Ayrıca bu âyetlerden, iman ve ibadetlerimiz yanında yardım ve iyiliklerimizin de inanç dünyamızı tamamlayan ve güzelleştiren bir işlevi olduğunu öğreniyoruz. Buna göre, iman eden ve ibadetini devam ettiren bir insan, aynı doğrultuda toplumda yardıma muhtaç insanlara da destek vermek sorumluluğunu taşımaktadır. Bu kabil yardımlar sosyal adaleti amaçladığı için, karşımıza, sosyal patlamaları önleyen, fitnelere engel olan bir unsur olarak da çıkmaktadır.

Her konuda Müslümanlara örnek olan Peygamberimiz (s.a.s.) hiç kuşkusuz cömertlikte de örnekti. Bu anlamda cömertlik Peygamber Efendimiz'in en belirgin özelliklerinden biridir. Nitekim, Ashâb-ı Kirâm'dan Câbir b. Abdullah'ın (r.a.) nakline göre, "Rasûl-i Ekrem Hazretlerinden dünya ile ilgili bir şey istenilince asla reddetmez; istenilen şey varsa verir, yoksa vâdederdi.[31]"

Diğer yandan, kaynaklarda nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) bazen kendisine gelen bir yoksulun ih-

[31] Müslim, Fedâil, 56.

tiyacını karşılayacak imkâna sahip değilse ve gerçekten de yoksulun ihtiyacının o sırada hemen karşılanması gerekiyorsa onu çarşıya, pazara gönderir, ihtiyacı olan şeyleri satın almasını ve borçlu olarak da kendi adının yazdırılmasını tembih eder, imkânı olduğunda onu öderdi. Bir insanın ihtiyaçlı hâli devam ediyorsa ona tekrar yardım etmekten haz duyardı. İnfak ve tasaddukun, ihtiyaçlı kişilere yapılan yardımın bereket sebebi olduğunu söylerdi. Böylece, infak ve tasaddukla yani yoksullara maddeten yardım etmek suretiyle yoksulluğa düşmekten korkanların zanlarında yanıldıklarını ve az çok demeden yoksullara yardımcı olmanın hem uygun bir davranış, hem de bereket sebebi olacağını söylerdi.[32]

Hz. Âişe'den naklolunduğuna göre Peygamberimiz (s.a.s.), kendisine bir hediye geldiği zaman, onu getiren kişiye daha fazla ve değerlisiyle karşılık verirdi. Rasûlullah (s.a.s.) devrinde yaşayan bir hanımefendinin naklettiği şu olay buna örnek teşkil edebilir ve bu hususta bir fikir verebilir. Bu hanım diyor ki:

- Peygamber Efendimiz'e bir tabak taze hurma ile üstü tevekli birkaç salatalık götürmüştüm. Bana altından mamul/üretilmiş bir avuç dolusu kadın ziyneti/takısı ile karşılık verdi.

Müslim'de şöyle naklolunur:

Rasûlullah (s.a.s.) İslâm üzere kendisinden istenilmiş olan herhangi bir şeyi muhakkak vermiştir. Bir defasında kendisine bir kimse gelmişti de Rasûlullah (s.a.s.) ona iki dağ arasını dolduracak kadar çok koyun vermişti. O zât

---

32 Hâce M. Raif Efendi, Şemâil-i Şerîf Tercemesi, s. 244 vd.; Ayrıca bkz. Ali Yardım, Peygamberimizin Şemâili, s. 402.

kendi kabilesinin yanına gidip, "Ey kavmim, Müslüman olun, çünkü Muhammed, fakirlikten korkmaksızın büyük ihsanda bulunuyor."[33] demiştir.

Yine Müslim'de naklolunduğuna göre Safvan b. Ümeyye, Hz. Peygamber'den gördüğü iyiliklerin Müslümanlığa girişindeki tesirini belirtmek üzere şöyle diyor:

- Allah'a yemin ederim ki Rasûlullah (s.a.s.) bana çok ihsanda bulunmuştur (İyilik etmiş, bağış yapmış, maddî katkıda bulunmuştur), başlangıçta O, bana göre insanların en çok buğzedilecek olanı idi. Fakat bana ihsan etmekte (iyilik ve bağışta) devam etti. Nihayet benim yanımda insanların en sevimlisi oldu.[34]

Hz. Enes'in şu sözü de bu tip gelişmelere ışık tutmaktadır:

- Bazen bir kimse ancak dünyayı isteyerek Müslümanlığa girerdi. Fakat İslâm'a girince artık, Müslümanlık kendisine dünyadan ve dünya üzerindeki her şeyden daha sevimli olurdu.[35]

İbn Abbas Hazretleri de şöyle diyor:

- Hz. Peygamber (s.a.s.), halkın en cömerdi idi. En cömert olduğu zaman da Ramazan ayı idi. Muhakkak Cebrail (a.s.m) her sene Ramazan ayında Rasûlullah (s.a.s.) ile buluşur, Rasûlullah (s.a.s.) da ona Kur'ân'ı arz ederdi. Cebrail kendisiyle karşılaştığı zaman Rasûlullah (s.a.s.), halkın faydalanması için gönderilmiş bulunan rüzgârdan daha cömert olurdu, muhtaçlara daha çok ve daha çabuk yetişirdi.[36]

[33] Müslim, Fedâil, 57.
[34] Müslim, Fedâil, 59.
[35] Müslim, Fedâil, 58.
[36] İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, II, 195; Hâce M. Raif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercemesi, s. 243.

Burada geçtiği biçimde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) cömertliğinin yağmur getiren rüzgârla kıyaslanması ne kadar anlamlıdır! Bu, dil, din, yaş, meslek ve cinsiyet farkı gözetmeksizin herkesin ve her kesimin O'nun cömertliğinden yararlanması anlamına gelmektedir.

Öte yandan Sevgili Peygamberimiz, cömertliği, medeniyetlerin inşasında etkili bir haslet olarak nitelendirirken, cimriliği de medeniyetlerin tahribine, yıkılışına sebep olan kötü bir huy olarak tanıtır. O'na göre cimrilikle et tırnak gibi iç içe giren mal hırsı, insanı, demir bir zırh gibi sıktıkça sıkar. Kişiyi rahatsız edici bu huzursuz ortamdan kurtaracak erdem, cömertliktir.

Burada şu noktaya da işaret etmek uygun olur. Peygamber Efendimiz'in her davranışı bir ölçüye göre şekillenir. Bu sebeple her davranışı mü'minler için örnektir. Cömertlik de itidal noktasında yer alan bir erdemdir. Yani Hz. Peygamber, cimri de değil, müsrif/savurgan da değil, cömert idi.[37]

Kaynaklarda belirtildiğine göre Hz.Muhammed (s.a.s.), kelimenin tam anlamıyla cömert bir insandı. Aile fertlerine, komşularına, yoksullara, yetimlere, muhtaçlara, misafirlere karşı çok cömertti. Bir yetimin yüzünü güldürmek, bir yoksulun ihtiyacını karşılamak, bir öğrencinin problemini çözmek, bir komşusunun eksiğini gidermek onu son derece mutlu kılardı. Toplumda gerçek ihtiyaç sahipleri onun cömertliğinden samimi olarak sonuna kadar yararlanırlardı. Öte yandan, Sevgili Peygambe-

---

37 Bu konuda değişik örnekler ve yorumları için bkz. İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 279-281.

rimiz, yaşı itibariyle sağlıklı ve çalışmaya elverişli olan ihtiyaçlı kimselere çalışma yollarını göstermek suretiyle onları el emeği ile kazanmaya teşvik ederdi.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) cömertliği İslâm'a girenlerin sayısının artmasında başlı başına önemli etkenlerden biriydi. Çünkü zor zamanda samimiyetle ellerinden tutulduğunu görenlerde İslâm'a karşı bir ilgi ve yakınlık doğuyor, daha sonra bu insanlar ömürlerinin geri kalan kısmını iyi bir Müslüman olarak değerlendiriyorlardı.

Peygamber Efendimiz cömertlikte önder olduğu kadar cömertliği yürekten benimseyen bir sahabe nesli de yetiştirmiştir. Yani onun bu konudaki öğretileri toplumda rahatlıkla uygulama alanı bulmuştur. Gerçekten de Ashâb-ı Kirâm cömertlikte Peygamber Efendimiz'in peşi sıra giderek bize eşsiz örnekler bırakmışlardır.

Herhalde bize de Sevgili Peygamberimiz'in ve onun yetiştirdiği örnek neslin peşinden giderek onlar gibi cömert olmak ve günümüz şartlarında cömertliğin en güzel örneklerini vermek yakışır. Unutmayalım ki Sevgili Peygamberimiz, cömert kişinin, Allah'a, cennete ve insanlara yakın olduğunu müjdelemiş ve cehennem ateşinden de uzak olduğunu haber vermiştir.[38]

---

38 Tirmizî, Birr, 40.

ŞEFKAT VE MERHAMETİ

Şefkat ve merhamet, Allah'ın yarattıklarına acımak, onların her zaman iyiliğini istemek ve sürekli onlara yardım isteği taşımaktır.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'inde, Peygamber Efendimiz hakkında, "(Rasûlüm!) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiyâ, 21/107) buyurmaktadır. İbn Abbas Hazretleri bu âyetin tefsirinde şöyle der:

- Onun rahmeti îman edenleri de etmeyenleri de içine almaktadır, îman edenlerin dünyada da ahirette de o rahmetten nasipleri vardır, îman etmeyenlere gelince, onlar da inkârları yüzünden hak ettikleri, "kökünden helâk olma" azabının sonraya kalması ile bu rahmetten faydalanmaktadırlar.

Hz. Ebû Bekir bir gün Sevgili Peygamberimiz'in yüzüne bakarak, "Ey Allah'ın Rasûlü, ihtiyarladın!" dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, Hz.Ebû Bekir'e, "Hûd, Vâkıa, Mürselât, Amme Yetesâelûn, İzeşsemsü Küvvirat (sûreleri) beni ihtiyarlattı." diye cevap verdi.

İslâm bilginleri, Peygamber Efendimiz'in bu ifadesini şöyle açıklıyor:

- Bu sûrelerde ahiret ahvaline (ahirette cereyan edecek şeylere) dair bilgiler yer alıyordu. Peygamber'in canı-

na bir şey olacak değil, fakat o, bize bizden daha şefkatli olduğundan, bizim başımıza gelecekleri ve ümmetinin o sûrelerde tasvir olunan ahval (durumlar) içindeki yerini düşünüyordu, saçlarının ağarıp ihtiyarlaması bundandır.[39]

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmaktadır:

- Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir. (Tevbe, 9/128)

Bu âyetten açıkça anlaşıldığına göre Sevgili Peygamberimiz, ümmetinin azap görmesi şöyle dursun, zahmet çekmesinden dahi üzüntü duyar. Ümmetinin sıkıntısı onun da sıkıntısı, sevinci onun da sevincidir.

Anlam derinliğini kavramaya çalıştığımız şu âyette bilim adamlarının dikkatimizi çektiği ince bir noktaya ayrıca dikkat etmekte yarar vardır. Bu âyette Cenâb-ı Allah, Esmâü'l-Hüsnâ'sından (güzel isim ve sıfatlarından) olan "Raûf-Rahîm (çok şefkatli-çok merhametli)" ifadelerini Peygamber Efendimiz hakkında lutfen ve keremen bir araya getirmiştir. Bundan da, Yüce Allah'ın, kullarına merhametli olduğu gibi Peygamber'in (s.a.s.) de ümmetine şefkatli ve merhametli olduğu anlatılmak istenmektedir.[40]

Adamın biri bir defasında Peygamberimiz'den düşmanları telin etmesini (lânetlemesini) istemişti. Peygambe-

---

39 İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 435.

40 Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, IV, 2654 vd; Ömer Nasuhi Bilmen, Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri, III, 135 (Tevbe Sûresi'ninin 128. âyetinin tefsiri)

rimiz (s.a.s.) o kişiye, "Ben lânet okumak için değil, âlemlere rahmet olmak için gönderildim."[41] cevabını vermiştir.

Gerçekten de o, Mekke döneminin çok sıkıntılı günlerinde bile düşmanlarına beddua etmemiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Taif yolculuğunda Taifliler kendisini taşlamışlar, bütün bedeni bilhassa ayakları bacakları kan içinde kalmıştı. Şayet o, Yüce Allah'tan dileseydi, Cenâb-ı Allah, Tâif ve Mekke şehirlerini yerle bir ederdi. Fakat Peygamber (s.a.s.), Cenâb-ı Hakk'tan böyle bir istekte bulunmadı. Aksine, "Allah'ım! bunlar hakikati göremiyorlar, ama ümit ediyorum ki, bunların çocukları bir gün gerçeği göreceklerdir"[42] diyordu. Mekke'nin fethinden sonra Tâif kuşatması uzayınca Peygamberimiz (s.a.s.) orayı terk ederken de yine lânet okumamış, beddua etmemiş, rahmet dilemiş ve "Allah'ım! Senden Tâiflilerin ıslahını ve hidayete erişmiş olarak huzuruma gelmelerini diliyorum." demişti. İleride Taiflilerden bir heyet Medine'ye gelerek Peygamber Efendimizin huzuruna girip Müslüman olduklarını söylemişler, böylece, Sevgili Peygamberimiz'in onlar hakkındaki hayır duaları kabul olmuştur. Peygamber Efendimiz, merhamet ve şefkatinin bir eseri olarak insanlara sürekli elini uzatmış, onları inkârcılığın batağından İslâm'ın cennetine kazanmak istemiştir.

Nitekim, Mekke fethini müteakip Kâbe avlusunda, karşısında esir olarak duran ve yirmi iki yıldan beri Müslümanlara karşı ellerinden gelen bütün kötülüğü yapan Mekkeliler hakkında genel af îlân etmesi ve gönüllerini

---

[41] Şiblî, Asr-ı Saâdet, II, 13.

[42] Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, II, 760; İbn Hişam, es-Siretü 'n-Nebeviyye, II, 62.

İslâm'a ısındırarak onları inkârcılığın ızdırabından kurtarmak istemesi onun merhamet ve bağışlama duygusunun nerelere ulaştığını göstermektedir.

Allah'ın rahmet ve mağfiretini yalnız kendisine ve Peygamberimiz'e (s.a.s.) ait kılmak üzere dua eden bir cahil bedeviye Allah'ın Rasûlü (s.a.s.), "Allah'ın lütuf ve rahmet dairesini çok darlaştırdın." buyurmuştur.[43] Böylece, bu içerikte yapılan bir dua anlayışının pek uygun olmadığını belirtmiştir.

Onun şefkati aynı zamanda hayvanlara idi, tabiata idi. Hayvanlara fazla yük yüklenmemesini, iyi bakılmasını, eziyet edilmemesini ısrarla belirtiyor, kıyamet kopacak olsa, elinde de bir fidan olsa onu dikmeye vakti varsa dikip öyle öleceğini söylüyordu.

Vücuda zarar verdiği için sarhoşluk veren içkileri, aileleri yıkılmaktan kurtarmak için kumarı, nesli korumak için zinayı yasaklıyordu. Müslümanları bir ateş çukuruna düşmekten ısrarla koruyordu. O, rahmet ve şefkat peygamberi idi. Bu münasebetle inananları sürekli merhametli olmaya teşvik ediyordu. O, şöyle buyuruyordu:

- Merhamet edenlere Allah da merhamet eder. Siz yer yüzündekilere şefkat ve merhamet gösterin ki, göktekiler de size merhamet etsinler.[44]

Ailede, toplumda ve yürüttüğü hizmet sebebiyle yüz yüze geldiği insanlarla diyaloğunda merhamet ve şefkatin en derin örneklerini yaşatan Hz.Muhammed (s.a.s.), insanları, hayvanları, bitkileri, tüm varlıkları ve evreni Yü-

---

[43] Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, XII, 128.

[44] Ebû Davud, Edeb, 58.

ce Allah'ın bir emaneti olarak görüyordu. Emanet, ciddiyet, bilinç ve sorumlulukla korunup geliştirilebilirdi. Sorumluluk ise şefkat, rahmet ve merhametle anlam ve değer kazanırdı. Bu sebeple, O'nun peygamberliği nasıl evrenselse, rahmet, merhamet ve şefkati de evrenseldir. O, insanlığa, evrendeki her varlığa karşı şefkatli ve merhametli olmak gerektiğine dair ilkeler armağan etmiştir.

Hiç kuşkusuz bize de çevremize karşı onun gibi şefkatli ve merhametli olmak yakışır. Bize, merhametsiz, şefkatsiz, acımasız, gaddar, katı yürekli ve zalim olmak yakışmaz. Şefkat ve merhamet, sevgi eksenli bir duygu şenliğidir. Bir sevgi medeniyeti oluşturmanın yolu hiç kuşkusuz şefkat ve merhametten geçer.

VEFAKÂRLIĞI

Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) vefakâr bir insandı. Ahdinde dururdu, vadinde sadıktı, sözünden caymazdı, kendisine ve çevresindeki ashabına yardımı dokunanları asla unutmaz, dostlarını sık sık arar, hâl hatırlarını sorardı. İnsanlara sevgi ve hizmette samimi ve daimi idi. Müslümanlara da sevgi ve dostlukta samimi olmalarını, menfaatlar önünde değişmemelerini, insanlarla ilişkilerinde sevgi ve saygıyı hâkim kılmalarını tavsiye ederdi.

İslâm tarihinden nakledeceğimiz bazı örnekler Sevgili Peygamberimiz'in vefakârlığı hakkında bize ışık tutabilir:

Ashâbtan Abdullah b. Ebi'l-Hamsa Hazretleri İslâm'-dan önceki dönemde Peygamber Efendimiz'le ticarî bir seyahat esnasında yaptığı alışverişle ilgili bir hatırasını şöyle anlatır:

- Hz Peygamber'le (s.a.s.) bir alışveriş yapmış ve kendisine biraz boçlu kalmıştım. Bu münasebetle O'na, biraz beklerse borcumu ödeyerek alışverişi tamamlayabileceğimi hatırlatmıştım. Beni kırmadı. Ancak O'na verdiğim sözü unutmuştum. Aradan üç gün geçmişti, hatırlayıp gittiğimde o aynı yerde hâlâ beni bekliyordu.[45]

---

[45] İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, VII, 59; Şiblî, Asr-ı Saâdet, I, 137.

Bundan anlaşıldığına göre Peygamberimiz (s.a.s.) güvenilir, sözünde durur bir tâcir idi. O, iş ortağını beklemekle kalmayıp, başına üzücü bir şey gelmiş olabileceğinden endişe etmişti.

Gerçekten de Peygamber Efendimiz, ticaret ortaklarına, alışveriş yaptığı kişilere ve ticaret yolculuğundaki arkadaşlarına son derece nazik davranır, onlara vefakârlığın en güzel örneklerini gösterirdi. Ne kimsenin hakkını yerdi, ne de kimseye hakkını yedirirdi; gerektiğinde yardıma koşar, söz verdiğinde sözünde durur, ticaret ortaklarına her zaman dürüst davranırdı. Zayıfları korur, yoksulları himaye eder, genç yaşına rağmen haksızlığa karşı direnirdi. Dürüstlük, nezaket, yardımseverlik, adalet, mertlik, vefakârlık ve güvenilirlik onun en belirgin özellikleri arasındaydı.

O'nun vefakârâne davranışlarının hangi yüksek derecelere eriştiğini gözlemleyebilmek için isterseniz bazı tarihî olaylara birlikte göz atalım:

Bir kere, Habeşistan hükümdarının elçileri Peygamberimiz'in (s.a.s.) huzuruna gelmişlerdi. Peygamberimiz (s.a.s.) bunlarla yakından ilgilendi. Ashâbtan bazıları, "Ey Allah'ın Rasûlü! Biz hizmete yetişiriz, siz istirahat buyurunuz!" dediler. Fakat Peygamberimiz (s.a.s.) bunlara şu cevabı verdi:

- Bunlar, Habeşistan'a göç etmiş olan ashabıma yer göstermiş, ikram etmişlerdi. Şimdi bunlara karşılık ben de hizmet etmek isterim.

Mut'im b. Adiy, Kureyşli inkârcıların ileri gelenlerindendi. Vaktiyle Peygamberimiz (s.a.s.), Taif yolculuğun-

dan şehre dönerken düşmanları onu şehre almak istememişlerdi; Peygamberimiz (s.a.s.), sıra ile birçok ileri gelen Mekkelinin himayesini istedi, fakat hepsi reddettiler. Ancak, Mut'im kabul etti, oğullarını silâhlandırarak Hz. Peygamber'i (s.a.s.) şehre aldı. Aradan yıllar geçti. Mut'im, Bedir Savaşı'nda Kureyşli inkârcılarla birlikte Müslümanlara karşı savaştı ve öldürüldü. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şairi Hassan, bu zâtın ölümünün ardından anlamlı bir mersiye yazmış; vaktiyle Peygamberimiz'i (s.a.s.) himaye ettiğinden söz ederek şiirinde onu iyilikle anmıştı. Sevgili Peygamberimiz, kendi adına gösterilen bu vefakârlıktan hoşnuttu. Düşman esirlerine ne yapılacağı tartışılırken Peygamberimiz'in (s.a.s.) söylemiş olduğu şu söz de onun vefakârlığının hangi noktalara vardığını göstermesi bakımından anlamlıdır:

- Şayet Mut'im b. Adiy sağ olup da benden esirleri isteseydi, fidye (kurtuluş akçesi) istemeden (onun hatırına) hepsini serbest bırakırdım.[46]

Hz. Peygamber (s.a.s.) müttefiklerine karşı da vefalı idi. Hudeybiye Barışı esnasında Müslümanların yanında antlaşmaya katılan Huzâe kabilesi, Kureyş'in yanında antlaşmaya giren Benî Bekir'in saldırısına uğramıştı. Kureyşliler de bu saldırıyı el altından destekliyorlardı. Huzâeliler durumu Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ilettiklerinde O, derhal Kureyşlilere ültimatom gönderdi, uyarılara kulak asılmadığı anlaşılınca da peşinden ordu hazırladı. Bu olay Mekke Fethi seferi'nin sebebi olarak tarihe geçti.

---

46 Abdurrahman Azzam, Rasûl-i Ekrem'in Örnek Ahlâkı, (çev. Hayreddin Karaman), s. 36 vd.

Böylece, Peygamberimiz (s.a.s.), saldırıya uğrayan bir müttefikini yalnız bırakmamış oluyordu.[47]

Peygamberimiz (s.a.s.), kendisini tanımak üzere taşradan gelen kabile temsilcilerini misafirhanelerde ağırlar, onlara yakınlık gösterir, öğretmenler tayin eder, maddî ihtiyaçlarını gidermekle ilgili görevliler seçer, kabilelerine döneceklerinde de azıklar hazırlatır, yeni elbiseler alıverir, bahşişler verir, İslâm dinine ilgi duyarak Medine'ye kendisini ziyarete gelen bu insanları unutamayacakları bir vefa duygusu ile uğurlardı.

Hz. Muhammed (s.a.s.) önce Yüce Allah'a karşı vefakârdı. Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve bağışlarına gereği gibi şükreder, ilâhî ihsan ve nimetlere karşı hamd ve şükrü, kul olmanın bir gereği sayardı. İslâm'ın tebliği esnasında karşılaştığı tüm sıkıntı ve engelleri yılmaz iradesiyle göğüslemesi, her durum ve ortamda İslâm'ı yayma çabasını titizlikle sürdürmesi de O'nun vefa anlayışının tebliğe ve hizmete bir yansımasıdır. Çünkü, Yüce Allah, O'na, insanlığı kurtarma ve ıslah görevini vermiş, O da bu şerefli görevin sorumluluğunu en yüksek derecede yerine getirmiş, bunun için derin bir vazife aşkıyla çalışmıştır.

O, verdiği sözde dururdu. İslâm'ın yayılmasına hizmet edenleri, İslâm'ı üstün bir kişilikle en güzel bir şekilde temsil edenleri, kendisine, yakın çevresine ve ashâbına yardımı dokunanları asla unutmaz, din kardeşlerini ve aile dostlarını zaman zaman arayıp sorardı. Gördüğü her iyiliğe teşekkür etmek, daha fazlasıyla karşılık vermek,

---

47 Abdurrahman Azzam, Rasûl-i Ekrem'in Örnek Ahlâkı, (çev. Hayreddin Karaman), s.37.

sürekli iyilik düşünmek ve iyi (sâlih) davranışlar geliştirmek onun önemli özellikleri arasındaydı. Hülâsa O, insanları hep sevdi; onlara, doğruluğu, güzelliği, yüksek insanlık mertebesini kazandırmak için vargücüyle samimi ve sürekli çalıştı. Kendisine destek verenleri, İslâm'a hizmet edenleri bağrına bastı. Onlara hayır dua etti.

Herhalde yaşadığımız dünyada bize düşen de Hz. Muhammed (s.a.s.) gibi vefakâr davranmak, her hususta onun derin vefa anlayışını bir feyiz kaynağı olarak gönlümüze nakşetmek ve günümüz şartlarında davranış boyutu kazandırarak, görevlerimize, görev yerlerindeki insan ilişkilerine ve yürüttüğümüz hizmetlere yansıtmak olmalıdır. Böyle yapabildiğimiz takdirde yaşadığımız muhitlerde, görev ve hizmetleri paylaştığımız insanlar arasında vefakârlık erdemine dayalı özgün bir anlayışın gelişeceğinde hiç kuşku yoktur.

CESARETİ

Eski dilde şecaat adıyla daha geniş anlamlar içermek üzere yer alan cesaret, hak ve adaletin yaygınlaştırılması, sıkıntılardan kurtulunması, başa gelen çeşitli olaylar karşısında soğukkanlı, tahammüllü ve metanetli olunması açısından önemli bir ahlâkî meziyettir. Bu meziyete sahip olanlar, şeref ve haysiyetlerini, haklarını, değerlerini korurlar, engellere ve güçlüklere karşı koyarlar, azimli, metanetli, tahammüllü, soğukkanlı ve kararlı olurlar.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), yumuşak huylu olduğu kadar cesurdu, yiğit ve kahramandı. Peygamberlik vazifesini îfa ederken karşılaştığı engeller önündeki tavırlarında bu özelliği fazlasıyla görmek mümkündür.

Mekke döneminde İslâm'ı tebliğden alıkoymak için, O'na akla gelmedik engeller çıkarılmıştır. Fakat O, bunların hiçbirinden yılmamış, Allah'ına güvenerek çıktığı tebliğ yolunda kahramanca yürümüştür. O'nun sabrını, tahammülünü, cesaret ve kahramanlığını beşerî (insan oğlundan gelen) tehditler ve vaatler kaybettirememiştir. O, yoluna dikenler konulduğunda da, secdeye kapandığı zaman boğmak amacıyla sırtına deve işkembesi atıldığı zaman da, kendisine hükümdarlık, zenginlik ve başkaca maddî imkânlar teklif olunduğu zaman da yolundan asla

dönmemiş, azminde zerre kadar bir sarsılma meydana gelmemiştir. Allah için, İslâm için giriştiği mücadelede tam bir yiğit olarak görünmüştür.

Nitekim, Hz. Ali diyor ki:

- Savaşlarda Hz Peygamber (s.a.s.) kadar düşmana yaklaşan bir kimse bulunmazdı, birçok defalar savaş kızışıp başımız sıkıntıya gelince Rasûl-i Ekrem'e (s.a.s.) sığınırdık.

Hz. Enes de, "Başımız dara düşünce Allah'ın Rasûlü ile korunurduk." diyor.

Yine Enes b. Mâlik (r.a.), onun cesaretini gösteren bir olayı şöyle nakleder:

- Rasûlullah (s.a.s.) insanların en güzeli, en cömerdi ve en cesuru idi. Bir gece, Medine halkı, duydukları bir sesten fena hâlde korkmuşlar ve sesin geldiği yöne gitmişlerdi. Peygamber (s.a.s.) ise ashâbını korkutan bu sesi işitince eline kılıcını alarak Ebû Talha'nın eğersiz atına binmiş ve Medine'yi dolaşıp olayı incelemiş, bu esnada Medineliler geride kalmıştı. Nihayet, Rasûlullah (s.a.s.), Ebû Talha'nın atı üzerinde ve kılıcı boynunda olarak geri döndü. Yolda Medine halkıyla karşılaştı. Onlara, endişe edilecek ve korkulacak bir şey olmadığını söyledi.[48]

Böylece, Medineli Müslümanlar rahatladılar.

Uhud Savaşı'nda, İslâm ordusu birinci safhada Peygamberimiz'in (s.a.s.) harp taktiklerine uyarak üstünlük sağlamıştı. Fakat daha sonra, İslâm askerleri kesin sonucu almadan ganimet toplamaya girişince ve yerlerini terk

48 Müslim, Fedâil, 48; İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 373.

etmemeleri gereken okçular da ganimet toplama işine koşunca düşman süvari birliği arkadan kuşatmış, böylece Müslümanlar iki ateş arasında kalmışlardı. Bu safhada Müslümanlar 70 şehit verdikleri halde, Peygamberimiz (s.a.s.) büyük bir soğukkanlılıkla İslâm ordusunu çevresine topladı. Başarılı bir savunma ile düşmanı durdurdu. Peşinden de inkârcıları Mekke istikametinde günlerce takip etti. Peygamberimiz (s.a.s.) öyle bir kahramanlık ve cesaret ortaya koydu ki, müşrik ordusu geri dönerek yeniden savaşmayı göze alamadı.

Hevazin muharebesinde, İslâm ordusu Huneyn geçidine geldiğinde daha önceden araziye gizlenerek mevzilenmiş (sipere yatmış, gizlenmiş) olan düşman okçularının hücumuna uğramıştı. İslâm askerlerinin bu anî saldırıdan korunmak üzere oraya buraya savrulup gizlenecek yer aradıkları bir sırada, Peygamber Efendimiz sarsılmaz bir kaya gibi metanet göstermiş, savaş alanından bir adım bile gerilememiştir. Katırını düşmana doğru sürerek İslâm askerlerine, "Dağılıp kaçmayın, buraya gelin! Ben Allah'ın Rasûlüyüm!.." diyerek ordusunu toparlamış ve zafere ulaşmayı başarmıştır. Nitekim bu hadisenin içinde yer alan bir görgü tanığı şöyle diyor:

- Şehâdet ederim ki Hz. Peygamber (s.a.s.), bir adım bile gerilemedi. Savaş, vahşî bir yangın gibi yayıldığı zaman, hepimiz Rasûl-i Ekrem'in (s.a.s.) çevresine sığındık. O'nun yanında durmak en büyük cesaret sayılıyordu.

Cesaret, tevazu, müsamaha, adalet, şefkat ve merhametle yan yana gelirse anlamlı ve yararlı olur. Buna göre Hz. Muhammed (s.a.s.), mütevazı, müsamahakâr, adaletli, şefkatli ve merhametli olduğu gibi aynı zamanda cesurdu.

Onun cesareti konuşunca, ortaya hak ve adalet çıkardı. Ayrıcalıklar, zulüm, baskı ve haksızlıklar onun cesareti ve kararlılığı önünde erirdi. Hakk'ın yüceltilmesinde, adaletin sağlanmasında, zulüm, haksızlık ve baskının önlenmesinde Hz. Peygamber (s.a.s.) çok cesurdu. O, ömrü boyunca cesaretini doğruluk ve iyilik yolunda hizmet için kullanmış, insanlığın hayrına olan işlerde hep cesur davranmıştır.

Rasûl-i Ekrem'i (s.a.s.) seven ve onun yolundan giden mü'mine, iyiliğin, hayrın (marûfun) yayılmasında, zulmün, haksızlığın, kötülüğün (münkerin) önlenmesinde onun gibi cesur olması yakışır.

Bu noktada, cesarette Sevgili Peygamberimiz'in ölçüsünü yakalayabilmek önem kazanmaktadır. Yani Peygamber Efendimiz hangi ortamlarda cesaretli davranmıştır? Bunu iyi tespit etmek gerekir. O, hiçbir ayırım gözetmeksizin rastgele her olayda cesaret adına ortaya çıkmış olabilir mi? Hayır, böyle davranmamıştır. Çünkü, gereksiz yerde atılganlık göstermek, cesaret değil, tehevvür yani öfkeye dayalı hareket etmektir ki, İslâm ahlâkında bu, uygun bir davranış şekli sayılmamıştır. Pekâlâ, kişisel haklarına, ailesine, toplum haklarına/özgürlüklerine veya dinî ilkelere saygısızca bir saldırı ortaya çıktığında O bir köşeye çekilip sessiz kalmış mıdır? Hayır, asla, böyle durumlarda sessiz kalıp uzleti/bir köşeye çekilmeyi tercih etmemiştir. Çünkü cesaretin gerektiği yerlerde sessiz kalmak cebanettir. Yani korkaklıktır ki, bu, İslâm ahlâkında kötülenmiştir. Dolayısıyla, Peygamber Efendimiz, şartlar elverişli olmadıkça, gerekmedikçe herhangi bir tehevvüre yani öfke ile cesaret gösterisine girişmemiştir. Ama, şartlar gerektiğinde de kelimenin tam anlamıyla cesur davranmıştır.

UTANMASI

Edep ve hayâ, insanı olgunlaştıran, iyiliklerin ve ahlâkî meziyetlerin kişide toplanmasına vesile olan iki önemli haslettir. Hayâ, insanın, Allah'a ve insanlara karşı mahcubiyet duyacağı kötü söz ve davranışlardan uzak durmasıdır.

Hayâ ve edep, Sevgili Peygamberimiz'de (s.a.s.) taçlanmış, çiçek çiçek açmıştır. O, kimseyi azarlamaz, böbürlenmez, büyüklenmezdi, şımarıklığı sevmezdi, mütevazı olup tebessümü yüzünden eksik etmezdi.

Peygamberimiz'in (s.a.s.) gençliğini ve orta yaşlılığını geçirdiği Arabistan'ın Hicaz bölgesinde, edep ve hayâ dışı âdetler ortalığı kaplamış olduğu halde, O, bu gibi âdetlerin hiçbirine uymamıştır. Yüce Allah, geleceğin müjdecisini bu çirkin âdetlere bulaşmaktan korumuştur.

O sıralarda Arabistan'da Kâbe'yi çıplak tavaf etmek ve başkalarının yanında çıplak yıkanmak gibi hayâ ve edep dışı âdetler de vardı. Peygamberimiz (s.a.s.) bu kabil hareketlerden her zaman nefret eder ve uzak dururdu. Henüz Mekke'de amcasının koyunlarını güderken, iki gün üst üste Kureyşli gençlerin aşırı ilgi gösterdiği bir eğlenceye katılmayı denemişse de, o esnada gözlerini uyku bürümüş ve uyandığında, eğlencenin bittiğini anlamıştı. İhtimal ki, hayâ

duygusunu zedeleyici mahiyette olan böyle bir eğlenceye katılmak için bundan böyle hiçbir girişimde bulunmadı.[49]

Bir defasında Kâbe tamiri sırasında Hz. Peygamber (s.a.s.) de genç bir Mekkeli olarak Abdülmuttalib Oğulları adına taş taşıma işlemine katılmıştı. Kureyşli gençler, taşları, elbiselerinin eteklerini omuzlarına toplayarak taşıyorlardı. Bunu, izâr denilen elbiselerini çözüp omuzlarına alarak yapıyorlardı. Böylece, omuzları acımamış oluyordu. Ama, izârları çözülüp omuzlarına konulunca ortaya hayâ ve edep dışı bir görüntü çıkıyordu. Henüz, yaşı genç olan Hz. Muhammed (s.a.s.) de bir defa bunu deneme girişiminde bulunduysa da gizli bir el (bir melek) O'nun eteğini yere doğru öyle bir kuvvetle çekti ki, Hz. Peygamber (s.a.s.), Kureyşli gençlerin düştüğü durumdan korunmuş oldu.[50]

Bütün bu örneklerden anlaşılıyor ki, Hz. Muhammed (s.a.s.), İslâm'dan önceki dönemde edep ve hayâya yakışmayan hareketlerden ilâhî bir kontrol ile korunmuştur. Esasen, Peygamber Efendimizi Yüce Allah terbiye etmiştir, Hak Teâlâ Hazretlerinin terbiyesi en güzel terbiyedir.[51]

İslâmî dönemde ise her konuda olduğu gibi ahlâkî olgunluğun önemli bir göstergesi sayılan hayâ/utanma konusunda da O, inananlara en güzel örnek olmuştur.

Ebû Said el-Hudrî Hazretlerinin tespitine göre Sevgili Peygamberimiz, hayâ cihetiyle, kendi köşesinde oturan bakire kızdan daha utangaçtı.[52]

---

49 İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 38.

50 İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, I, 194.

51 Münâvî, et-Teysîr, I, 14.

52 Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, IX, 276; İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 368.

Rasûl-i Ekrem'in (s.a.s.) hayâ/utanma duygusunun ne kadar kuvvetli olduğunu Ebû Said el-Hudrî Hazretlerinin bu sözünden açıkça anlamaktayız. Peygamberimiz (s.a.s.) gıybet etmez, gıybeti yasaklar, dedikoduyu engeller, kendisine başkalarından dedikodu tarzında lâf iletilmesini de doğru bulmazdı. İnsanlann kusurlarını yüzüne vurmaz; hataları, kusur sahibinin adını anmaksızın genele dönük olarak zikreder, herkesin böyle fenalıklardan kaçınmasını belirtirdi. Çünkü utanma, çok kapsamlı ahlâkî bir kavram olup, iyi olan her şeye yol açan, olumsuz olan her şeyden de engelleyen bir özelliğe sahiptir. Bu sebeple utanan insandan rahatsız edici sözler duyulmaz, üzücü hareketler görülmez.

Hayâ/utanmayı imanla ilişkilendiren Sevgili Peygamberimiz, pek fazla utangaç olması yüzünden arkadaşları tarafından kınanan biri hakkında, "Onu bırak (onu bu durumdan uzaklaştıracak herhangi bir girişimde bulunma)! Çünkü hayâ imandandır." buyurmuştur. Bir başka zaman, Peygamberimiz (s.a.s.), ashabına hayâ/utanmanın kişi için bir zinet (manevî bir süs ve güzellik) olduğunu hatırlatarak hayâ sahibi olmaları doğrultusunda onlara öğüt vermiştir.

Hiç kuşkusuz gerçek hayâ, Yüce Allah'tan gereği gibi utanan insanın hayâsıdır. Şüphesiz, olumsuz işlerden kaçınmak, yüz kızartıcı, iffet çizgisini zedeleyici, ahlâkî olgunluğu tahrip edici oluşumların dışında kalmak çok önemlidir. Ama, şunu bilmek gerekir ki, buna ulaşmak yani tüm tahriklere ve olumsuz yönlendirmelere aldırış etmeksizin utanma çizgisini koruyabilmek, Yüce Allah'tan gereği gibi utanmaya bağlıdır.

Toplumumuzda dilden dile dolaşan şu sözü hepimiz biliriz:

- Allah'tan utanmayan kuldan da utanmaz!

Toplumumuzda bir özdeyiş gibi yaygın biçimde söylenmekte olan bu söz, hadîs-i şeriflerin bu anlama vurgu yapan derinliklerini yansıtan gerçeğin ifadesidir. Bu münasebetle, utanma duygusu kuvvetli olan birine bir anlık gaflete kapılarak herhangi olumsuz bir işe giriştiği sırada onu uyarmak için, "Utanmıyor musun?" demek yeterlidir. Bu uyarıyı alan utanma duygusu kuvvetli kişi, içinde bulunduğu kötü durumdan hemen uzaklaşır ve bu duruma düştüğü için de gönül dünyasında büyük bir mahcubiyet hisseder. Esasen, İslâmî telakkiye göre günah, kişiyi gönlünde ve iç dünyasında rahatsız eder. İşte hayâ/utanma, günah olan söz ve davranışların farkedilmesini sağlayan bir uyarıcı mesabesindedir; bu anlamda o, trafikte yol alan bir sürücü için yol boyunca uyarıcı levhaların önemine sahiptir. Kişi, manevî alanda yol alırken hayâ/utanma ile sürekli uyarılır; kazalara uğramaktan, uçurumlara yuvarlanmaktan korunur. Bir başka benzetmeyle ifade etmek gerekirse hayâ, kötülükleri önleyen bir set, bir baraj gibidir. Şayet hayâ denilen bu baraj yıkılacak olursa ortalığı kötülük ve felâket selleri kaplar.

Utanma/hayâ, her hâliyle hayırdır ve sahibine hayır getirir, onu kötülüklerden engeller, iyiliklere yöneltir. Hayâsızlık/utanmazlık ise, sahibini, kötülüklere, şerlere, dînen ve aklen zararlı olan şeylere sürükler. Çünkü, utanma duygusu, kötülüklere karşı bir engelleme ve fren görevi yapmaktadır. Utanma duygusu kalmamışşa, eskilerin

ifadesiyle ar ve hayâ damarı çatlamışsa kişi, freni patlamış bir araba gibi savrulur ve nerede duracağını bilemez.

Şunu bilmek lâzımdır ki, hayâ/utanma, insanın karakterini belirleyen ve hayatı boyunca bütün davranışlarını etkileyen çok önemli bir duygu ve ahlâkî kavramdır. Bu sebeple, hiçbir insan bundan müstağni kalamaz ve ilgisiz davranamaz. Çünkü hayâ/utanma ile özdeşleşen kişi mânen yükselirken, ilgisiz kalan alçalır. Bu gerçeği herkes bilir.

Erdemli bir hayat sürmek isteyen kişi için edep ve hayâ, ilâhî nurla örülmüş bir tâçdır. Onu giyen, her fenalıktan uzak kalır. Anonim bir beyitte bu anlam şöyle dile getirilir:

"Edep bir tâc imiş nûr-i Hudâ'dan/Giy ol tâcı emin ol her belâdan." "Edep, Yüce Allah'ın nurundan örülmüş bir tactır. Onu giyen (edepli olan), her belâdan uzak olur."

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) öngördüğü utanma duygusunu davranışlarımıza hâkim kılmak, temel gayelerimizden olmalıdır. Bu konuda O'nun yolundan gidenler, yalan-dolan, kov-gıybet, dedikodu-arabozuculuk, ihtiras-haset gibi kötülüklerden uzak dururlar. Kötü söz söylemezler, söyletmezler. Bilerek kötü bir iş yapmazlar, bulundukları yerde bir kötülüğün yapılmasına da izin vermezler. Bir yerde kötü sözler söyleniyor, kötü işler yapılıyorsa engel olurlar, engel olamazlarsa orayı terk ederler. Bir topluluk arasında, iyi tanınan bir şahsın kovu-gıybeti yapılıyor, manevî şahsiyetine saldırılıyorsa onun hukukuna sahip çıkarlar, aleyhteki dedikoduyu uygun bir yöntemle önlemeye çalışırlar. Bu çabalarında başarılı olamazlarsa dedikodunun yapıldığı yerden uzaklaşmayı uygun

bulurlar. Çünkü kötü sözün söylenmesine ve kötü işin yapılmasına seyirci kalınan yer, utanma duygusunun/hayânın hiçe sayıldığı utanmazlığa imkân verilen bir yer olur.

Unutmayalım ki utanma duygusu/hayâ, insanı fenalıklardan koruyan, iyiliklere özendiren önemli bir erdemdir. Bu erdemi yitirenler çeşitli kötülüklere karşı korunmasız hâle gelirler.

MÜSAMAHASI

Müsamaha, sözlükte, hoşgörü/tolerans anlamına gelir. Bu da, görmezlikten gelme, bir meseleyi gereğinden fazla büyütmeme, aldırmama, katlanma ve bunun gibi anlamlar içerir.

Kavram olarak müsamaha, gönül almak, gönüllere sevgi salmak, bağışlayıcı olmak, müjdeleyici ve kolaylaştırıcı olmak, nefret ettirici ve zorlaştırıcı olmamak, insan ilişkilerinde sevgi, saygı, zerafet, nezaket ve samimiyeti geliştirmek, bir sevgi medeniyetine giden yolu açmak demektir.

İnsanların mizaç ve meşrep (huy, yaratılış, tabiat, karakter, kişilik) itibariyle farklı oldukları ve buna bağlı olarak görev ve hizmet üslup ve yöntemleri de farklı olacağı için toplumda işlerin yürümesi açısından istenilen uzlaşma hedeflerine erişmede müsamahaya/hoşgörüye çok ihtiyaç vardır.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) müsamahakâr bir büyük gönle sahipti. O'nun adı Cenâb-ı Allah tarafından, "çok acıyan, çok şefkatli" manâsına gelen kelimelerle beraber yazıldı.

Hz. Âişe şöyle diyor:

- Rasûlullah (s.a.s.), çirkin sözler söylemezdi. Hayâ, terbiye ve nezakete aykırı hiçbir davranışta bulunmazdı. Çarşı ve pazarlarda yüksek sesle konuşup gürültü çıkarmazdı, kötülüğe kötülükle karşılık vermezdi; affeder, bağışlardı.

Yine Hz. Âişe söyle diyor:

- Rasûlullah (s.a.s.), biri diğerinden daha kolay olan iki şey arasında muhayyer bırakıldığında günah olmadığı sürece (insanlar hakkında) kesinlikle kolay olanını tercih ederdi. Eğer (o iki şeyden biri) günahı gerektiren bir şeyse, ondan şiddetle uzak dururdu (halkın en uzak bulunanı olurdu). Rasûlullah (s.a.s.), Aziz ve Celil olan Allah'a karşı saygısızlık yapıldığı anlar dışında, kendisi için kin tutup öç almış değildir.[53]

Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle der:

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üstün seciyesi, davranışlarında taşkınlık yapmaya fırsat vermezdi. Bu münasebetle O'nun davranışlarında taşkınlıkla nitelendirilebilecek bir duruma rastlanmamıştır. Yani O, taşkınlık yapmış değildir.

Hz. Âişe, Sevgili Peygamberimiz hakkında bilgi verirken şunları anlatır:

- Rasûlullah (s.a.s.), Allah yolunda cihad etmesi durumu dışında, hiçbir şeye; ne bir kadına, ne de bir hizmetçiye asla eliyle vurmamıştır. Hiçbir kimse O'ndan (söz ve davranış olarak) asla herhangi bir eziyet ve zarar görme-

53 Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, IX, 276.

miştir. Durum böyle olunca onun kendi çevresindeki arkadaşları için intikam duygusu beslemesi asla düşünülemez. Ancak bir yerde Yüce Allah'ın haramlarına karşı hürmetsizlik edildiği takdirde durum farklı olurdu. İşte bu takdirde Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) Aziz ve Celil olan Allah için öfkelenir, Allah'a ve haramlarına karşı küstahca davrananlara hakettikleri sertlikte davranmaktan çekinmezdi.[54]

Hz. Âişe'nin Peygamber Efendimizle ilgili olarak verdiği bu bilgileri büyük bilginlerden Kadı Beyzavî şöyle açıklıyor:

- Edindiğimiz bu bilgilerden, Hz. Peygamber'in (s.a.s.), yumuşak huylu, sabırlı ve hakkı gözetmekte duyarlı olduğu anlaşılıyor. Eğer Allah hakkını ve insanların hakkını yerine getirmeseydi bu, zelillik ve horluk (gerçeğin ezilmesine seyirci kalmak, aldırışsız davranmak) olurdu. Kendisi için intikam alsaydı sabırsız sayılırdı. Peygamberimiz (s.a.s.) iki aşırı uçtan sıyrılarak, sabır ve hakkaniyeti en olumlu, en mutedil şekilde benimsemiş ve bunu örnek davranışlarıyla göstermiştir.

Peygamber Efendimiz bir temel görüş olarak toplumda herkesin herkese hoşgörü beslemesini esas alıyordu. Ama, özellikle öğretmenlerin, din hizmetlilerinin ve tüm kamu görevlilerinin sempatik, güleryüzlü, yetenekli ve hoşgörü sahibi olmalarını arzu ediyordu. Bu hususta halkla yoğun ilişki kuracak kamu görevlilerine şu eşsiz ölçüyü veriyordu: "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız. Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz/korkutmayınız."[55] Buna göre Sev-

---

54 Müslim, Fedâil, 79.

55 Buhârî, İlim, 11; Müslim, Cihad, 5.

gili Peygamberimiz kamu görevlilerinin, halkın önüne bürokratik engel koymalarını, zorluk çıkarmalarını, işleri kasıtlı olarak yavaşlatmalarını, insanlara karşı sert davranmalarını, hatır gönül incitmelerini önlemiş oluyordu.

Peygamber Efendimiz müsamaha kuralını teoride bırakmaz, uygulamada şahsen örnek olduğu gibi görevlileri de sıkı bir şekilde denetlerdi. O'nun şu duası bu açıdan çok anlamlıdır: "Allah'ım! Her kim, ümmetimin işinden bir şeyi üzerine alır da onlara zorluk çıkarırsa sen de onlara zorluk ver. Her kim de ümmetimin işlerinden bir şeyi üzerine alıp da onlara lutuf ve merhametle (acıyarak iyilik ve güzellikle) davranırsa sen de ona lutuf ve merhametle muamele et."[56]

Görüldüğü gibi sevgili Peygamberimiz Müslümanlar arasında, şefkat duyygusundan uzak, acımasız, sevimsiz, işleri zorlaştıran tipleri istemiyor, buna karşılık onların, inançlı, bilgili, becerikli, iyi niyetli ve sevimli olmalarını istiyor.

Peygamber Efendimizin müsamahasını/hoşgörüsünü daha iyi anlayabilmek için Hz. Enes'in tanık olduğu bazı tarihî örnekleri birlikte düşünelim:

Enes b. Mâlik'in (r.a.) ifadesine göre Sevgili Peygamberimiz kimseye kötü söz söylemez ve lânet etmezdi.

Yine Hz. Enes şöyle nakleder:

- Bir defasında Rasûlullah (s.a.s.) ile yolda giderken bir bedevi Hz Peygamber'in (s.a.s.) cübbesinden öylesine sert çekti ki, boynuna baktığımda tırmalandığını (hissedi-

---

[56] Müslim, İmâre, 19.

lir boyutta iz bıraktığını) gördüm. Bedevi bununla yetinmeyerek, "Ey Muhammed! Yanında bulunan Allah'ın malından bana bir miktar verilmesini emret!" diye seslendi. Rasûlullah (s.a.s.) döndü, güldü ve sonra ona bir şey verilmesini emretti.[57]

Bedevi bunu bir saygısızlık adına yapmıyordu. Çöl şartlarında yetişen bedevinin doğal yapısıydı bu. İhtimal ki o kişi, en yakınlarına da böyle hitap ediyor, bir şey isterken böyle davranıyordu. Dolayısıyla Hz. Peygamber, bu davranışından dolayı bedeviye benzeri sertlikte bir cevap vermedi, böyle yapsaydı şahsı/nefsi hesabına yapmış sayılırdı. Bu durumda bedevi, din hesabına gücendirilmiş olurdu. Böylece Hz.Peygamber böyle davranmakla, müsamaha göstermiş ve bedeviyi dine biraz daha yaklaştırmış oldu.

İnsan davranışlarındaki bozuklukları önleyip düzeltmekte önem taşıdığı için daha önce de geçtiği gibi Hz. Enes'in naklettiğine göre Rasûl-i Ekrem (s.a.s.), "Bir kimsenin üzüleceği bir şeyi yüzüne karsı söylemez ve hiçbir kimsenin ayıbını yüzüne vurmazdı." Peygamberimiz (s.a.s.), "Yasaklanması ve terk edilmesi gereken şeyleri umumî olarak (herkesi kastederek) söylerdi ki, o hatayı yapan kişi, şahsına söylenmiş gibi incinmesin!"

Müslümanlar öyle bir Peygamber'in izinden gitmektedirler ki O'nun sadece söz ve davranışları değil, her işareti bir emir telâkki edilmektedir. Bilhassa Ashâb-ı Kirâm Hazretleri bu konuda çok duyarlı idiler. Bununla beraber Hz. Peygamber (s.a.s.), ümmetinin incinmemesi için

[57] Mustafa Âsım Köksal, İslâm Tarihi, IX, 450 vd.

azamî titizliği gösteriyor, onların yanlışlıklarını düzeltirken gönüllerinin incinmemesi için çok duyarlı davranıyordu. Böylesine derin nezaket ve zerafet sahibi bir Peygamber'in ümmeti olan mü'minlere yakışan da her türlü kötülükten uzaklaşmak ve arınmak için duyarlı davranmak olsa gerektir.

Bir gün Peygamberimiz (s.a.s.), adamın birinin üstünde ağır bir kokunun herkesi rahatsız ettiğini gördü ve hissetti, üstelik göze batan sarı bir rengi vardı. Adam kalkıp gidinceye kadar bir şey söylemedi, yüzüne vurmadı. Kalkıp gittikten sonra orada bulunanlara, "Bu kişiye yumuşak bir yolla söyleseniz de bir daha bu rahatsız edici sarı renkli kokuyu kullanmasa!" dedi.

Ashâb-ı Kirâm, Peygamberimiz (s.a.s.) hakkında, "Hoşlanmadığı bir şey, yüzünden anlaşılırdı." diyor.

Sevgili Peygamberimiz şu sözüyle insan ilişkilerinde gönül safiyetine/iç temizliğine ne derece önem verdiğini göstermektedir:

- Hiç kimse diğer biri hakkında bana (kötü) bir şey ulaştırmasın. Çünkü ben yanınıza (Hiçbiriniz hakkında herhangi bir ön yargı taşımaksızın) selîm bir kalple tertemiz çıkmak isterim.

Müsamaha, insanlara yürekten bir sevgi besleyebilmek, insanların mutluluğunu istemek, güçlü iken bağışlayıcı olabilmek, kin ve intikam duygularından arınabilmektir. Kötülüğe iyilikle karşılık verebilmek, insanların hidayet ve ıslahı için samimiyetle dua edebilmek, her çeşit taşkınlıktan, aşırılıktan, iki yüzlülükten, ara bozuculuktan, şikak ve nifaktan, ihtilâfa düşerek zaafa uğramaktan uzak kalabilmek demek-

tir. Müsamaha, kimseye bilerek zarar vermemektir. Sosyal hayatta insanların yetişme tarzından kaynaklanan kabalıklarına katlanmak ve eğrilikleri, uygun bir tarzda düzeltmeye çalışmaktır. Bunun gibi, müsamaha, insanların kusurlarını yaymayıp örtmektir, İslâmî gerçekleri insanların gözleri önüne sermek, onlara İslâm'la tanışma imkânı sunmaktır.

Müsamaha, bir yerde Allah hakkı ve kul hakkı çiğneniyorsa buna cesaretle karşı durmak, hakkı yüce mevkiine kaldırmaktır. Çünkü bu anlamdaki bir hakkın çiğnenmesine seyirci kalmak, müsamaha değil, aşağılanmaya seyirci kalmak anlamına gelir. Buna göre kul hakkının çiğnenmesi anlamında tek tek kişilere ve topluma karşı işlenmiş bazı kabalıkları ve suçları hoş görmek doğru olmaz. Dinin özüne, insana ve topluma karşı işlenen ağır suçlara seyirci kalmak müsamaha değil safdillik olur.

Yaşanmış tarihî örneklere bakılırsa Peygamber Efendimiz'in gayrimüslimlere de müsamahalı davrandığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Sevgili Peygamberimiz, hicretten sonra Medine'de Yahudileri ve hatta henüz Müslüman olmayan Arapları da kapsayan Medine Sözleşmesi adı altında bir kanun metnini yürürlüğe koyarak ülkeyi başkalarıyla paylaşmak suretiyle onların inançlarına, ibadetlerine, aile dokunulmazlığına saygı göstermiş, onlara can ve mal güvenliği tanımıştır. İlerleyen zamanda ise Yahudi ve Hıristiyan temsilcileriyle uygun şartlarda görüşmüş, sorularına cevaplar vermiş, onların bazı taşkınlıklarına tahammül göstermiş, Müslümanların egemenliğini kabul edenlerin ise inançları, mabetleri, can ve malları korunmuştur. Bugüne kadar hangi dinden olursa olsun Hz. Peygamber'in hayata getirdiği değerler ve uygulamalara dair araştırma yapan hiçbir kişi bunun aksine bir iddia ortaya koymamıştır.

Hülâsa -bu konunun en başında belirtildiği gibi- müsamaha, gönül almak, gönüllere sevgi salmak, insan ilişkilerinde sevgi, saygı, zerafet, nezaket ve samimimiyeti geliştirmektir.

Hz.Muhammed (s.a.s.) bu anlamda müsamahakârların önderi ve örneğiydi. O, şartlar ne olursa olsun her zaman ve mekânda müsamahayı sürdürmüştür. Meselâ Taif yollarında taşlı saldırılara uğramış olsa bile onların helâk olmalarını istemiyor, içlerinden ileride Allah'a iman ve ibadet eden bir topluluk çıkacağını ümit ediyor ve hidayete erişmelerini diliyordu.

Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) dileği gerçekleşti, duası kabul oldu. Taifliler de Mekke fethi ve Hevazin muharebesinden sonra bizzat Medine'ye bir heyet yollayarak Müslüman olduklarını bildirdiler. Vaktiyle Taif yollarında Hz. Peygamber'i (s.a.s.) taşlatanlar şimdi kendi putlarını taşlıyorlar ve tevhide doğru adım atıyorlardı.

Mekke fethinden sonra da o zamana kadar Müslümanların aleyhine kılıç sallayan insanları affetmesi de Ebû Süfyan ile oğlu Muaviye, Süheyl b. Amr ve Ebû Cehil'in oğlu İkrime gibi tabiaten değişmesi zor görünen inatçı tiplerin bile yavaş yavaş İslâm'a adım atmalarına yol açıyordu.

Tek kelimeyle ifade etmek gerekirse, işte müsamahanın hayırlı sonucu!

Rasûlullah (s.a.s.), müsamaha yoluyla gönüllere sevgi ile iç içe îman tohumlarını ekiyor, İslâm fidelerini dikiyordu. Hayır dua ve hidayet temennileriyle bu tohumlar yeşeriyor, fideler filizlenip büyüyerek çiçekleniyordu. Çünkü O, hep müjdeliyordu, müjdeler veriyordu, korkutmuyordu, kolaylaştırıyordu, zorlaştırmıyordu.

AĞLAYIŞI

Peygamberimiz'in (s.a.s.) göz pınarları merhamet ve şefkat yaşlarıyla dolu idi. Merhametli oluşunun doğal sonucu olarak da bazı olaylar onu ağlatırdı.

Yanık bir Kur'ân okunuşu, vecdle ibadet hâli, yoksul bir çocuğun ızdırabı, Müslümanların veya kendisinin küçük yaşta ölen çocukları, beklenmedik felâketler O'nu daima ağlatırdı. Ama O'nun ağlayışı feryat figân yani sızlanma ve şikâyet şeklinde değildi.

Peygamber Efendimiz'in hangi ortamlarda ve ne tür duyguların eseri olarak ağladığını daha iyi anlayabilmek için O'nun hayatından birkaç örnek sunmakta yarar vardır.

Rasûl-i Ekrem'i (s.a.s.) namaz kılarken gören bir sahâbî, gözlemlerini şöyle anlatıyor:

Bir gün Peygamber Efendimiz'in yanına gitmiştim. Huzura vardığımda namaz kılıyordu. Üzerinde sanki bir ağlama hâli vardı. Bu durum o kadar belirgindi ki, kendisinden çıkan ses, âdeta, ateş üzerine konmuş çömleğin kaynamasından çıkan sesi andırıyordu.[58]

İbn Abbas Hazretlerinin anlattığına göre hasta bir kız çocuğu vardı, hastalığı oldukça ağırlaşmıştı. Hz. Peygam-

---

[58] Hâce Mehmed Râif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercemesi, s. 221.

ber, onu kucağına aldı, bir saat kadar böyle kaldı ve kız çocuğu ruhunu Hakk'a teslim etti. Bu sırada Ümmü Eymen (r.anhâ) yüksek sesle ağlamaya başladı. Bu, haykırıp inleme/feryat şeklinde bir ağlama olsa gerek ki, Peygamber Efendimiz, böyle ağlamaktan onu engelleyince, "Ben sizi ağlarken görmedim mi ey Allah'ın Rasûlü! Zaman zaman siz de ağlamıyor musunuz?" dedi. Bu esnada Peygamberimiz (s.a.s.) şu cevabı verdi:

- Ey Ümmü Eymen, benim ağlayışım, sabırsızlıktan kaynaklanan feryat figan (haykırıp inleme) tarzında değildir. Ben merhametimden ağlarım. Şüphesiz mü'min her durumda hayır ister, hayır üzeredir. Ruhun kabzolunuşu (ruhun Yüce Allah'a teslim oluş ve öteki dünyaya intikal ânı) da onun için bir hayırdır, bu yüzden Allah'a hamdeder.[59]

Bilginler bu konuda şu açıklamaları getiriyor:

- Peygamberimiz (s.a.s.) demek istiyor ki: Ey Ümmü Eymen! Sen ölüye ağlıyorsun, halbuki (Allah'a kavuşması sebebiyle) ölü, durumundan memnundur. Durumundan memnun olana (feryat ile/haykırıp inleyerek) ağlanır mı?

Hz. Âişe, Peygamber Efendimiz'in süt kardeşinin ölümünden bahisle gözlerinin yaşardığını şöyle anlatır:

- Peygamberimiz'in (s.a.s.) süt kardeşi Osman b. Maz'un Hazretleri ölmüştü. Peygamberimiz (s.a.s.) gelerek süt kardeşini iki gözü arasından öptü. Bu sırada gözlerinden yaşlar dökülüyordu.[60]

---

59 Hâce Mehmed Râif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercemesi, s. 224.

60 a. g. e. , s. 224.

Peygamber Efendimiz'in kızı Ümmügülsüm ölmüştü. Cenazesi hazırlandı, toprağa verildikten sonra Peygamberimiz (s.a.s.) kabrin bir kenarına çekilmiş içten içten ağlıyordu.[61]

Peygamber Efendimizin Mısırlı Mariye'den doğma bir oğlu vardı. Adı İbrahim'di. Peygamberimiz (s.a.s.) onu çok sevmiş ve yaşadığı sürece babalık şefkatini göstermişti. Yavrucak, yaklaşık 18 aylık olunca hastalandı. Hastalığı hızla ağırlaştı. Bu sırada Peygamberimiz (s.a.s.), oğlunu kucağına almış ve son defa bağrına basıp öpmüş, göz yaşlarını tutamayarak, "Allah'ın takdiri karşısında elden ne gelir ey İbrahim!" demişti. Nihayet yavrucak, ruhunu teslim etmişti ki sevgili Peygamberimiz gözleri yaşlı şöyle diyordu:

- Göz yaşarır, kalp mahzun olur. Biz Allah'ın rızasına uygun olmayan bir söz söylemeyiz. Ey İbrahim, senin ölümün sebebiyle derin bir üzüntü içindeyiz... Bu, Allah'ın bir emri olmasaydı, vade dolmuş bulunmasaydı, sonra gelenler öncekilere kavuşmayacak olsaydı, senin ölümüne daha çok üzülürdük oğlum!

Gözyaşlarını gören ashâb, Peygamberimiz'e (s.a.s.), bunun kendilerine yasaklanmış olduğunu hatırlatınca da şöyle buyurdu:

- Ben üzülmeyi yasaklamış değilim, bağıra çağıra feryat ederek, dövünerek ağlamayı yasakladım. Bende gördüğünüz göz yaşları, kalpteki sevgi ve acımanın eseridir...[62]

---

61 a.g.e., s. 225.

62 Müslim, Fedâil, 62-63.

Gözyaşı, merhametin, kalpteki sevgi ve şefkatin eseridir. Rahmet Peygamberi olan Hz.Muhammed'in (s.a.s.) kalbi, sevgi, şefkat ve merhamet doluydu. Bu sebeple, okuduğu, dinlediği, anlam derinliklerini düşündüğü Kur'ân, huşu üzere îfa ettiği ibadet, Müslümanların başına gelen beklenmedik felâketler, sevdiklerinin, dostlarının ve çocuklarının ölümü, bir Müslümanın ızdırabı, O'nun merhamet pınarlarını harekete geçirir, yaşlar bir inci tanesi gibi gözlerinden süzülürdü.

Biz de Yüce Allah'a yalvaralım: Allah'ım! Sevgili Peygamberimiz'e lutfettiğin sevgi, şefkat, merhamet ve acıma duygusundan bize de ihsan eyle, biz de merhamet eseri olan ağlayışla gözyaşı dökelim ve gönüllerimizin pasını silelim!

İBADETİ, KUR'ÂN OKUMASI VE DİNLEMESİ

İbadet, sözlükte, kulluk demektir. Terim olarak ibadet, Yüce Allah'a sevgi, saygı göstermek ve kulluk görevlerini samimiyetle yerine getirmektir.

İnsanın Yüce Allah'a şükretmesi, ibadet ve kulluk etmesi O'na olan imanının ve bağlılığının doğal bir sonucudur. Çünkü bizi yoktan vareden, bedenimize ve ruhumuza canlılık veren, hayatımızı sağlıklı bir biçimde yürütebilmemiz için gerekli olan her şeyi bize veren O'dur. Dolayısıyla insanın, Yüce Allah'a karşı sevgi, saygı ve teşekkürlerini sunması en doğal bir görevdir. Nitekim Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'de bizim kendisine ibadet etmemizi, kulluk görevlerini yerine getirmemizi, verdiği nimetlere şükretmemizi, nankörlük yapmaktan kaçınmamızı istemektedir. (Bakara, 2/152; Mâide, 5/72, 117; A'raf, 7/59, 65, 73; Hûd, 11/50, 61, 84; Yâsîn, 36/61; Zariyât, 51/56)

İbadet denilince namaz, oruç, zekât, hac ve kurban gibi Hak Teâlâ Hazretleri tarafından bidirilmiş, emredilmiş, Peygamber Efendimiz tarafından da öğretilip uygulanmış dinî görevler ilk elde akla gelir. Bununla beraber geniş anlamıyla bakıldığında Cenab-ı Hakk'ın bizlerden yapmamızı istediği her türlü güzel iş ve davranış ibadet kapsamına girer. Böylece, biz, Allah'ın emirlerini ve yap-

mamızdan hoşnut olacağı şeyleri yapmak ve yasakladığı şeylerle bu kapsama giren kötü söz ve davranışlardan kaçınmakla O'na olan kulluk görevlerini yerine getirmiş oluruz.

İsterseniz, gelin, Peygamber Efendimiz'in ibadetlerine ve kulluk örneğine kısa bir göz atalım:

Hz. Peygamber (s.a.s.) ibadete düşkündü; namaz için, "gözümün nuru" diyordu. Farz namazları camide, teheccüd ve benzeri nafileleri evinde kılmayı tercih ederdi. Gecenin başlangıcında yatsı namazını kılar yatardı. Üçte birlik süre içinde uyanır, bir süre teheccüd, sonra da vitir namazını kılar, daha sonra tekrar yatar ve sabah ezanı okunur okunmaz çabucak kalkar; gerekiyorsa gusleder, gerekmiyorsa abdest alır, sünnetini evinde kılar, farzı için camiye giderdi. Toplum işleriyle yorgun düştüğü günlerin gecelerinde, özellikle ölümünden önceki son zamanlarında teheccüdü oturarak kılardı. Yüce Allah'ın verdiği nimetlere karşı şükürden bir an bile geri durmazdı.

Peygamberimiz (s.a.s.), Ramazan orucuna ilâveten bilhassa Recep, Şaban ve diğer aylarda nafile oruç tutardı. Çeşitli zamanlarda umre yaptı, hac vazifesini de vefatından önceki hac mevsiminde îfâ etti. Zekât, tasadduk ve infak (hayır-hasenât yoluyla yoksullara ve ihtiyaçlılara yardım) konusunda da ashâbına örnek oldu, ihtiyaçlılarla, yoksullarla, yetimlerle ilgilenmenin büyük sevap kazandıracağını belirterek inananlara yol gösterdi, hatta başkalarına sıkıntı verecek bir engeli yoldan kaldırana, selâm verip selâm alana, hâl hatır sorana, insanlara güler yüzlü davranana bile ibadet sevabının verileceğini ümmetine müjdeledi.

Peygamber Efendimiz, "En makbul amelin (dinin buyruklarını yerine getirmek için yapılan en makbul işin) az da olsa sürekli yapılanı olduğunu" ashabına söylüyor, usanç doğuracak kadar aşırı nafilelerle vücuda zorluk verilmemesini hatırlatıyor ve şöyle buyuruyordu: "Amelleri (dinî duyarlılığın gereği olan makbul işleri) gücünüz yettiği ölçüde yapınız! Gücünüzün dışına çıkarak kendinize meşakkat (sıkıntı, zorluk) yüklemeyiniz!"

Peygamberimiz (s.a.s.) ibadetler konusunda kendisi nasıl davranıyorsa örnek alınmasını, buna bir şey ilâve edilmemesini veya bir şey eksiltilmemesini ısrarla belirtiyordu. Sahâbeden her gece, uykusuz ve ibadetle sabahlamayı düşüneni, eşiyle ömür boyu yakınlaşmamaya azmetmiş olanı, farz dışında bütün yıl boyunca ara vermeksizin oruca niyetleneni bu tutumlarından dolayı kınamıştı. Çünkü kendisi, inananlara örnek olmak üzere gecenin bir bölümünde ibadet ediyor, bir bölümünde de uyuyup istirahat ediyordu. Farz dışında bazı günler oruçlu oluyor, bazı günler de iftar ediyordu, eşleriyle de gerektikçe yakınlaşıyordu. Çünkü Rasûlullah (s.a.s.) halktan biriydi (Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle içimizden biriydi) ve genel olarak bir ferdin ihtiyacı ne ise onu İslâm ışığında örnek olarak gösteriyordu.

Peygamberimiz (s.a.s.), Kur'ân okurken, kelimeler gayet açık bir şekilde anlaşılırdı, uzatmalara/medlere dikkat ederdi; bazen yüksek sesle, bazen de içinden - sessizce okurdu... Sesi sedası gayet güzeldi. Sesli okurken başka evdekiler duymazdı, ancak odadakiler duyardı. Hiçbir zaman sesi çıktığı kadar alabildiğine bağırarak rahatsız edici bir tavırla okumazdı. Tatlı ve yumuşak bir sesi olan

Peygamber Efendimiz, yakıcı ve etkileyici bir okuyuşa sahipti. O, Kur'ân okurken dinleyenleri bir vecd kaplar ve kendilerini sanki bir başka âlemde hissederlerdi. Teğannide/makamda eğip bükme tarzında aşırılıktan kaçınır, uygun makamla âhenkli okumayı severdi.

Peygamberimiz (s.a.s.) Kur'ân'ı, başkası okurken dinlemekten de ayrı bir haz duyardı. Bir gün Abdullah b. Mes'ud'dan (r.a.) Kur'ân okumasını istedi. O zât, Kur'ân'ın kendisine vahyolunduğu Peygamber'in (s.a.s.) huzurunda okumakta tereddüt ettiyse de Hz. Peygamber (s.a.s.), "Ben Kur'ân'ı başkasından dinlemeyi severim!" buyurdu. Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ud (r.a.), Nisâ sûresini okumaya başladı... "... Her ümmete bir şahit getirdiğimiz ve ey Muhammed seni de bunlara şahit getirdiğimiz vakit durumları nasıl olacak?" âyetine gelince Rasûlullah'ın (s.a.s.) gözlerinden yaşlar akıyordu.[63]

Sonuç itibariyle Hz.Muhammed (s.a.s.), en üstün kulluk bilincine sahipti. İbadet ü tâatında; dua, tövbe, istiğfar, zikr, hayr ü hasenât ve iyiliklerinde, topluma yönelik tüm görev ve hizmetlerinde devamlı idi. O, hayatının her döneminde Yüce Allah'a kul olmanın gereklerini derin bir duyarlılık içinde ve aksatmaksızın yerine getirirdi. Vecd üzere Kur'ân okur ve dinlerdi. Kur'ân okumayı sevdiği kadar Kur'ân'ı güzel okuyan birinden dinlemeyi de

[63] Hz. Peygamber'in (s. a. s.) ibadetleriyle ilgili nakiller için bkz. Tirmizî, Şemâil, 44-52; Hâce Mehmed Raif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercemesi, s. 193-217; Hüsameddin Nakşibendî, Şerhu Şemâili'n-Nebî, s. 225-257; İbn Kesîr, Şemâilü'r-Resûl, (çev. Naim Erdoğan), s. 116 vd; Aliyyü'l-Karî, Şerh-i Şifâ, I, 181 vd; İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 375-388; İlmihâl-Îman ve İbadetler, (Diyanet Vakfı Yayınları), I, 573-584.

çok severdi. Bu esnada anlamları üzerinde düşünür ve duygulanırdı. Farzları, vacipleri zamanında îfâ eder, farzlar dışında nafile namaz kılar, oruç tutar, umre yapar, sadaka verirdi. Bütün bunları yaparken dünya işlerini de ihmal etmezdi. Kulluğu bedene yüklenen taşınmaz bir yük hâline dönüştürmez, bedenin istirahatine de zaman ayırırdı, buna aykırı davrananların yaptıklarını doğru bulmazdı. Hâsılı O, her konuda olduğu gibi kullukta da en önde idi ve kıyamete kadar tüm inananlara örnekti.

Biz de tüm ibadetleri Kur'ân'ın buyruklarına ve Sevgili Peygamberimiz'in uygulamalarında ortaya çıkan ölçüye göre îfâ etme gayreti içinde olmalıyız. Hiç kuşkusuz, hatalarımız, eksiklerimiz olabilir. Ancak, bu durum bizi, kullukta Rasûl-i Ekrem Efendimiz'in ölçüsünü/Sünnetini yakalama çabasından uzak tutmamalıdır. Bu münasebetle, her Müslüman, iyi niyet ve samimiyetle Sevgili Peygamberimiz'in kulluk çizgisine erişme yolunda yürümeye çaba göstermelidir.

ÇOCUK SEVGİSİ VE ŞEFKATİ

Kur'ân-ı Kerîm'e göre çocuklar, "Erkek, kız ya da ikizler hâlinde insanlara bahşedilen ilâhî ihsandır ve ilâhî kudretin en açık belirtilerindendir." (Şûrâ, 42/49-50)

Ayrıca, Kur'ân bize, Hz. Havva hamile kalınca Âdem Aleyhisselâm ile birlikte, "Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız." diye dua ettiklerini bildirmektedir. (A'raf, 7/189)

Kur'ân'da Hz. Âdem, Hz. Zekeriyya ve Hz. İbrahim gibi peygamberlerin dilinden yapılmış dualar aktarılarak salih bir evlâda sahip olmak için dua etmek gereği hatırlatılmakta ve hayırlı nesiller güzel bir müjde olarak sunulmaktadır. (Âl-i İmrân, 3/38; Furkan, 25/74) Nitekim Hz. İbrahim, Yüce Allah'a yalvararak, salihlerden bir evlât istiyor ve kendisine uslu bir oğul müjdeleniyor. (Saffât, 37/99-101) Hz. İsmail ve Hz. İshak doğunca yapmış olduğu duanın bir yerinde ise şöyle diyor: "Ey Rabbım! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle." (İbrahim, 14/40)

Anlaşılıyor ki, bu dualar yoluyla, inananlara, diğer hikmetleri yanında hayırlı evlâda sahip olma ve hayırlı evlât yetiştirme bilinci de kazandırılmak istenmektedir.

Öte yandan, Kur'ân bize, servet ve oğulların dünya hayatının süsü olduğunu, buna karşılık Yüce Allah katında ölümsüz olan iyi işlerin hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit bağlamaya daha lâyık olduğunu, mal ve çocukların birer imtihan sebebi olduğunu haber vermektedir. (Kehf, 18/46; Enfâl, 8/28)

Bu hatırlatmalardan, hayırlı evlât yetiştirmenin Allah katında büyük mükâfata erişmeye vesile olacağı, bu konuda duyarlı davranılmaz da aksi bir gelişme olursa bu durumun, zararlı insanların yetişmesine seyirci kalan ana babalar için önemli bir sıkıntı olacağı anlaşılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'in çocuklara bakışını ve onlarla ilgilenmenin önemini daha iyi kavrayabilmek için Hz. Lokman'ın, oğluna öğütlerini incelemekte yarar vardır. Hz. Lokman, oğluna öğüt verirken şöyle diyor:

- Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk büyük bir zulümdür...Yavrucuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde, göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır. Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir. Küçümseyerek insanlardan yüzçevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez. Yürüyüşünde tabii ol, sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir. (Lokman, 31/13, 16-19)

Kur'ân-ı Kerîm'in bu konuda bize tuttuğu ışıkla aydınlandıktan sonra meselenin Hz. Peygamber (s.a.s.) boyutunu

yani Kur'ânî ölçülerin uygulama ve Peygamber Efendimiz'in şahsındaki örneklik boyutunu imcelememiz uygun olur.

Şimdi, bu örneklerden bazılarını birlikte görelim:

Hz. Âişe'nin anlattığına göre, bir defasında bedevilerden bir grup Sevgili Peygamberimizin huzuruna gelmişlerdi. Bunlar bir münasebetle Peygamber Efendimize ve huzurda bulunan sahâbîlere, "Sizler çocuklarınızı öper, sever misiniz?" diye sordular. Peygamber Efendimizden ve huzurda bulunan sahâbîlerden evet cevabını alınca biraz şaşırdılar ve bu şaşkınlık içinde, "Ama, Allah'a yemin ederiz ki, bizler (çocuklarımızı) öpüp okşamayız!" demekten kendilerini alamadılar. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem (s.a.s.), "Eğer Allah sizin gönüllerinizden rahmet ve şefkati çekip çıkarmışsa ben ne yapabilirim?" buyurdu.[64]

Böylece, Sevgili Peygamberimiz, çocuklara ilgi ve sevgi beslemenin, Yüce Allah'ın insanlara ihsan ettiği rahmet ve şefkat duygularının eseri olduğunu belirtmiş oluyordu.

Kendisi de bir çocuk olarak uzun yıllar Sevgili Peygamberimizin yanında kalan Hz. Enes'in nakline göre, Rasûl-i Ekrem Hazretleri, çocukların arasına karışır ve güler yüzle onlara şaka yapardı.[65] Çocuklara selâm verir, onların dünyasına girer, seviyelerine uygun olarak onlarla konuşurdu.

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre gerçekten de Peygamber Efendimiz, çocuklarla oyun oynar, oyunda onlara

---

64 Müslim, Fedâil, 64 (Mehmed Sofuoğlu Tercemesi, VII, 197).

65 Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, XII, 152; İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 382.

uyar, onların oyunlarını bozmazdı. Onlarla şakalaşırdı. İnanç, ibadet ve ahlâk konularının onlara yumuşaklıkla anlatılmasını ister, katı ve kaba davranılmasını yasaklardı. Kendisi de bu konularda çok hoşgörülü davranırdı. Hatta, oruç gibi ibadetlere ilk başlayan çocuklarla öğleden sonra bizzat ilgilenir, onları birtakım şeylerle oyalayarak vaktin kolayca geçmesini sağlar, çocuklara açlığını unutturururdu. Bunun gibi, Peygamber Efendimiz, namaz kılarken başta torunları Hasan ile Hüseyin olmak üzere diğer sahabî çocuklarının omuzuna atılıp sıçramak gibi davranışlarını da hoş görürdü. Namaz esnasında bir çocuk ağlaması duyarsa onun istirahatını düşünerek namazı kısa tutardı.

Sevgili Peygamberimiz, çocukları çok sever, sevdiğini de açıkça söyler ve samimi bir sevgi duygusuyla onları kucaklardı. Hicret esnasında Medine'ye girerken, Neccaroğulları'na mensup kız çocukları defler çalıp şarkılar söyleyerek folklor gösterileri gibi şenlikle Peygamberimizi karşıladıklarında bundan dolayı çok duygulanan Peygamber Efendimiz, onlara, "Beni seviyor musunuz?" diye sormuş, onlar da heyecanla, "Evet ey Allah'ın Rasûlü!" cevabını verince o da aynı samimiyet ve içtenlikle üç defa "Ben de sizi seviyorum." buyurmuştur.[66]

Peygamber Efendimizin çocuklarla ilgili anılarına dair pek çok gözlem ve birikime sahip olan Hz. Enes, Sevgili Peygamberimiz'in çoluk çocuğuna düşkünlüğünü şöyle anlatır:

"Ben Peygamber Efendimiz kadar çoluk çocuğuna, aile fertlerine, eli altındakilere merhameti olan hiçbir

---

66 Diyarbekrî, el-Hamîs, I, 385.

kimse görmedim. Hz Peygamber'in (s.a.s.) oğlu İbrahim, Medine'nin yüksek taraflarındaki köylerin birinde süt annesinin yanında bulunuyordu. Hz Peygamber (s.a.s.) -biz de beraberinde olduğumuz hâlde- onun yanına giderdi. Bir defasında Hz Peygamber (s.a.s.) o eve gitmişti ki, ev o sırada duman içindeydi. Çünkü İbrahim'in süt babası bir demirciydi. Peygamberimiz (s.a.s.), İbrahim'i kucağına alır, onu öper, sonra da geri dönerdi."[67]

Peygamber Efendimiz, özellikle yetim ve yoksul çocuklarla yakından ilgilenir, kız çocukları arasında hizmetçi ve işçi gibi çalışmak mecburiyetinde kalanlara da merhametle davranır, onların her istediğini dinler, her ihtiyacını gidermeye çalışırdı. Nakledeceğimiz şu olay bu açıdan çok anlamlıdır:

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) cebinde on lirası (on dirhem) vardı. Dört lirasına elbiseciden bir gömlek aldı. Dışarıya çıkınca yoksul bir Medineli, "Ey Allah'ın Rasûlü, o gömleğe çok ihtiyacım var, onu bana verir misin?" dedi. Peygamberimiz (s.a.s.), gömleği yoksula verdi. Elbiseci dükkânına tekrar girdi, geri kalan paranın dört lirasına kendisi için bir gömlek satın aldı.

Dışarıya çıkınca küçük bir kızın ağladığını gördü. Hemen yaklaşıp sebebini sordu. Bir evde hizmetçilik yapan bu küçük kız, "Ev sahibim bana un almak için iki lira vermişti, onu kaybettim, onun için ağlıyorum" cevabını verdi.

Peygamberimiz (s.a.s.) son kalan iki lirayı da bu kızcağıza verdi. Fakat küçük kız ağlamaya devam ediyordu.

---

[67] Müslim, Fedâil, 62.

Peygamberimiz (s.a.s.) tekrar sordu: "Kaybettiğin iki liraya yeniden kavuştun, hâlâ niçin ağlıyorsun?"

Kız, "Eve geç kaldım, beni dövmelerinden korkuyorum!" cevabını verince Sevgili Peygamberimiz kızın elinden tuttu, "Korkma yavrum, gel benimle!" dedi. Onu eve kadar götürdü, önce selâm verdi. Ancak üçüncü selâmında kapı açıldı. Peygamberimiz, "İlk selâmımı duymadınız mı?" deyince, "Duyduk ama selâmınızın artmasını ve sesinizi daha çok duymayı arzu ettik. Sana canımız feda ey Allah'ın Rasûlü, buraya kadar niye zahmet ettiniz?" dediler. Peygamberimiz (s.a.s.), "Şu kızcağız, geç kaldım diye dövülmekten korkuyordu da bunu size kadar getirdim." buyurdu.

Bunun üzerine ev sahibi sevinçle, "Ey Allah'ın Rasûlü, sizin, evimize gelmenize sebep olduğu için bu hizmetçi kızı (cariyeyi) âzât ediyorum. Artık hürdür" deyince, Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu:

- Allah'ın bana verdiği on lira ne kadar bereketli imiş! Allah onunla Peygamberine ve Medineli bir yoksula birer gömlek giydirdi, bir kız çocuğunu da sevindirdi, hürriyetinin bağışlanmasına vesile oldu! Şüphesiz bize sonsuz gücüyle rızık veren O'dur.[68]

Bilindiği gibi Uhud şehidi Hz. Hamza, Hz. Cafer ve Hz Ali'nin amcası idi. Hz. Peygamber onu sağlığında Zeyd b. Hârise Hazretleriyle de kardeş kılmış, her zaman birbirlerini desteklemelerini söylemişti. -İleride başka bir konu etrafında detaylı olarak aktarılacağı gibi- Uhud şehidi Hamza'nın (r.a.) kızı Ümame'nin bakımı ve hayata

[68] İbn Kesîr, Şemâilü'r-Resûl, s. 78.

hazırlanması sözkonusu olduğu zaman bu üç zâtın ısrarla ilgilenmek ve ona yardımcı olmak isteğini taşıdıkları görüldü. Bir şehit çocuğuna gösterilen bu ilgi, doğrusu, gözleri yaşartacak anlamlı bir tabloydu. Belli ki her konuda doğru olanı Sevgili Peygamberimiz'den öğrenen Ashâb-ı Kirâm, çocuklarla ilgilenmenin önemini de ondan öğrenerek gönüllerine yazmışlardı, bu olayda olduğu gibi zamanı gelince de uyguluyorlardı. Peygamber Efendimiz bu üç zâtın her birine teşekkür etti, ilgilerinden dolayı onlara, "Allah razı olsun" diye hayır dua etti ve Hz. Cafer'in eşi Esma, Ümame'nin teyzesi olduğu için bakımının ona verilmesini uygun buldu.

Kız çocukları ile ilgili bu iki yaşanmış tarihî olaydan sonra isterseniz, birlikte Kur'ân'ın ve Sevgili Peygamberimiz'in kız çocuklarına bakışına bir göz atalım.

Câhiliye çağında Arapların aile hayatında erkek ve kız çocukları aynı saygınlığa sahip değillerdi. Özellikle İslâm dininin insanlığın gündemine girdiği zamanlarda alt tabakaya mensup ailelerde kız çocuklarına hiç itibar edilmezdi. Kız çocuklarına tüketici gözüyle bakılırdı. Bir de ilerleyen zamanda bazı hatalar yapar düşüncesiyle toplumda şeref ve itibarlarının zedelenmesinden endişe ederlerdi. Bu yüzden, çoğu kez, kız çocuklarının hayatına bile bile son verirlerdi. Kur'ân bu iç karartan olaylarla ilgili bize haber vermektedir. Buna göre, onlardan birine bir kız çocuğunun doğduğu müjdelenince hiç sevinmez, aksine, üzülür, öfkelenir ve yüzü kapkara kesilirdi; kendisini son derece üzen bu haber yüzünden utanç içinde kalır, halktan gizlenir, onu utana utana evinde tutsun mu yoksa toprağa mı gömsün? Bunu düşünür. Yüce Allah Kur'ân'da bu-

nu anlattıktan sonra âyetin sonunda şöyle der: "Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!" (Nahl, 16/59) Yine Kur'ân'da Yüce Allah insanlara, yoksulluk korkusuyla çocuklarını öldürmekten vazgeçmelerini, bu kötü işi yapmanın büyük bir günah olduğunu belirtir. (En'am, 6/151; İsra, 17/31) Câhiliye döneminde kız çocuklarını vahşice toprağa gömmüş olan kişilerden kimileri Müslüman olduktan sonra bunu Peygamberimize anlattıklarında onun gözlerinden akan yaşlar sakalını ıslatırdı.

Kaynaklarda nakledildiğine göre meşhur şair Ferazdak'ın dedesi Sa'saa, çocuklarını öldürmek isteyen babalardan üçer deve karşılığında yaklaşık 300 kadarını kurtarabilmişti. Bir tek kişinin bu kadar sayıda kız çocuğunun hayatını kurtardığı dikkate alınırsa İslâm'dan önceki Arap toplumunda bu anlayışın sanıldığından daha yaygın olduğu ortaya çıkmaktadır. Peygamber Efendimiz, Kur'ân'ın yasakladığı bu üzücü anlayışın ortadan kaldırılması için çalıştı, kız çocuklarını iyi bir şekilde yetiştirenlerin övgüye değer bir şey yapmış olacaklarını müjdeledi, -yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi- kendisi de kız çocuklarına önem verdi ve onların topluma en iyi bir biçimde kazandırılması için çaba gösterdi.

Böylece, Peygamber Efendimiz'in uygulamalarıyla İslâmiyet, kız ve erkek çocuklar arasındaki eşitsizliğe ve kız çocuklarının hakir görülmesine son vermiştir. Sevgili Peygamberimizin girişimleriyle kız çocukları da hakettikleri saygın hayata kavuşmuşlardır.

Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretlerinin naklettiği bir hadîs-i şerîfte de Sevgili Peygamberimiz, anne çocuk ilişkilerine dikkat çekiyor. Hz. Ebû Eyyûb, bu hadîs-i şerîfi, Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra ilerleyen za-

manda bir deniz seferinde cereyan eden bir olay sebebiyle naklediyor. Buna göre, Müslümanlar, Abdullah b. Kays el-Fezârî komutasında bir deniz seferine çıkmışlardı. Hz. Ebû Eyyûb da sefere katılanlar arasındaydı. Bir ara esirler arasında bir kadının feryatla ağlaması dikkati çekti. Bunun sebebi, savaş ortamında çocuğuyla ayrı kalmış olmasıydı. Ebû Eyyûb Hazretleri derhal meseleye el koydu. Araştırıp çocuğu buldu ve annesine teslim etti. Olay, komutana aktarılıp da Hz.Ebû Eyyûb'tan, niçin böyle davrandığı sorulunca o şöyle cevap verdi:

- Bu şekilde davranmamın sebebi, Peygamber Efendimizden işittiğim şu hadîstir: "Bir anne ile çocuğunu birbirinden ayıranları Yüce Allah kıyamet gününde bütün sevdiklerinden ayırır."[69]

Peygamber Efendimiz, yaptığı yanlış bir işten dolayı çocukları azarlamaz, sadece yapılan işin yanlış olduğunu uygun bir ifade ile söyler, doğruyu da gösterirdi. Rafi adlı bir zâtın çocukken başından geçen bir olay bu konuda güzel bir örnek sayılır. Bu zat şöyle anlatır:

Henüz çocuk iken bir hurma ağacı taşlamıştım. Beni Hz. Peygamber'e götürdüler. Buyurdu ki, "Ey oğulcuğum! Hurmayı niçin taşladın?" Ben, "Karnım açtı, yemek yemek için bunu yaptım." deyince Hz. Peygamber, "Yavrum, acıktığın zaman bir daha hurmayı taşlama, kendiliğinden altına düşenlerden ye!" buyurdu. Sonra başımı okşadı ve: "Allahım! Bu yavrunun karnını doyur." diye dua etti.[70]

---

69 Ahmed b.Hanbel, Müsned, V, 413; Tirmizî, Siyer, 17, Nedvî, Asr-ı Saadet - Ashâb-ı Kiram, IV, 268-284.

70 İbn Mâce, Ticarât, 67. Bu hadîsin yorumu için bkz. Mustafa Öcal, "Çocuk Terbiyesi ve Peygamberimizin Eğitim Metodu", Diyanet Dergisi, (XXV/4, Ekim-Kasım-Aralık 1989), s. 177-182.

Bir kere bu olayda dikkatimizi çeken ilk şey, Peygamber Efendimizin bu çocuğa, "Ey oğulcuğum!"diyerek tatlı ve yumuşak bir hitapla başlamış olmasıdır. Hiç kuşkusuz bu hitap şekli böyle durumlarda konuya muhatap olan çocuğu oldukça rahatlatacaktır. İşte bu, problem çözmeyi hedefleyen bir üsluptur. Bu olayda bir başka nokta, Rafi'e, hurma ağacını bir daha taşlamamasını hatırlatması yani hatasını kavratmasıdır. Diğer önemli bir husus da, açlık sebebiyle hurma yeme ihtiyacı hissederse kendiliğinden alta düşeni yemesinin doğru olacağını söylemesidir.

Görüldüğü gibi, çocukları sevmek, onlara şefkat, merhamet ve ilgi göstermek, onların problemlerini çözmek bize cennetin kapılarını açıyor, cehennemin kapılarını kapatıyor. Çünkü, şefkatli ve merhametli Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.), çocukları sevmeyi, onlara şefkat ve merhamet duygusu ile ilgi göstermeyi, onları tehlikelere karşı korumayı cehennemden kurtuluşa ve cennete girişe vesile saymaktadır. O, sağlığında gerçekten de çocukların arasına katılır, onlara selâm verir, iyi dileklerini sunar, tatlı tatlı şakalar yaparak gönüllerini alırdı. Şefkat Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s.), kendi çocukları ve torunları başta olmak üzere bütün çocuklara sevgi gösterirdi. Bununla beraber, şehit çocuklarına, bir şekilde anneleri babaları ölmüş yetim ve öksüzlere, yoksul aile çocuklarına, zayıf statüde bulunan özgürlüğü kısıtlı çocuklara ve geçimini sağlamak için ağır işlerde çalışmaya mecbur kalan çocuklara özel bir ilgi gösterir, onların problemlerini çözmek için çalışır ve Ashâb-ı Kirâmı da bu tür hizmetlere yönlendirirdi.

Peygamber Efendimiz, cocuklara sevgi ile ilgi göstermenin ötesinde onların haklarının korunması için Müslü-

manları bilinçlendirirdi. Bu cümleden olarak, ilk elde, çocukların geleceğe en iyi bir şekilde hazırlanma hakları vardır. Bu konuda anne baba sorumludur. Anne baba çocuğuna önce iyi bir ad koymalı, onun iyi şartlarda yetişmesi için çaba göstermeli, içinde yaşadığı çağın şartlarını dikkate alarak iyi bir meslek sahibi yapmalıdır. Ayrıca, Sevgili Peygamberimiz mal varlığının bir kısmının tasarruf edilerek çocuklara bırakılmak suretiyle onlara iyi bir ekonomik gelecek düşünülmesini uygun bulmuştur. Buna göre Peygamber Efendimiz, çocuğun hakkı olan malî birikimin bütünüyle başka yerlere harcanmasını doğru bulmamıştır.

Buna göre, biz Müslümanlar da Sevgili Peygamberimiz'in çocuklara yönelik sevgi, şefkat ve merhametini her yönüyle örnek almalı ve günümüz şartlarında ona uygun davranışlar geliştirmeye çaba göstermeliyiz. Çocuklarımıza da, Peygamber Efendimiz'in kendilerini çok sevdiğini her zaman hatırlatmalıyız.

ANNE SEVGİSİ

Bilindiği gibi Hz. Muhammed (s.a.s.), annesi Âmine Hatun'u, altı yaşında küçük bir çocuk iken kaybetmişti. Ancak, şayet annesi sağ olsaydı ömrü boyunca ona göstereceği sevgi ve saygının ne kadar samimî ve içten olacağını tahmin etmek zor değildir.

Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şerîflerde anne ve baba haklarıyla ilgili olarak yer alan emir ve tavsiyeler, Son Peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.s.), yanında yaşlanacak olsalardı anne ve babasına nasıl davranacağı hakkında bize ipucu vermektedir.

Bu konuda Kur'ân-ı Kerîm ne diyor, önce ona bir bakalım, sonra da hadîs-i şerîflere bir göz atalım:

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyuruyor:

- Allah'a kulluk edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, düşkünlere, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya ve eliniz altında bulunan kimselere iyilik edin... (Nisa, 4/36)

- Biz insana, ana ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir..(Lokman, 31/14)

- Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırlarsa ken-

dilerine "of" bile deme, onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et." diye dua et. (İsrâ, 17/23-24)

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de, şöyle buyurmaktadır:

- Allah'ın rızası, anne babanın rızasında, gazabı da anne babanın gazabındadır.[71]

- Büyük günahların en büyüğü Allah'a ortak koşmak ve anne babaya karşı gelmektir.[72]

- "Kendisiyle en çok ilgilenilmesi, ihtiyaçlarının öncelikle karşılanması ve kendisine yakın olunması gereken kimdir?" diye sorulunca Rasûl-i Ekrem (s.a.s.), üç kere, "annendir" buyurdu, dördüncüde, "babandır" diye ekledi.[73]

Görüldüğü gibi yukarıda mealleri verilen âyet ve hadislerde anne babaya sevgi ve saygı konusunda hassasiyetle durulmaktadır.

Şimdi de annesine dair bir hatırasını ve anne mevkiindeki hanımlarla ilgili örnek davranışlarını sıralayarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.), annesi sağ olsaydı ona nasıl davranacağını ve bu yaşanmış olayların Müslümanlara nasıl örnek teşkil ettiğini göstermeğe çalışacağız:

Hz. Peygamber (s.a.s.), Hudeybiye Umresinde Mekke'ye giderken Ebva'ya uğramıştı. Cenâb-ı Allah'tan izin isteyerek annesinin kabrini ziyaret etti. Ziyaret sırasında

---

71 Tirmizî, Birr ve Sıla, 3.

72 Tirmizî, Birr ve Sıla, 4.

73 Buharî, Edeb, 2.

kabri eliyle düzeltti, teessüründen ağladı. Peygamber Efendimizin ağladığını gören Müslümanlar da ağladılar. Bu sırada, “Niçin ağladığını” soranlara, Hz. Peygamber (s.a.s.), “Annemin benim hakkımda şefkat ve merhametini hatırladım da ağladım” cevabını verdi.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) doğduğunda Ebû Leheb’in cariyesi Süveybe, bir hafta kadar ona süt emzirmişti. Peygamberimiz (s.a.s.), hayatı boyunca bu hanıma çok iyi davranmış ve iyilik etmiştir. Peygamber Efendimiz, Medine’ye göç ettiğinde ona sürekli olarak yiyecek gönderir, gidip gelenler aracılığıyla devamlı selâm yollar, hâl hatır sorardı. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu ilgisini Süveybe Hatun ölünceye kadar devam ettirdi. Hatta onun ölüm haberini aldıktan sonra da Rasûl-i Ekrem (s.a.s.), bir yakını olup olmadığını soruşturmuş, kimsesi olmadığını tesbit etmişti.

Peygamberimiz’in (s.a.s.) süt annesi Halime Hatun, bir defasında Mekke’ye gelmiş ve Peygamber Efendimize, “Yaman bir kıtlık geçirmekte olduklarını, kuraklıktan hayvanların kırıldığını...” söylemişti. Bu sırada Hz. Hatice ile evli olan ve henüz Mekke’de bulunan Peygamberimiz (s.a.s.), Halime Hatun’a kırk koyun ile, binip gitmek ve yüklerini taşımak üzere bir de deve vermişti.

Yine bir gün süt annesi Halime, Sevgili Peygamberimiz’in huzuruna gelmişti. Peygamberimiz (s.a.s.) hemen ayağa kalktı: “Anneciğim! Anneciğim!” diye saygı ve sevgi gösterdi, abasını sererek üzerine oturttu.

Geleneğe göre böyle bir davranış, kişinin sevip saydığına beslediği içten sevgi ve saygının bir belirtisi sayılırdı.

Şemâil kitaplarında Sevgili Peygamberimiz’in dadısı olarak adı geçen Ümmü Eymen Bereke’yi (r.anhâ) da bu-

rada rahmetle analım. Peygamber Efendimiz, uzun süre kendisine hizmet eden bu hanımı çok sever sayardı; bu muhterem hanımefendiye o kadar hürmet ederdi ki, zaman zaman ona, "Sen benim ikinci annem sayılırsın" diye hitap ederdi. Bu ifade, Peygamberimiz'in (s.a.s.), dadısı Ümmü Eymen'i annesi kadar sevdiğini, onu kendisine ve kendisini ona annesi kadar yakın hissettiğini belirtmesi bakımından ilginçtir. Ümmü Eymen'in cariye statüsünde yetişmiş bir kadın olduğu dikkate alınırsa Sevgili Peygamberimiz'in ona "annem!" diye hitab etmesinin anlam ve önemi daha iyi anlaşılır. Çünkü câhiliye çağı Araplarında cariyeler (köle kadınlar) her çeşit insanî ve tabiî haklarından mahrum idiler. İşte, böyle bir ortamda Hz. Peygamber (s.a.s.), Ümmü Eymen'i anne mevkiine yükseltiyordu. Bu durum, aynı zamanda Hz. Peygamber'le birlikte kadın haklarında hızlı bir ilerlemenin olacağını da gösteriyordu.

Burada bir de Ebû Tâlib'in hanımı Fatma Hatun'a değinmekte yarar var. Bu hanım, sekiz yaşından itibaren evine gelen Peygamberimiz'e (s.a.s.) öz oğulları gibi davranmış ve onu bağrına basmıştı.

Peygamber Efendimiz, küçükken kendisine hizmeti geçen diğer kadınlara olduğu gibi, Fatma Hatun'a da ömrü boyunca iyi davranmış, hürmette kusur etmemişti. Bu cümleden olarak onu sık sık ziyaret eder, hatırını sorardı. Fatma Hatun öldüğünde Hz. Peygamber (s.a.s.), "Annem öldü" ifadesini kullanmış, gömleğini kefen olarak vermiş ve kabre eliyle indirmişti. Çevresindekiler, Fatma Hatun'un ölümü karşısında Peygamber Efendimiz'in gösterdiği sıcak ilginin sebebini sorduklarında şöyle cevap verdi:

- Ebû Tâlib'ten sonra bu kadıncağız kadar bana iyiliği dokunan hiçbir kimse yoktur. Ahirette cennet elbisele-

rinden giyinmesi için ona gömleğimi kefen olarak verdim. Kabre ısınması, alışması için de oraya kendisiyle birlikte uzandım.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Fatma Hatun'un ölümü karşısındaki üzüntüsünden hayret edenlere söylemiş olduğu şu söz de çok anlamlıdır:

- O benim annemdi! Kendi çocukları aç durur, suratlarını asarlarken o, önce benim karnımı doyurur, saçımı tarardı, o benim annemdi![74]

Bu tarihî hakikatleri sıraladıktan sonra rahatlıkla ifade edebiliriz ki, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'de (s.a.s.) anne sevgisi çok kuvvetli idi.

Annesi Âmine Hatun'un kabrini ziyaret etmesi, teessüründen gözyaşı dökmesi; büyüdüğünde -vaktiyle kendisine çok az bir süre de olsa süt emziren- Süveybe Hanım'a çeşitli yardımlarda bulunması, süt annesi Halime'ye rastladıkça "anneciğim, anneciğim!" diye hitap etmesi ve ihtiyaçlarını karşılayarak yardımda bulunması; öz annesinin yokluğunu hissettirmemek için elinden gelen gayreti gösteren Ümmü Eymen'e, "Sen benim ikinci annem sayılırsın." diyerek teşekkür etmesi, keza uzun bir süre sofrasında yemek yediği amcasının eşi yengesi Fatma Hatun için, "O benim annemdi!" demesi, Peygamberimiz'de (s.a.s.) anne sevgisinin ne kadar kuvvetli olduğunu göstermektedir.

Böylece, Müslümanlar, her konuda olduğu gibi anneye sevgi ve saygı konusunda da en güzel örnekleri Hz. Mu-

---

[74] Hz. Peygamber'de anne sevgisi ile ilgili örnekler için bkz. İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 109-117; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, I, 459; Ahmed b. Ebî Ya'kub b.Ca'fer, Tarîhu'l-Ya'kubî, II, 14; Mevlânâ Abdülbâkî, Meâlimü'l-Yakîn , s. 25.

hammed'in (s.a.s.) şahsında görmektedirler. Herhalde bütün Müslümanlar, Sevgili Peygamberimizi örnek alarak annelerine ve anne mevkiindeki hanımlara sevgi, saygı ve hizmeti şeref saymalıdırlar. Eli öpülesi nur yüzlü annelerimize saygı ve hizmette ihmalkâr davrananlar, Peygamber Efendimiz'in bu konuda sunmuş olduğu örnek davranışların ışığında aydınlanmalı ve hatalarından uzaklaşmalıdırlar.

O halde, annemiz yaşıyorsa ona sevgi ve saygımızı sürekli sunmalı, hizmetine her zaman koşmalıyız. Şayet annemiz ölmüşşe onu rahmetle anmalı, hatıralarını ve sevgisini çocuklarımızla paylaşmalı, öteki dünyada onu huzurlu kılacak yararlı hizmetler yapmalıyız.

ŞAKASI

İslâm dini, insanlardan güler yüzlü, sevimli, sempatik, samimi, dürüst, çalışkan, yardımsever olmalarını ve toplumda herkese güven telkin etmelerini ister. Sert, acımasız, hiddetli, kindar ve sürekli hatır yıkan kavgacı insan tipini dinimiz hoş görmez.

Buna göre, uygun ortamlarda, insanları incitme amacı gütmeyen, söz ve davranış olarak kırıcı olmayan şakalar insanları rahatlatır, ilişkileri güçlendirir, sosyal dayanışmayı artırır, gönüllerde ferahlık uyandırır, insanlarda görev ve hizmetlerini daha bir şevk ve istekle yürütme anlayışını geliştirir.

Peygamber Efendimiz, sürekli, insanların arasında ve toplumun hizmetinde idi. Güleryüzlü olup herkesle diyaloğa açıktı. Bu münasebetle O, dinî düşünceye engel oluşturan, kindarlık ve çekememezlik doğuran, vakar ve ağırbaşlılığı gideren şakaları doğru bulmaz, buna karşılık, bu tür sakıncalar taşımayan şakaları kendisi yaptığı gibi ashâbının da birbirine yapmasına engel olmazdı.

Peygamber Efendimiz'in de içinde bulunduğu bazı şaka örneklerini gözden geçirirsek konuyu daha iyi anlayabiliriz:

Sevgili Peygamberimiz, yanına on yaşında bir çocuk iken gelen ve uzun süre terbiyesi altında kalan Enes b.

Mâlik Hazretlerine zaman zaman, "iki kulak sahibi-iki kulaklı çocuk" diye seslenirdi. İslâm bilginleri, bu sözü, "Hz Enes'i, konuşulanı dikkatle dinlemeye ve anlamaya özendirmek için Peygamberimiz (s.a.s.) tarafından yapılmış bir latîfe" olarak yorumlarlar.[75]

Enes Hazretlerinin anlattığına göre bir gün, konuşulanların özünü ilk elde kavramakta zorlanan bir kişi Hz. Peygamber'den (s.a.s.) bir binek hayvanı istedi. Peygamber Efendimiz de, "Ben seni dişi deveden doğmuş bir hayvana bindirmek istiyorum" diyerek şaka yaptı. Fakat, Peygamber Efendimiz'in bu şakasını anlamayan kişi, "Ben, yavru hayvanı ne yapayım? O beni taşıyamaz ki!" demekten kendini alamadı. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.s.), sözündeki inceliği kavrayamamış olan bu kişiye, "Devenin küçüğünü de büyüğünü de dişi deve doğurmaz mı? Benim kastettiğim, dişi deveden doğmuş ve insanı taşıma çağına gelmiş büyük devedir." diye açıklama yapmak durumunda kaldı.[76]

Yine Hz. Enes'in nakline göre çölde/kırsal alanda köyde yaşayan bir kişi vardı, adı Zahir'di. Zahir, şehre geldikçe Peygamber Efendimiz'e çiçek, meyve ve sebzelerden hediye getirirdi. Sevgili Peygamberimiz ona, "Zahir bizim tarlamız!" diye takılır, "Biz de onun şehriyiz!" diye eklerdi. Çünkü Peygamberimiz (s.a.s.) de köye dönen Zahir'e şehir ürünlerinden hediye verirdi.

Bir gün Zahir köyden gelmiş, pazarda mallarını satacak yer ararken Peygamber Efendimiz onu takip etmiş ve

---

[75] Hâce Mehmed Raif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercemesi, s. 172.

[76] İbn Kesîr, Şemâilü'r-Rasûl, (çev. Naim Erdoğan), s. 91.

elleriyle gözlerini kapatmıştı. Zahir, "Kimdir o?" derken, göz ucuyla süzünce Rasûlullah (s.a.s.) olduğunu anlamıştı. Bu sırada Hz. Peygamber (s.a.s.) şaka ile, "Bu köleyi kim alacak?" diyor, Zahir ise, "Bana kimse kıymet biçmez ey Allah'ın Rasûlü! Zira benim yüzüm çirkindir!" deyince Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurur: "Ey Zahir, dıştan bakanlar öyle fazla kıymet biçmeseler de senin Allah katında değerin çok büyüktür."[77]

Bilhassa bu örnekte görülüyor ki, Hz. Peygamber (s.a.s.), bir pazarcı esnafı veya bir köylü ile samimi bir ortamda şakalaşıyordu. Peygamber Efendimiz, böylesine, halkın arasında idi, onlardan biriydi.

Hasan-ı Basrî Hazretlerinden naklolunduğuna göre, bir gün Peygamberimiz'in (s.a.s.) huzuruna yaşlı bir kadın (rivayete göre Zübeyr b. El-Avvam'ın annesi Safiyye hanım) gelir ve, "Ey Allah'ın Rasûlü, cennete girmem için Allah'a dua eder misin?" der. Peygamber Efendimiz de bu soruya cevap olarak şaka ile, "Yaşlılar cennete giremez." deyiverir. Kadıncağız buradaki latîfeyi anlamamış olacak ki, ağlayarak geri gider. Bu esnada Peygamberimiz (s.a.s.) orada bulunan sahâbîlere, "Varın Safiyye kadına haber verin, Yüce Allah, yaşlı hanımları 33 yaşına indirip gençlik halleriyle cennetine alacaktır!" buyurur.[78]

Şaka, dinlendirici, sevgiyi, manevî hazzı, huzur ve şevk ortamını artırıcı, geliştirici olmalı, iyi niyetle samimi

---

77 İbn Kesîr, a.g.e., s. 92 vd.

78 İbn Kesîr, a.g.e., s. 94; Mehmed Raif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercemesi, s. 176; Vâkıa Sûresi'nin 35-38. âyetlerinde İslâm hanımlarının gençleşerek cennete girecekleri bildirilmektedir.

ortamlarda yapılmalı, paylaşma duygusunu güçlendirmeli, sosyal bütünleşmeye ve diyaloğa olumlu katkı sağlamalı, kin, husumet ve müstehcenlikten, şeref ve haysiyetleri lekelemekten, istihza (alay ve kişiyi hafife almaktan), iftiradan ve kasıtlı olarak iş gücü kaybına uğratmaktan uzak bulunmalıdır. Bu anlamda Peygamber Efendimiz, özellikle çocuklara, kaldıramıyacakları ağır şakaların yapılmasını doğru bulmamıştır. Ahzab Savaşı (5/627) öncesinde hendek kazılışı sırasında yaşanan ilginç bir örnek bizi bu doğrultuda uyarıcı niteliktedir. Mekkeli müşrikler, çöl müşrikleri ve Hayber Yahudilerinin de desteğiyle Medine'yi yerle bir etmek için büyük bir ordu hazırlığına girişmişlerdi. Durumu öğrenen Sevgili Peygamberimiz derhal harekete geçti ve yapılan istişarî toplantıda hendek kazılmasına karar verildi. Peygamber Efendimiz bu iş için seferberlik ilan etti ve eli kazma kürek tutan herkesi göreve çağırdı. Herkes, düşman gelip çatmadan hendeği kazabilmek için vargücüyle çalışıyordu. Henüz on yaşlarında bir çocuk olan Zeyd b. Sâbit Hazretleri de bir ekibin tamamlayıcısı olarak kendi hissesine düşen yerleri kazıyordu. Bir ara yorgunluktan uyuyakalan Hz. Zeyd'in kazma ve küreğini şakacı bir zât olan Umâre b. Hazm saklamış, Zeyd uyanıp araçlarını göremeyince üzülerek Hz. Peygamber'e gitmişti. Hz. Peygamber konuyu araştırdıktan sonra Hz. Zeyd'e, "Ebû Rukkâd: Uykucuların babası!" diye takılmış, Umâre b. Hazm Hazretlerine de bu yaşta bir çocuğa ağır şaka yapmanın doğru olmadığını hatırlatmıştı.[79]

Bu örnekte Peygamber Efendimiz'in, Hz. Zeyd'e, başına gelen olayın bir şaka olduğunu iyice hissetmesini sağlamak ve üzüntüsünü gidermek amacıyla "uykucuların

---

[79] Hamîdullah, Hz. Peygamber'in Savaşları, (çev. Salih Tuğ), s. 96

babası!" diye takıldığını görüyoruz. Bu, bize, Peygamber Efendimiz'in zaman zaman çocuklarla da şakalaştığını göstermektedir. Ancak, Hz. Peygamber'in, Hz. Umâre'ye yaptığı hatırlatmaya bakılırsa çocuklara yapılan şakaların onların yaşlarına uygun olması gerektiği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Peygamber Efendimiz'in şakaları bu ölçülere uymaktaydı. O, güler yüzlüydü, insanlara samimi bir sevgi beslerdi. Bu münasebetle her yaş ve meslekten insanlar O'nun yanında kendilerini rahat hissederlerdi. Dolayısıyle O, Hz. Enes gibi bir çocukla, Zahir (r.a.) gibi bir köylü veya pazarcı esnafı ile şakalaştığı gibi, Hz. Safiyye gibi yaşlı bir hanıma da latîfe yapabiliyordu. O, güvenilirdi, herkese güven telkin ederdi. O'nun her sözünün özel bir anlam taşıdığını, şaka ile söylediklerinin de insanı rahatlattığını herkes bilirdi.

Biz de insanlarla ilişkilerde güler yüzlü, sevimli, samimi, iyi niyetli olur ve saygılı davranırsak hem Peygamber Efendimiz'in bu doğrultudaki öğütlerine hem de şaka ile ilgili ilke ve uygulamalarına uymuş oluruz.

Önemli olan, hayatı ve sorumlulukları paylaşmak, insanların sevinç ve sıkıntılarına ortak olmak, hakkın yanında haksızlıkların karşısında yer almak, güven veren bir kişilikle herkese ümit vermek ve güven ortamının yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktır.

Şaka, bu anlayışa hizmet ettiği sürece anlamlı ve güzel olur, insanlar arasındaki samimiyeti artıracağı gibi sıkıntıları azaltır. İnsanın, hayata daha bir coşku içinde bakmasını, zorluklar önünde sağlam durmasını, mesleğine ümitle bağlanmasını sağlar.

ŞAİRLERE İLGİSİ

Doğruyu, hakikati, gerçeği, duygu derinliği taşıyan içten sözlerle ifadenin muhataba anlatımda bir akıcılık, bir kolaylık ve bir rahatlık sağlayacağı bilinen bir husustur. Şiir de hakikatın hizmetinde sevimli bir anlatımın oluşumuna katkıda bulunan sanat dallarının başında gelir. Bilhassa Hz. Peygamber'in yaşadığı devir itibariyle bakılırsa şiirin toplum üzerindeki etkisinin tahminlerin üzerinde olduğu söylenebilir.

Bu münasebetle biz bu başlık altında o devirde yaşanmış örneklerden yola çıkarak Sevgili Peygamberimizin şiire bakışı ve şairlere ilgisi konusunda ipuçları elde etmeye çaba göstereceğiz.

Mescid-i Nebî'nin yapılışında Peygamberimiz (s.a.s.) de bir işçi olarak çalışıyordu. Kendisine, "Ne olur, siz istirahat buyurunuz, kerpiçleri biz taşıyalım ey Allah'ın Rasûlü!" diyenlere, "Siz de başka kerpiç ve taşları taşıyın!" der ve aralıksız taşımaya devam ederdi. Tabii ki, bu durum, Muhâcirler ve Ensârın şevkini artırıyordu. Bu Mescid, yükselişi, ilerlemeyi, dayanışmayı, birlik beraberliği temsil ediyordu, umutlu istikbalden müjdeler veriyordu. Müslümanların, artık, korku ve endişe içinde kırlarda, mağaralarda, gözden ırak tenha yerlerde namaz kılmaya mecbur kaldıkları günler gerilerde kalmıştı. İşte bu şanlı mabedin yapımını adım adım takip eden Peygambe-

rimiz (s.a.s.), sevinç içinde, -Abdullah b. Revâha'ya (r.a.) ait olduğu sanılan- şu beyitleri okuyordu:

- Ey Rabbimiz! Yüklenip taşıdığımız su kerpiç yükü, Hayber'in hurma ve üzüm mahsulleriyle dolu yükünden daha hayırlıdır ve daha temizdir. Şüphesiz ki hakiki hayır ve menfaat, ahiret ecir ve sevabıdır. Allah'ım! Sen, Ensâr'a ve Muhâcirlere merhamet buyur.

Hicretten sonra ilerleyen yıllarda bir gün Benî Temim heyeti Medine'ye geldiler ve Mescid'e giderek -biraz da sert bir üslupla- Peygamber Efendimizi evinden çağırdılar. Sevgili Peygamberimiz bunların kabalığını hoş görerek yanlarına çıktı. Temîm Oğulları temsilcileri, kendi şâir ve hatiplerine şiirlerini ve konuşmalarını sunmak için izin verilmesini istediler. Peygamberimiz (s.a.s.) izin verdi. Bunun üzerine, Temim Oğulları'na ait şâir ve hatipler kendi kabilelerini öven şiirler söylediler, nutuklar verdiler.

Bunlara karşı Hz.Peygamber'in (s.a.s.) emriyle hatip olarak Sabit b. Kays, şair olarak da Hassan b. Sabit ve Kâ'b b. Malik Hazretleri şiir ve hitabetlerini sundular.

Sonunda kafilenin ileri gelenlerinden Akra b. Habis, İslâm şair ve hatiplerinin kendi hatip ve şairlerinden üstün olduğunu, onların söylediği sözlerin daha parlak, daha etkili ve daha derin anlamlı olduğunu; ayrıca, ifadelerinde bir tatlılık, bir akıcılık bulunduğunu itiraf etti. Böylece, Benî Temîm heyeti topyekün Müslüman oldu.[80]

Kâ'b b. Züheyr, câhiliye devrinde ünlü bir şair olarak tanınırdı. Kardeşi Buceyr Müslüman olmuştu. Ancak buna Kâ'b'ın canı fena hâlde sıkılmış ve hiddetlenerek Hz.

---

80 Halebî, İnsânü'l-Uyûn, III, 219; İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, 293; Mustafa Âsım Koksal, İslâm Tarihi, IX, 31 vd.

Peygamber'i hicveden şiirler söylemişti. Kâ'b, bu şiirlerinde Peygamber Efendimiz'e hakaret ediyor; ayrıca, onun hakkında "memur" tabirini kullanıyordu. Araplar bunu, cinlerle ilişki kuranlar hakkında kullanırlardı. O devirde hitabet ve şiir, kılıçtan daha keskin iki etkili silâhtı. Kâ'b bu silâhı İslâm'ın aleyhine olarak harekete geçirmiş, esasa ilişkin hususlara ve dinî değerlere saldırmıştı.

Peygamber Efendimiz, prensip olarak genellikle şahsı ile ilgili hususları bağışlardı, ama ortada İslâmî değerlere bir hakaret/bir saldırı söz konusu ise hemen harekete geçer ve mütecavize/saldırgana haddini bildirirdi. İşte bu sebeple Peygamberimiz (s.a.s.) Medine-İslâm devleti başkanı olarak, Kâ'b b. Züheyr hakkında, gıyabında idam kararı verdi. Nerede bulunursa hemen idam edilecekti.

İslâm'ın Arap Yarımadası'nda giderek yayılması Kâ'b'ın işini zorlaştırmıştı, dolayısıyla bu durum, onun, kaçıp saklanmasını engelliyordu.

Bunun üzerine iyi bir Müslüman olan kardeşi Buceyr, şayet Kâ'b gelip Müslüman olursa bağışlanıp bağışlanmayacağını Sevgili Peygamberimiz'den sordu. Peygamber Efendimiz'in bağışlayacağını öğrenince kardeşine, Medine'ye gelip Müslüman olmasını, bu takdirde affedileceğini, aksi halde durumunun kötüye gideceğini bildirdi. Bunun üzerine Kâ'b, ilk bakışta tanınmasını önleyecek çölde yaşayan bir arap kıyafetinde Medine'ye geldi ve bir gün Peygamber Efendimiz'in meclisinde sohbet halkasına katıldı. Kâ'b, önce, kimliğini açıklamadan eman/güvenlik diledi, Müslüman oldu, biat etti; kendisine eman verilince, "Şu anda Kâ'b, huzura gelip de Müslüman olarak biat verseydi bağışlar mıydınız?" diye sordu. "Evet" cevabı-

nı alınca da, "İşte Kâ'b huzurunuzdadır." diyerek kendisini bildirdi ve kimliğini açıkladı. Bu kişinin idam edilmek üzere aranan biri olduğunu fark eden sahâbîlerden hiddetlenenler olduysa da Peygamber Efendimiz, Kâ'b'a eman/güvenlik verildiğini ve bağışlandığını belirtti. Bunun üzerine, ünlü bir şair olan Kâ'b b. Züheyr, o sırada irticali olarak/hemen o sırada bir şiir söyledi. "Peygamber (s.a.s.) dünyayı aydınlatan bir meş'aledir, ışık saçarak etrafı aydınlatan bir nurdur, şerri kesmek üzere gönderilmiş Allah'ın bir kılıcıdır..." mısralarına gelince Peygamberimiz (s.a.s.) son derece duygulanmış ve memnuniyetinin bir belirtisi olarak sırtındaki bürdeyi (hırkayı) şaire armağan etmişti. Bu sebeple bu şiir ilerde "Kasîde-i Bürde" diye ün yapmıştır.[81]

Kâ'b b. Züheyr, hatıra değeri büyük olan bu hırkayı ömrü boyunca titizlikle korumuştu. Hatta, Muaviye, on bin dirhem vererek almayı denemişse de Kâ'b vermemişti. Ancak, Ümeyye Oğulları'na mensup idareciler muhtemelen siyasî gücü de arkalarına alarak ve yirmi bin dirhem ödeyerek hırkayı Kâ'b'ın varislerinden almayı başarmışlardı.

İşte bu hırka, tarihte, Emevîlerden Abbasîlere intikal etmiş, Yavuz Sultan Selim devrinde de mübarek emanetler arasında İstanbul'a gelmiştir. Osmanlılar, Topkapı Sarayı'nda mübarek emanetlerin korunduğu bu daireye "Hırka-i Saâdet Dairesi" adını vermişlerdir. Hırka-i Şerîf, hâlen Topkapı Sarayı'nda Hırka-i Saâdet Dairesi'nde bulunmaktadır.

---

81 İbn Hişam, es-Siretû'n-Nebeviyye, IV, 146; Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ, I, 319-321.

Hz. Enes'in nakline göre Peygamber Efendimiz hicretin altıncı yılında yaklaşık 1400 kişi ile umreye niyetlendi, fakat o yıl Kureyşliler şehre sokmadılar, yapılan görüşmeler sonunda bir antlaşma imzalandı ve geri dönüldü. Peygamber Efendimiz ve Ashâb-ı Kirâm, ertesi yıl, antlaşmanın getirdiği imkândan yararlanarak umre niyetiyle Mekke'ye gittiler. Ashabın şairlerinden Abdullah b. Revâha (r.a.) bu sırada, "Ey kâfir soyu! (Ey inkârcılar!) Rasûl-i Ekrem'in (s.a.s.) yolundan savulun! Bugün nusret ve zafer bizimdir (Allah'ın yardımı ile zafere erişmişizdir). Eğer kötülükle önümüze çıkarsanız sizi perişan ederiz..." anlamına gelen şiirini okuyordu. Bu sırada Hz. Ömer, "Burası Harem-i Şerîftir, edep yeridir. Rasûlullah'ın (s.a.s.) huzurunda ve Harem'de şiir söylemen yakışık alır mı?" diyerek müdahale etmek istemişse de Peygamber Efendimiz şöyle buyurur:

- Ey Ömer! Abdullah İbn Revâha'yı kendi hâline bırak! (Şiir söylemesine engel olma!) Zira (Şu gün, şurada, şu esnada) İbn Revâha'nın sözlerinin kâfirlere etkisi, ok atmanın etkisinden daha kuvvetlidir.[82]

Ashâb-ı Kirâm'dan Seleme b. El-Ekva' Hazretlerinin anlattığına göre Peygamber Efendimiz'le birlikte Hayber seferine giderken bir İslâm askeri orada bulunan şair Âmir b. Ekva'a, "Ey Âmir, kısa vezinli şiirlerinden bize bir parça dinletir misin?" diye ricada bulununca, Âmir, bineğinden inerek güzel şiirlerle kafile develerini yollandırmaya başladı. Kafilede bulunanlar da bunu hazla dinliyorlardı. Âmir'in okuduğu şiirin bir bölümü şu anlama geliyordu:

---

[82] Hâce Mehmed Raif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercemesi, s. 181 - 182.

- Allah'ım! Sen bize hidayet etmemiş olsaydın, bize doğru yolu göstermemiş ve rahmet etmemiş olsaydın, biz muhakkak şaşırırdık. Hayatımız senin rızana erişme yolunda feda olsun. Bizi işleyegeldiğimiz geçmiş günahlardan yarlığa! Düşmanla karşılaşırsak ayaklarımızı sabit kıl. Gönüllerimize, sükûnet ve metanet koy. Rabbimiz, müşrikleri haykırarak üzerimize kışkırtan din düşmanlarının saptırmak için çağırdığı kötü yollardan şiddetle kaçınırız...

Âmir Hazretlerinin okuduğu bu güzel şiiri Peygamber Efendimiz de dinliyordu. Hatta, "Şiir söyleyerek develeri yollandıran kimdir?" diye sordu. Ashâb, "Âmir b. Ekva'dır" dediler. Bunun üzerine Sevgili Peygamberimiz, "Allah, Âmir'e rahmet etsin!" diye dua etti.

Cabir b. Semure'nin bildirdiğine göre Ashâb-ı Kirâm, Peygamber Efendimiz'in de aralarında olduğu meclislerde kimi zaman câhiliye devrinde geçen şeylerden bahsederler, karşılıklı şiir söylerlerdi de Peygamberimiz (s.a.s.) susar veya tebessüm ederdi. Bu bahislerde genellikle İslâm'dan önceki dönemde insanların ne denli anlamsız ve boş şeyler peşinde koştukları hiciv üslubuyla anlatılırdı.

Şemâil ile ilgili eser sahibi Hâce Mehmed Raif Efendi bu şiirlerin içeriği ile ilgili iki örnek verir:

Ashâb-ı Kirâm'dan biri, câhiliye devri ile ilgili bir hâdiseyi şiirinde şöyle naklediyordu:

- Hiçbir kabilenin putu bizim kabileninki kadar kendine tapanlara fayda verici olmadı. Zira biz, putumuzu süt kurusundan imâl etmiştik. Günün birinde bir kıtlık olmuştu da putu parça parça edip kabile fertlerine taksim ettik. Böylece hem kabile hem de bizim ev halkı kıtlıktan kurtuldu.

Ashâb'dan bir diğeri de şiir yoluyla câhiliye devrinden şöyle bir hatırasını nakalediyordu:

- Bir gün bizim kabilenin putunun üstüne bir tilki çıkıp yüzüne gözüne pisledi, hatta putun gözü pislikten kapandı. Ben bu durumdan etkilenip, "Bu nasıl ilâhlıktır! Tilki gelip üstüne pisliyor da o buna engel olmak için hiçbir güç gösteremiyor." diye düşündüm ve bu hâdiseden sonra puta tapmaktan vazgeçip Müslüman oldum.[83]

İşte, ashâbın, Peygamber Efendimiz'in de bulunduğu topluluklarda câhiliye devri ile ilgili söyledikleri şeyler, o devrin sapık inanış ve geleneklerini kötüleyen bu kabil şeylerdi. Böylece, eskiden önemle peşinden gittikleri putperestlik yolunun ne denli gülünç olduğunu, buna karşılık İslâm'ın hayata getirdiği değerlerin ne kadar tutarlı, anlamlı ve güzel olduğunu anlamış oluyorlardı.

Şerid es Sakafî diyor ki:

- Bir gün Rasûlullah (s.a.s.) bir yere gitmek üzere bir hayvana binmişti, ben de terkisine binmiştim. Giderken Peygamber Efendimize Umeyye b. Ebi's-Salt'ın şiirlerinden okuyordum, "Allah'ın birliği ve öldükten sonra tekrar dirilme"den bahseden mısraları okudukça Peygamberimiz (s.a.s.) hoş görerek daha da okumamı istiyordu. Bu şekilde yüz beyit okumuştum. Tamamladıktan sonra Peygamberimiz (s.a.s.), "Umeyye, Müslümanlığa yaklaşmış!" buyurdu.[84]

Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre Peygamber Efendimiz Mescid-i Nebî'de şair Hassan için yüksekçe bir yer yap-

---

83 Hâce Mehmed Raif Efendi, a.g.e, s. 182-183.

84 Hâce Mehmed Raif Efendi, a. g. e. , s. 178.

tırmıştı, oraya çıkarak Sevgili Peygamberimiz'in naatını okurdu. Müşriklerin, Müslümanları hicivlerini reddeder, Müslümanları över, inkârcıları kötülerdi.

Hassan, naatları okudukça Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) buyururlardı ki: "Cenâb-ı Hak -müşriklerin ezasını def eyledikçe- Hassan'ı ruhulkudüs ile teyit etsin! Allah, ona, Müslümanların yanında ve düşmanlara karşı üstün şiir ilhamı versin!"

Görüldüğü gibi Peygamber Efendimiz, doğruyu, gerçeği ve güzellikleri coşkulu duygularla anlatan şairlere engel olmamış, onların şiirlerini dinlemiş, uygun içerikli bu kabil şiirlerden manen haz almış, yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi bazen heyecanlanarak hırkasını şaire armağan etmiş, bazan şair hakkında dua etmiş, bazan de farklı mülâhazalarla engellenmek istenen şaire şiirini icra imkânı vermiştir.

Müslümanlar, böyle bir peygambere inanmanın şuuru içinde estetik duygularını ve sanat anlayışlarını geliştirmeye, ruhlarını ve gönüllerini arındırmaya özen göstermelidirler. Ayrıca, bütün bunları İslâm'a daha iyi hizmet edebilmek, insanlara İslâm'ı daha güzel anlatabilmek niyetiyle yapmalıdırlar.

İNSANLARIN KALBİNİ KAZANMASI

İslâm'da en önemli ve en sevaplı işlerden biri, insanların gönüllerini İslâm'a kazanma hizmetidir. Peygamber Efendimiz, insanların gönüllerini İslâm'a ısındırma konusunda çok duyarlı davranır, bir kişinin bile İslâm'a kazanılmasını maddî kıymeti yüksek olan kızıl develere sahip olmaktan değerli tutardı. O'nun, insanların gönlünü kazanarak İslâm'a adım atmalarını sağlama hususundaki titizliği, yaşanmış örnekler tetkik edilirse kolayca anlaşılabilir.

Buhârî'de naklolunduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.s.) Necd tarafına bir askerî birlik göndermiş, bölgede yürütülen askerî harekât neticesinde Benî Hanife'den Sümame b. Usal adlı biri esir alınarak Medine'ye getirilmiş ve Mescid'in direklerinden birine bağlanmıştı. Rasûlullah (s.a.s.), Mescid'e çıktığında, "Ey Sümame, gönlünden ne geçiriyorsun?" diye sordu. Sümame, bu soruya şu cevabı verdi: "Gönlümde hayır ümidi var ey Muhammed! Şayet sen beni öldürürsen kanlı bir caniyi öldürmüş olursun, eğer kurtuluş akçesi için mal istersen, ne kadar istersen veririm!"

Peygamberimiz (s.a.s.), İslâm'ı tebliğ ile onu Müslümanlığa davet etti, ancak o bunu kabul etmedi. Görüşmeler ikinci ve üçüncü gün de bu şekilde devam etti. Karşılıklı sorular cevaplar tarzında konuşmalar oldu, fakat Sümame İslâm'a hâlâ mesafeli duruyor, Hz. Peygamber ise

bu mesafenin giderek kısalmasını ve Sümame'nin İslâm'a doğru bir adım atmasını sabırla bekliyordu.

Peygamber Efendimiz, bir süre daha geçince Sümâme'nin salıverilmesini ashâbına emretti. Böylece, Sümame, hiçbir karşılık alınmaksızın salıverildi. Acaba Sümame ne yapacaktı? Herkes bunu merak ediyordu. Çoğu kimsenin, memleketine döneceğini sandığı bir sırada Sümame, yıkanıp temizlenmiş olarak Peygamberimiz'in (s.a.s.) huzuruna geldi, Müslüman olarak şöyle dedi:

- Ey Muhammed! Vallahi, şu yer üzerinde bana senin yüzünden daha düşman bir yüz yoktu. Fakat bu sabah, senin mübarek sîman bana, yüzlerin en sevimlisi göründü. Vallahi ben dinler içinde en çok senin dinine düşmandım. Fakat bu sabah senin dinin bana göre dinlerin en sevimlisidir. Vallahi ben memleketler arasında en çok şu senin şehrinden nefret ediyordum. Fakat bu sabah, senin içinde bulunduğun şehir bana göre şehirlerin en sevimlisidir.[85]

İbn Hişam'ın "es-Sîretü'n-Nebeviyye" adlı eserinde şu bilgiler yer alıyor: Müslüman olduktan sonra da Sümâme'ye yemek çıkarıldı, sabah akşam deve sütü ikram edildi. Daha düne kadar hepsini yiyip içtiği hâlde doymaz gibi davranan Sümâme'ye bugün aynı miktar yemek ve sütün fazla gelmiş olması, sahabeyi hayrette bıraktı. Hz. Peygamber (s.a.s.) şu yorumla sahâbenin merakını giderdi:

- Bunda şaşılacak bir şey yok! İnkârcı, hiç doymayacakmış gibi, sanki yedi ağzı ve yedi midesi varmış gibi yer.

[85] İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebeviyye, IV, 287 vd.; Sahîh-i Buhârî Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, X, 374.

Müslüman ise açgözlü değildir; o, bir ağzı ve bir midesi olduğunun farkındadır.[86] Birkaç gün sonra Sümâme, Rasûlullah'ın (s.a.s.) tavsiyesi üzerine umre için Mekke'ye gitti. Mekke ileri gelenleri, İslâm'a girdiği için onu kınamak istedilerse de o buna aldırış etmedi, umre ziyaretini tamamladı. Ancak, müşriklerin bu tavırlarına kızarak memleketine dönünce Mekkeliler için çok önemli olan tahıl sevkiyatını durdurdu. Yani Mekkeli müşriklere ambargo koydu.

Bunun üzerine Mekkeliler Hz. Peygamber'e (s.a.s.) mektup yazdılar, İslâmiyet'in akraba ve sıla-i rahim konusundaki emirlerini de hatırlatarak tahıl sevkiyatının tekrar başlatılmasını istediler. Peygamberimiz (s.a.s.) Hz. Sümâme'ye mektup gönderdi. Böylece, Yemâme bölgesinden Mekke'ye tahıl sevkiyatı tekrar başlamış oldu.[87]

Bu olaydan anlıyoruz ki, Peygamberimiz (s.a.s.), bir insanı İslâm'a kazanmayı dünya ve içindeki her şeyden daha kıymetli tutmaktadır. Ayrıca, henüz Müslüman olmadıkları hâlde Mekkelilere tahıl sevkiyatını başlatması ve insafı elden bırakmaması da dikkati çekmektedir.[88]

Mekkeli müşriklerin tek taraflı olarak barış antlaşmasını bozması üzerine Peygamber Efendimiz hicretin sekizinci (630) yılında on bin kişilik askerî güçle Mekke fethi seferine yönelmişti. Mekke'ye yaklaşık 16 km. mesafedeki Merruzzahran denilen bir vadide konaklamış ve

---

86 İbn Hişam, a.g.e. IV, 288.

87 İbn Hişam, a.g.e. IV, 287 vd.; Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, X, 374; Mustafa Asım Köksal, İslâm Tarihi, VI, 9-14.

88 Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, X, 374 vd.; İbn Hişam, a.g.e. IV, 287 vd.

akşam olup da hava kararınca askerlerine meşale yaktırmıştı. İslâm ordusunun Mekke'ye doğru yol almakta olduğunu duyan başta Ebû Süfyan olmak üzere Mekke ileri gelenleri Medine yoluna çıktıklarında on bin askerin yaktığı meşalenin oluşturduğu muhteşem manzara karşısında şaşırdılar ve olup biteni öğrenmek üzere o istikamette yola koyuldular. Merruzzahran'a yaklaştıklarında ön karakollarda görev yapan nöbetçilerce yakalanıp getirildiler. Peygamber Efendimiz'in isteği üzerine İslâm ordusu resmî geçit yaptı; Muhâcirler, Ensâr ve farklı kabilelere mensup Müslümanlar, ellerinde bayrak, sancak ve flamaları olduğu hâlde başlarındaki görevli komutanlarıyla birlikte yürüdüler. Ensâr'ın sancaktarı olan Sa'd b. Ubâde (r.a.), Ebû Süfyan'ın hizasından geçerken sesini ona duyuracak tarzda, "Bugün en büyük savaş günüdür." anlamında bir söz söylemişti. Ebû Süfyan'ın bundan rahatsız olduğu ortaya çıkınca Rasûl-i Ekrem (s.a.s.), "Sa'd yanlış söylemiştir; bugün, Yüce Allah'ın, ezan sesleriyle Kâbe'nin şanını yükselteceği bir gündür. Bugün Kâbe'nin tevhid elbisesi ile giydirileceği (Kâbe'nin tevhid ve tekbirle şanlanacağı) bir gündür." buyurdu.[89]

Mekkeli müşriklerin yapabileceği bir şey yoktu. Ertesi gün İslâm ordusu, galibiyeti sağlamış olarak dört bir yandan şehre girdi. Peygamber Efendimiz de bugünleri kendisine lutf u keremiyle gösteren Yüce Allah'a şükrederek, O'nun adını zikrederek şehre giriyor ve ortalığın gösterişli nümayişlere sahne olacağını hayal eden müşrik-

---

[89] İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, II, 135; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 245; İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebeviyye, IV, 47; Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, X, 305-306.

ler, karşılarında Hak Teâlâ'ya yalvaran bir Peygamber görüyorlardı. Rasûl-i Ekrem Efendimizin çadırı Hacun denilen yere kurulmuştu. Vaktiyle Müslümanlar aleyhine Kinaneoğulları ile Kureyş müşriklerinin inkâr ve küfür üzere and içtikleri bu yerde şimdi muzaffer İslâm ordusunun fatihi ve insanlığın kurtarıcısı Sevgili Peygamberimizin sancağı dalgalanıyordu. Mekke döneminde Peygamberliğin yedinci ve onuncu yılları arasında üç yıl boyunca Müslümanlar Mekkeli müşriklerce Şi'b-i Ebî Talib diye tarihe geçmiş olan mahallede sosyal boykot ve ekonomik ablukaya alındıkları zaman işte buraya kurdukları çadır çevresinden kontrollerini sürdürmüşler ve üç yıl boyunca Müslümanlara gerçekten de dayanılması çok zor acılar yaşatmışlardı. Şimdi ise durumlar değişmişti; müşriklerin çadırı yıkılmış, Peygamber Aleyhisselâm'ın çadırı kurulmuş, şehrin hâkimiyeti Müslümanların eline geçmişti.

Şartlar elverişli hâle gelince Peygamber Efendimiz Hacun'dan devesine binerek önünde, ardında, sağında, solunda ashâb saf bağlamış olduğu hâlde Fetih sûresini okuyarak Kâbe'ye ulaştı ve tavaf etti. Sonra, "Hak geldi, bâtıl yıkılıp gitti. Zaten bâtıl yıkılmaya mahkumdur." (İsrâ, 17/81) anlamındaki âyeti okuyarak putları birer birer kırıp temizledi. Daha sonra Sevgili Peygamberimiz Kâbe kapısından içeri girdi ve içerideki tevhide aykırı şeyleri de temizledikten sonra iki rekât namaz kıldı, Yüce Allah'a hamd ü sena ve dua ederek bir süre kaldıktan sonra kapıyı açarak dışarı çıktı. Kâbe'nin içi ve dışı put ve benzeri tevhide aykırı şeylerden arındırılmış, Kâbe-i Muazzama, Hz. İbrahim'in bina ettiği tevhid kimliğine bürünmüştü; artık, Kâbe, tekbirle, ezanla, kametle hülâsa tevhidle şanlanacaktı. Fetih günü tarihe böyle bir gün olarak geçe-

cekti; gaye, Kâbe'nin tevhid elbisesine büründürülmesi ve insanların gönüllerinin İslâm'a yakınlaştırılması idi. Öyle de oldu; Peygamber Efendimiz, yirmi yıldan beri Müslümanları ezmeye çalışan şimdi ise solukları kesilmiş Kureyşliler başta olmak üzere tüm insanlığı ilgilendiren bir hutbe irad etti. Tarihe fetih hutbesi diye geçen bu hitabesinde Hz. Peygamber (s.a.s.), Yüce Allah'a hamd ü sena etti, var ve bir olup eşi benzeri bulunmadığını belirtti, O'nun yardımı ile düşmanların hezimete uğradığını ifade ile en başta kan davaları olmak üzere bütün câhiliye âdetlerinin ortadan kaldırıldığını, sadece Kâbe hizmeti ve hacılara su dağıtımı işinin bunların dışında tutulduğunu söyledi. Câhiliye gururundan vazgeçilmesini, babalarla ve soylarla büyüklenmekten uzak durulmasını ifade ederek bütün insanların Âdem Aleyhisselâm'ın soyundan geldiklerini, onun da topraktan yaratıldığını hatırlattı. Bunun peşinden, "Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır..." (Hucûrât, 49/13) mealindeki âyeti okudu.

Bütün bunlar olurken Peygamber Efendimizin karşısında kimler duruyordu? Müslümanları dinden uzaklaştırmak için develere bağlayıp kızgın kumlar üzerinde çıplak vücutlarıyla sürükleyenler, Müslümanları, Allah'a ve Peygamber'e olan bağlılıkları sebebiyle ellerindeki kanlı mızraklarla delik deşik edenler, Bedir'de, Uhud'da ve Hendek'te Müslümanları yok etmek için kılıçlarını bileyenler, evet dünün bütün zalimleri ve hainleri işte şimdi kolları kanatları kırılmış güçsüz bir vaziyette duruyorlardı. Bunların hepsi işledikleri insanlık suçu itibariyle belki

on kere, yüz kere idamı haketmişlerdi. Fakat her zaman insanların gönüllerini İslâm'a kazanmayı ön plânda tutan Rasûl-i Ekrem Efendimiz, karşısındakileri bir süre süzdükten sonra onlara, "Ey Kureyş topluluğu! Size ne yapacağımı sanıyorsunuz?" diye sordu. O ana kadar inkârcılıkta direnen mağrur Kureyşliler, "Hayır ümit ediyoruz, çünkü sen, saygıdeğer bir kardeşsin ve saygıdeğer bir kardeş evlâdısın." diye cevap verdiler. Aslında onlar baştan beri Peygamber Efendimiz'in dürüstlüğünü, güvenilirliğini ve saygıder oluşunu biliyorlardı. Ama, çeşitli sebeplerle ve bilhassa gururları yüzünden ona karşı durmuşlar ve İslâm'a yaklaşmamışlardı. Ne var ki, kılıçları kırılıp, hükümleri sona erince çok önceden bildiklerini geç de olsa itirafa mecbur kaldılar. En sonunda Sevgili Peygamberimiz onların hayâl bile edemiyecekleri bir âlicenaplık, bir cömertlik, bir müsamaha göstererek genel af ilan etti.[90]

Çünkü bugün, Kâbe'nin tekbirle, ezanla şanlanacağı, tevhid elbisesini giyeceği ve insanların gönüllerinin İslâm'a yakınlaştırılacağı gündü. Öğle vakti olduğunda Bilâl-i Habeşî Hazretleri Kâbe'nin damına çıkarak ezanı okuyunca Rasûl-i Ekrem'in (s.a.s.) müjdeleri birer birer tecelli etti; gönüller hazla doldu, ezanın ve tevhidin nuru her yanı doldurdu. Öğle namazı kılındıktan sonra Peygamber Efendimiz, Safa tepesinde Kureyş'in İslâm üzere biatlarını kabul etti. Böylece, Sevgili Peygamberimiz'in ana gayesinin, insanların gönüllerini İslâm'a ısındırmak olduğu bir kez daha anlaşılmış oldu.

---

90 İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebeviyye, IV, 55; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 248; Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, X, 313.

İnsan topluluklarının gönüllerinin kazanılması ve İslâm'a yaklaştırılmaları konusunda üçüncü örneğimiz Taif halkının yapıp ettiklerine karşı Peygamber Efendimizin tavırları ve üslubu olacaktır.

Peygamber Efendimiz'in Taif'e iki seferi vardır. Birincisi Mekke döneminin onuncu yılında (620) ilk Müslümanlardan Hz. Zeyd ile Taiflileri İslâm'a davet ve Müslümanlara bir dış destek sağlamak için yaptığı yolculuktur. Bu davete Taifliler Peygamber Efendimizi taşlamakla cevap vermişlerdi. Sevgili Peygamberimiz dileseydi, Yüce Allah'ın emriyle, görevli melekler Mekke ve Taif etrafındaki dağları birbirine kavuştururlar ve bu iki şehirde yaşayan azgın putatapıcılar helâk olabilirlerdi. Fakat, Hz. Peygamber, onların helâk olmalarını istemedi, soylarından Allah'ın birliğine inanan bir topluluğun günün birinde ortaya çıkmasını diledi ve ümit etti. Peygamber Efendimiz'in peygamberlik süresince karşılaştığı engeller ve maruz kaldığı sıkıntılar arasında en dehşetli olanlarından biri Taif dönüşü karşılaştıklarıydı. O, Hz. Âişe'nin bir sorusuna verdiği cevapta bunu belirtmişti. Bu durum onun Taiflilerle ilgili hayır temennisinin önemini bir kat daha artırmaktadır.[91]

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Taiflilerle ikinci karşılaşması birinciden yaklaşık on yıl sonrasına rastlar (8/630). Bu defa bir savaş hâli sözkonusudur. Hevazinliler Müslümanlarla yaptıkları savaşta bozguna uğramışlar, Evtas'taki direnişleri de kırılınca Taif kalesine sığınmışlardı. Müslümanlar da düşmana destek verdikleri için Taif'i kuşat-

---

[91] İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebeviyye, II, 60; Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, II, 759; a.g.e. IX, 31-32.

mışlardı. Üstelik, birinci Taif yolculuğunda sekiz-on kişi ile yaptıkları taşlama işini bu defa bütün Taif halkı ve kendilerine sığınanlarla birlikte yapacak güce sahip değildiler. Çünkü, kaleden dışarıya bir adım bile atamıyorlardı. Ancak şehrin surları sağlam olduğundan Müslümanlar da şehre giremiyorlardı. Müslümanlardan bazıları öteden beri kendilerine düşmanlığıyla tanınan Taifliler hakkında beddua etmesini Rasûl-i Ekrem'den (s.a.s.) istemişlerse de o bunu kabul etmedi ve, "Allah'ım! Onlara, doğru yolu göster!" diye dua etti. Çünkü O, insanları sürekli kazanmak, gönülleri İslâm'a ısındırmak istiyordu.[92]

Hz. Peygamber kuşatmayı terk ederek Mekke'ye, oradan da Medine'ye döndü. Bu hadiseden yaklaşık bir yıl sonra Taiflilerden bir heyet gelerek Müslüman olduklarını Peygamber Efendimiz'e ilettiler. Böylece Sevgili Peygamberimiz, insanların gönüllerini İslâm'a kazanma davasında önemli bir zafer daha kazanmış oldu. Kılıçla açılamayan Taif kalesinin kapıları şimdi gönüllü olarak açılıyordu.

İslâm tarihinde "Müellefe-i kulûb: Kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenilenler" anlamına gelen bir kavram vardır. Bu uygulama ilk defa 8/630 yılında cereyan eden Hevazin/Huneyn savaşından sonra ortaya çıkmış, buna göre Hz. Peygamber, Hakim b. Hizam, Uyeyne b. Hısn, Safvan b. Ümeyye, Ebû Süfyan ve oğlu Muaviye gibi Kureyş'in ileri gelenlerine ganimetten fazlaca pay ayırmıştı. Böyle bir uygulama ile Peygamber Efendimizin güttüğü gaye, bu zamana kadar İslâm'a uzak duran ve düşmanlıkta aşırı giden kişilerin gönüllerini İslâm'a ısındırmaktı. Nitekim, Safvan b. Ümeyye gibilerinin İslâm'a hemen girme

92 İbn Hişam, a.g.e. IV, 131; İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, II, 159.

düşüncesi taşımadıkları hâlde ikramlara erişince İslâm'a yakınlaştıkları görüldü. Önemli olan, böyle bir sonucun alınabilmesiydi. Peygamber Efendimiz'in müellefe-i kulûb uygulaması ile bu gerçekleşti.

Bu konuda sonuç olarak şunlar söylenebilir:

Peygamber Efendimiz, ömrü boyunca insanların gönlünü İslâm'a kazanmak için çaba göstermiştir. Bu sebeple insanlar arasında hiçbir fark gözetmeksizin herkesle yakinen ilgilenmiş, bir kişinin gönlünü İslâm'a kazanmayı o zaman için maddi kıymeti çok yüksek olan kızıl develere sahip olmaktan üstün tutmuştur. Bir eline Ay'ı öteki eline Güneş'i koysalar bile insanlara İslâm'ı ulaştırma/tebliğ ve gönüllerini kazanma çabasından vazgeçmeyeceğini söylemiştir. Sırf, İslâm'ı, insanlara doğru biçimde anlatabilmek ve insanlığın geleceğinden ümitvar olmak gayesiyle şahsına yönelen sıkıntıları sabırla karşılamış, beddua etmemiş; her zaman, insanlar için Allah'tan hidayet dilemiştir.

Bize düşen de Peygamber Efendimizi örnek alarak insanlarla ilişkilerde İslâm'ı iyi temsil etmek; söz, tutum ve davranışlarımızla onların gönüllerini kazanmak olmalıdır.

İÇ BARIŞA ÖNEM VERMESİ

İslâm dini, temelde birlik, beraberlik içinde, bir duvarı tutan tuğlalar gibi veya bir bedenin organları gibi birbiriyle kenetlenmiş bir toplum oluşturmayı hedefler. Bu münasebetle Sevgili Peygamberimiz, iç barışa çok önem vermiş, ihtilâfları anında bastırmaya çalışmış, dargınları barıştırmış, kavgaları önlemiş, ömrü boyunca İslâm toplumunun birlik beraberliğini korumak için büyük çaba göstermiştir.

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de "Gerçek mü'minlerseniz Allah'tan korkun, aranızı ıslah edin, Allah ve Rasûlüne itaat edin" (Enfâl, 6/1) buyurmaktadır. Yine Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın ipine (İslâm'a) sımsıkı sarılmamız, parçalanmaktan ise kaçınmamız gerektiği vurgulanmakta ve Yüce Allah'ın nimeti sayesinde kardeş olduğumuz ve bunun sonucunda gönüllerde birleştiğimiz gerçeği hatırlatılmakta (Âl-i İmran, 3/103), ayrıca, "Mü'minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin..."(Hucûrat, 49/10) denilmektedir.

Peygamber Efendimiz'in iç barış ve birlik beraberlik ile ilgili şu öğüt ve uyarılarına da dikkat etmemiz gerekir. Sevgili Peygamberimiz şöyle buyuruyor:

- Size, birlik hâlinde olmanızı, ayrılıp dağılmaktan şiddetle kaçınmanızı tavsiye ederim...[93]

---

[93] Tirmizî, Fiten, 7.

- Cemaatten ayrılmayınız. Şunu biliniz ki sürüden ayrılanı kurt kapar.[94]

- Allah'ın yardımı cemaatle (toplulukla) beraberdir. Cemaatte (birlik beraberlikte) rahmet ve ayrılıkta azap vardır.[95]

Peygamberimiz'in (s.a.s.) bildirdiğine göre Allah en çok sulh olmaya yanaşmayan inatçı hasım kişiye buğzeder.[96] Ayrıca, Rasûl-i Ekrem'in (s.a.s.), "insanların aralarını bulmak için aslı olmadığı halde bir hayrı söyleyenin yalancı sayılmayacağını" belirtmiş olması da barış ortamının yaygınlaştırılmasına verilen önem açısından oldukça ilginçtir.[97]

Bu konuyu, Sevgili Peygamberimiz'in iç barışı sağlamak ve insanların arasını ıslaha dair çabalarından örnekler naklederek daha kolay anlayabiliriz.

5/627 Yılında Mustalikoğulları ile İslâm ordusu arasında Müreysi denilen yerde bir savaş meydana gelmişti. Mustalikoğulları'nın ansızın Meniye'ye saldırmak üzere hazırlık yapmakta oldukları haberini alan Hz.Peygamber, onlardan önce davranarak plânlı bir karşı hücumla onları hazırlık aşamasında yakalamış ve parlak bir zafer kazanmıştı. İşte o günlerde İslâm ordusundan Muhâcirlere ve Ensâra su taşıyan iki kişi arasında Müreysi'deki kuyu başında tartışma çıktı. Ensârın temsilcisi Medine'nin yer-

---

94 Ebû Davud, Salat, 46.

95 Tirmizî, Fiten, 7; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 278, 375.

96 Mansur Ali Nâsıf, et-Tâcü'l-Câmiu Li'l-Usûl Fî Ehâdîsi'r-Rasûl, (çev. Bekir Sadak), III, 138 (Buhâri-Müslim).

97 Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, VIII, 111.

lilerini, Muhâcirlerin temsilcisi ise Muhâcirleri yardıma çağırınca ortalık karıştı. Durumdan haber alan Peygamber Efendimiz derhal olay yerine gitti ve iki taraf arasında meydana gelen bu gerginliği giderdi. Çünkü, böyle, sudan sebeplerle kavga etmek cahiliye çağına ait bir anlayıştı. İslâm ise kavgacılığı yasaklamış, bunun yerine ülfeti, yani iyi ilişki kurarak geçimli ve uyumlu olmayı getirmişti. Üstelik İslâm'ın yayıldığı bu ilk dönemde münafıklar, Müslümanların arasını açarak kavga meydana getirmek için sinsice plânlar yapıyorlar, tuzaklar kuruyorlardı. Nitekim yukarıda nakledilen olayda da Ensâr ile Muhâcirler arasında meydana gelen bu gerilimi fırsat bilen münafıklar bu olayı Medine'ye taşıyarak gerilimi kavgaya dönüştürmeyi denedilerse de başarılı olamadılar. Çünkü, Müslümanlar birbirinin din kardeşi idiler. Din kardeşlerinin ise haksız yere kavga etmeleri uygun olmazdı, bir yerde herhangi bir kavga veya sert bir tartışma başlamış olsa bile Hz. Peygamber (s.a.s.) buna hemen engel olurdu.

Bir gün muhtemelen ikindi vaktine doğru Kubalılardan Amr b. Avf oğulları arasında ihtilâf çıkmış ve hızla kavgaya dönüşmüştü. Hatta bu esnada kavga edenler arasında birbirine taş atanlar bile olmuştu. Peygamber Efendimiz bu olayı duyar duymaz ashabdan Übeyy b. Kâ'b ve Süheyl b. Beyzâ Hazretlerini de yanına alarak derhal Kuba'ya gitti, olaya el koydu, antlaşmazlığı önlemeye ve kavgayı yatıştırmaya çalıştı. Hatta bu sırada namaz vakti girmişti ve Medine'de Mescid-i Nebî'nin müezzini olan Bilâl-i Habeşî Hazretleri ezanı okumuştu. Cemaat Mescid'de hayli bekledi. Peygamber Efendimiz henüz Kuba'dan dönememişti.

Demek ki Kubalılar arasında çıkan kavga henüz yatıştırılmış değildi ve Hz. Peygamber barışı sağlamakta çok istekli idi. Namaz vakti girdiği hâlde barıştırma işini sürdürmesi bunu gösteriyordu. Biraz daha beklendikten sonra Hz. Bilâl, Hz. Ebû Bekir'e, "Rasûlullah (s.a.s.) insanların arasını ıslâh ile meşgul, istersen namazı sen kıldırıver." diye bir hatırlatmada bulundu. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir namaza durdu. Sonra Peygamberimiz (s.a.s.) namaza gelip birinci safa durdu. Hz. Ebû Bekir geri çekildi ve mihraba Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) geçerek namazı kıldırdı.[98]

Görüldüğü gibi Rasûlullah (s.a.s.), namazın bir süre gecikmesini göze almış, fakat Müslümanlar arasındaki kavgayı sona erdirme çalışmasını terk etmemiştir. Bu işi halletmiş ve sonra namaza gelmiştir. Bu, Rasûl-i Ekrem'in (s.a.s.) iç barışa ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Bir gün Hz. Peygamber (s.a.s.), kendi evinin önünde yüksek sesle tartışan insanları duydu ve gördü. Bu, alacak verecekle ilgili bir tartışma idi. Borçlu, alacaklıya, alacağının bir kısmını bağışlamasını istiyor; alacaklı ise, "Vallahi bağışlamam!" diye yemin edip duruyordu. Hz. Peygamber (s.a.s.) derhal olaya müdahale etti ve girişimi sonunda alacaklı, alacağının yarısını bağışladı, diğeri de geri kalan yarısını ödedi. Böylece, kavgaya dönüşme ihtimali olan bir tartışma Rasûl-i Ekrem Efendimiz'in araya girmesiyle önlenmiş ve problem çözülmüş oldu.[99]

Hudeybiye Andlaşması'ndaki bir maddeye göre Rasûlullah (s.a.s.), ertesi yıl Mekke'ye ashâbıyla gelebile-

---

[98] Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, VIII, 114-115.

[99] a.g.e. VIII, 129.

cek ve üç gün içinde umre ziyaretini yapabilecekti, öyle de yaptı. Umreden dönüşünde önüne çıkan ve "amcacığım!" diyen Hz. Hamza'nın kızını Medine'ye götürdü. Medine'ye varınca bu kızcağızı eve götürüp onun bakımını üstlenmek hususunda Hz. Ali, Hz. Ca'fer ve Hz. Zeyd b. Harise aynı istekle ortaya çıktılar. Hz. Ali, "O, benim amcamın kızıdır!" diyordu. Hz. Ca'fer de önce Hz. Ali'nin dediğini diyor, sonra, "Bu kızcağızın teyzesi benim nikâhım altındadır!" diye ekliyordu. Yani, eşinin, kızcağızın teyzesi olduğunu ifade ediyordu. Zeyd b. Harise (r.a.) ise, "O benim kardeşimin kızıdır, bana herkesten daha yakındır." diyordu. Hz. Peygamber (s.a.s.) sağlığında Hz. Hamza ile Hz. Zeyd'i kardeş ilân etmişti. Kardeşler birbirlerinin meseleleriyle ilgilenecekti.

Üç kişi bir şehit çocuğunun, bir yetimin bakımını üstlenmek için adeta yarışıyorlardı. Bir yetimin himayesine gösterilen bu ilgi göz yaşartan bir tabloydu.

Hz. Peygamber (s.a.s.), bu üç zattan her biri hakkında iltifatta bulundu: "Ey Zeyd, sen, Allah ve Rasûlünün dostusun. Ey Ali, sen de benim kardeşim ve dostumsun. Sana gelince ey Ca'fer, sen de bana yaratılışça ve huyca çok benzersin.." dedi ve teyzesi ile evli bulunması sebebiyle Hz. Hamza'nın kızı Umame'yi gözetmeye daha uygun olduğunu Hz. Ca'fer'e tebliğ etti.[100]

Böylece, hayırlı bir iş etrafında ortaya çıkan mesele yine Sevgili Peygamberimiz'in çok başarılı yönlendirmesiyle çözülmüş oldu.

---

[100] a.g.e. VIII, 119.

Bir defasında her nasılsa Ebû Zerr-i Gıfârî Hazretleri bir an boşta bulunarak Bilâl-i Habeşî Hazretlerini, "Kara kadının oğlu!" diye ayıplamıştı. Bu söz Peygamberimiz'e (s.a.s.) ulaşınca, Ebû Zerr'i, "Ey Ebû Zerr! Sen onu anasından dolayı ayıplıyorsun öyle mi? Demek ki, sen, içinde hâlâ câhiliye ahlâkı kalmış bir kişi imişsin!" diye azarladı. Ebû Zerr (r.a.) söylediği o sözden o kadar pişman oldu ki, yanağını yere koyarak, "Bilâl ayağıyla yanağıma basmadıkça, yanağımı yerden kaldırmayacağım!" diyerek özür diledi. Hz. Bilâl, bunu yapmadan da özrünü kabul edeceğini söylemişse de Ebû Zerr Hazretlerinin ısrarı karsısında yanağına basmak zorunda kaldı.[101]

Bu örneklerde dikkati çeken ana nokta, Peygamber Efendimiz'in herhangi bir tartışma ve ihtilâf haberini alır almaz taraflar arasını ıslah, barıştırma ve uzlaştırma hususunda derhal harekete geçmesidir. Buna göre her Müslüman, önce kişi olarak çevresiyle uyumlu bir hayat yaşamaya özen göstermeli, ilâveten çevresinde insanlar arasında çıkan problemleri, ihtilâfları, kavgaları önlemek için çaba göstermeli, uygun ortamı yakalayarak barış, dostluk ve kardeşlikleri yaşatmak için duyarlı davranmalıdır.

---

[101] Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, I, 42 vd.

TİCARÎ HAYATA ÖNEM VERMESİ

İslâm dini alın terine, el emeğine, çalışıp kazanmaya, elde ettikleriyle şahsının ve aile bireylerinin ihtiyaçlarını helâlinden karşılamaya, ayrıca, din ve toplum hizmetlerine malî destek vermeye büyük önem verir. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de çalışmanın önemini vurgular ve yaptığı işi en iyi bir şekilde yapanları sevdiğini belirtir, ticaretin dürüstlükle yapılmasını vurgular. (Bakara, 2/275, 282; Nisâ, 4/29, 32; Kasas, 28/77; Necm, 53/39-42; Cum'a, 62/9-10.)

Sevgili Peygamberimiz de -aşağıda sıralanacak örneklerden de anlaşılacağı üzere- çalışma hayatına büyük önem vermiş, hicretten hemen sonra Müslümanlarda ekonomik girişimcilik ruhunu canlandırmak için harekete geçmiş ve Müslümanların etkili olabileceği bir ticarî hayatın başlamasını teşvik etmiştir.

İslâmî gelenekte halkın genel ahlâkının ve ticarî ahlâkın seviyesinin yükseltilmesi, üretici ve tüketici haklarının korunması, güvenilir alışveriş ortamının hazırlanması gibi hizmet alanlarıyla ilgili olarak "ihtisab" kavramı kullanılmaktadır.

Asr-ı Saâdet'te özel olarak bununla meşgul olan bir daire yoksa da, Medine'de bu görevi bizzat Hz. Muhammed (s.a.s.), taşrada ise vali ve diğer bazı memurlar yürütmekte idi.

Özellikle eski bir tacir olan Hz. Muhammed (s.a.s.), ticarî hayata büyük önem veriyordu. Mekkeli Müslümanlar hicret etmeden önce Medine'de sadece Yahudilere ait çarşı ve pazar yerleri vardı. Hicretten sonra Rasûl-i Ekrem (s.a.s.) müstakil bir İslâm çarşı pazarı kurdurmuş, Müslümanları ticarî hayata teşvik etmiş ve İslâm çarşı pazarının İslâmî geleneğe göre kurulup gelişmesi için de sık sık denetlemelerde bulunmuştur.

Müslim'in Sahîh'inde buna dair anlatılan bir örnek çok ilginçtir:

Ebû Hüreyre'nin (r.a.) nakline göre Rasûlullah (s.a.s.) bir yiyecek yığınına uğradı, eliyle o yığını derinlemesine yoklayınca, parmaklarına ıslaklık isabet etti. Bunun sebebini satıcıya sorunca, mal sahibi, yağmurla ıslandığından dolayı böyle olduğunu söyledi. Hiç kuşkusuz bu, tatminkâr bir cevap değildi. İşte bu esnada altı veya ortası ıslak bir malın ters yüz edilip kurutularak satışa sunulmasının daha doğru olacağını hatırlatmak ve ıslak kısmı saklı tutarak satış yapmanın yanlışlığını belirtmek üzere Sevgili Peygamberimiz şöyle buyurdu:

- O hâlde insanların görebilmesi için o ıslak kısmı, yiyecek yığınının üstüne neden koymadın? Aldatan kimse benden değildir![102]

Hz. Muhammed (s.a.s.) devrinde ticarî hayatın temel prensiplerini kavrayabilmek ve onun ticarî hayata getirdiği değerleri iyice anlayabilmek için kendisinin bu konudaki bazı tavsiyelerini sıralamamız uygun olacaktır:

---

[102] Müslim, Îman, 102.

Bir Müslümanın pazarlığı üzerine pazarlık yapmak doğru değildir; alışveriş gerçekleşmişse bunun üzerine bozucu bir girişimde bulunmak uygun olmaz.[103]

Müşteri kızıştırarak piyasayı yükseltmek ve pahalılık meydana getirmekten kaçınmak gerekir.[104]

Üreticinin malı, henüz, pazara çarşıya intikal etmeden ucuza kapatılmamalıdır.[105]

Ticarî hayat doğruluk esasına göre yürütülmelidir; yalandan kaçınılmalı, söz verilince durulmalı, bir şey emanet edilince yerine getirilmeli, asla hıyanet edilmemelidir.[106]

En hayırlı kazanç, kişinin kendi el emeğiyle kazandığıdır; çalışmak ve üretkenlik esas olmalı, tembellikten ve asalak olmaktan kaçınılmalıdır.[107]

Alışverişte karşılıklı güven, esas olmalıdır. Satılan mal ile ilgili gerçekler gizlenmemeli, olduğundan farklı gösterilmemelidir. Alışverişte dürüstlüğün bereket, sahtekârlığın ise bereketsizlik vesilesi olduğu bilinmelidir.[108]

Zengin tacir, takva sahibi olmalı, Allah'tan gereği gibi korkmalı, İslâm'ı yaşamada duyarlı davranmalı, dinî, toplumsal, malî sorumluluklarının gereğini yerine getirmelidir. Zekâtını vermeli, yoksulları görüp gözetmeli, hayır hasenatı eksik etmemelidir.[109]

---

[103] Müslim, Büyû', 9, 11.

[104] Müslim, Büyû', 11.

[105] Buhârî, Büyû', 71; Müslim, Büyû', 7.

[106] Buhârî, Îman, 24; Müslim, Îman, 106.

[107] Buhârî, Büyû', 15.

[108] Buhârî, Büyû', 19; Müslim, Büyû', 51.

[109] Müslim, Zühd, 11.

Borç, keyif için yani fantezi ve lüks harcamalar için değil, bir ihtiyacı gidermek için alınmalıdır. Borcun zamanında ödenmesi esas olmalıdır, darda kalan iyi niyetli borçluya mühlet vermenin büyük sevap olduğu her zaman hatırlanmalıdır.[110]

Yalan yere yemin ile malın sürümünü arttırmayı hayal eden kişi, tam aksine, kazancının bereketini gidereceğini farketmelidir.[111]

İş hayatında, ticarî faaliyetlerde, üretim ve tüketimde helâl yoldan ayrılmamak, rızkın elde edilmesinde dürüstlükten uzaklaşmamak gerekir.[112]

Yanında işçi çalıştıran kişi (işveren), işçinin emeğinin hakkı ne ise hemen ödemelidir. Hadiste bu, "alnının teri kurumadan" diye belirtilir.[113]

Hile yaparak alışverişte insanları aldatan tacirler kıyamet gününde kabirlerinden günahkâr olarak kalkacaklar, iyiler ve doğrular ise mutlu ve sevinçli olacaklardır.[114]

Keza, dürüst ve güvenilir tacirler kıyamette, Peygamberler, sıddîkler ve şehidlerle beraber olacaklardır.[115]

Eksik tartmak, yanlış ölçmek milletin helâkine sebeptir. Yani ölçü ve tartıda eksiklik ve yanlışlık, ticarî hayatta güven ortamının kaybolmasına yol açar. Bunun sonucu olarak da toplumsal hayatta bozulma başgösterir.[116]

---

[110] Buhârî, Zekât, 18; Büyû', 18; Tirmizî. Büyû', 65.

[111] Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 235.

[112] İbn Mâce, Ticârât, 2.

[113] İbn Mâce, Ruhûn, 4.

[114] Tirmizî, Büyû', 4.

[115] Tirmizî, Büyû', 4 ; İbn Mâce, Ticârât, 1.

[116] Tirmizî, Büyû', 9; İlgili âyet için bkz. Mütaffifîn, l-3.

Bir malı ucuzken alıp kasıtlı olarak piyasaya sürmemek ve ancak pahalılaşınca ortaya çıkarmak veya halkın ihtiyacı olan maddeleri piyasadan toplamak yasaktır. Bunu yapan kişiler lânetlenmiştir.[117]

Herhangi iş dalında olursa olsun bir üretim faaliyetinin içinde yapılan iş, sağlam yapılmalı, üretimde başarı elde edilinceye ve iş sağlam bir biçimde tamamlanıncaya kadar titizlikle çalışılmalı, bu hususta sorumluluktan kaçılmamalıdır. Yani bir iş başarılıncaya kadar dikkatle çalışmak esas olmalıdır. Mesai dolsun, vakit geçsin diye zamanı boşa harcamak doğru olmaz. İş hayatında yer alan kişi, kendi işinde dürüst davrandığı gibi başkasının işinde çalıştığında da kendi işi gibi titiz ve dikkatli davranmalıdır.

Şartlar ne olursa olsun çalışmak esas olmalıdır. Hz. Muhammed'in (s.a.s.) şu hadisi bu açıdan çok anlamlıdır:

- Sizden birinizin sırtına bir demet odun yüklenip (bu suretle kazancını sağlaması) birine el açıp dilenmesinden -el açtığı adam versin vermesin- daha hayırlıdır.[118]

Hz. Muhammed'in (s.a.s.), iş hayatı, işi yürüten-plânlayan (üretici/işveren), bir iş kolunda çalışan (işçi), malı satan (esnaf/tacir), satın alan (tüketici), ayrıca, meyve ve hububat üreticisi, ticarî hayat, ölçü tartı ve benzeri konularda daha pek çok hadisleri vardır. Bizim yukarıda değindiğimiz hususlar bunlardan sadece bazılarıdır.

Bunlardan anlaşıldığına göre Hz. Muhammed (s.a.s.) ticarî hayatı, en güzel bir şekilde düzenlemiş, alışverişte,

---

117 İbn Mâce, Ticârât, 6.

118 Mansur Ali Nasıf, et-Tâcü'l-Câmiü Li'l-Usûl Fî Ahâdîsi'r-Rasûl, (çev. Bekir Sadak), III, 333 (Buhârî - Müslim - Tirmizî).

üretim ve tüketimde hem aldatmayı hem de aldanmayı önlemiştir. Yani O, ticarî hayata doğruluğu, dürüstlüğü, karşılıklı güven ve helâli hâkim kılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.s.) bunu sadece sözde, bırakmamış, bizzat Müslüman esnafın dükkânlarına zaman zaman uğrayarak alışverişte gözetilecek hususları onlara, "Şöyle ölçün, böyle tartın" diyerek pratik olarak göstermiştir.

Biz Müslümanlar da Peygamber Efendimiz'in ticarî hayatla ilgili buyruklarını ve yapıp ettiklerini örnek almalıyız. Bu alanda doğru, dürüst ve güvenilir olmalıyız. Hem aldanmamalı hem de hiç kimseyi aldatmamalıyız. Helâlinden kazanmalı, meşru yolda harcamalı, kazançlarımızla ilgili dinî ve millî görevlerimizi yerine getirmeliyiz. Toplumdaki ihtiyaçlı insanlarla ilgilenmeli, topluma olumlu katkı sağlayacak hizmetlere destek vermeliyiz. Gayret ve ümitle çalışmalı, sonuçta elde ettiğimiz kazanca kanaat etmeli, Yüce Allah'ın verdiğine razı olmalı, O'na şükretmeliyiz.

ASHÂB-I KİRÂM PEYGAMBERİMİZ'İ ANLATIYOR

Bir gün insanlar, ashâbın ileri gelenlerinden Zeyd b. Sâbit Hazretlerinden Peygamberimiz'in (s.a.s.) durumu hakkında bilgi istediler. Hz. Zeyd, Sevgili Peygamberimizi tanımak isteyen insanlara şu bilgiyi sundu:

- Eğer O'nun bütün durumlarından soruyorsanız O, sahili olmayan bir deniz gibidir. O'nun uçsuz bucaksız bir denizi andıran günlük yaşayışı ve ahlâkî hayatını bütünüyle aksettirmek kolay değildir. Ancak ben size Rasûlullah (s.a.s.) hakkında iyi bildiğim bazı hususlardan sözedebilirim: "Ben, Peygamber Efendimiz'e komşu idim, kendisine vahy geldiği zaman bir kişi göndererek beni çağırırdı. Ben de huzuruna girer ve nâzil olan vahyi yazardım. Peygamberimiz'in (s.a.s.) huzurunda biz bazan dünya işlerinden konuştuğumuz zaman O da ahlâkının büyüklüğünün eseri olarak sohbetimize katılır ve bizimle dünya işlerinden bahsederdi. Biz ahirete dair meseleleri konuşsak yine sohbete iştirak eder ve bizimle birlikte ahiret işlerinden konuşur, eğer biz tutup da yemekten bahsetsek bu sefer de bizimle yemekten bahseder, birtakım yiyeceklerin yararları hakkında bilgi verirdi..."[119]

[119] İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 365; Hâce Mehmed Raif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercemesi, s. 238.

Amr b. As'ın (r.a.) anlattığına göre, "Peygamberimiz (s.a.s.) aralarında ülfet ve yakınlık doğsun da İslâm'a girsinler diye toplumdaki şerli kişilere lütuf ve kerem ile muamele eder, iltifatkâr davranır, güler yüz gösterirdi. Peygamberimiz (s.a.s.) bana da iltifat ederdi. Hatta o derecede ki, ben, Rasûlullah'ın (s.a.s.) yanında en sevgili olduğum zannına bile kapılarak bir gün kendisine, "Ebû Bekir, Ömer, Osman mı, yoksa ben mi hayırlıyım?" diye sordum. Üçüne de: "Ebû Bekir, Ömer, Osman" diye cevap verdi. Bu esnada ben böyle bir soruyu sorduğuma pişman oldum. Çünkü, zannımda yanılmıştım. Meğer Rasûlullah'ın (s.a.s.) bana hüsn-i muamelesi (iyi ve güler yüzlü davranması) bana iltifat içinmiş (benim gönlümü almak içinmiş!)"[120]

Bu örnekten, Ashâb-ı Kirâm'ın, Peygamber Efendimiz'in yanında belirli bir derecelenme içinde yer aldıkları anlaşılmaktadır. Bununla beraber Hz. Peygamber, sözkonusu derecelenmeye bakmaksızın gündelik hayatta insânî ilişkilerde herkese aynı nezaket, zerafet ve güleryüzlülükle davranmış ve tüm insanların takdirini kazanmıştır.

Hz. Âişe'nin naklettiğine göre bir gün bir adam gelip Peygamberimiz'in (s.a.s.) huzuruna girmek için izin istedi. Peygamberimiz (s.a.s.), içeriden adamın sesini duyunca, "Bu adam kabilesi içinde yaramaz ve kötü biridir!" dedikten sonra huzuruna kabul edip ona hilim ve kerem ile davrandı (onu uygun bir karşılama ile kabul edip iyi davrandı). Hz. Âişe, olayın devamını anlatırken şöyle di-

---

[120] Hâce Mehmed Raif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercemesi, s. 239.

yor: "O adam gittikten sonra ben, Ey Allah'ın Rasûlü! İçeri girmeden önce o kişinin kötülüğünden bahsettiniz, huzurunuza girdiğinde ise güler yüz ve tatlı dille davrandınız. Bunun sebeb-i hikmeti nedir diye sorunca Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle cevap verdi: "Ey Âişe! İnsanlar arasında azılı kötü kişiler vardır ki, şerlerinden korunmak için ahali onları kendi hâline terk eder, karşılaştıklarında da onunla müdara ederler (tatlı dil ve güler yüz gösterirler). Maksat, onun kötü söz ve davranışlarının önüne geçmektir. Ben de o adamın kötü söz söylemesine fırsat vermemek için ona karşı iltifatta bulundum."[121]

Hz. Âişe, Peygamberimiz'in (s.a.s.) ahlâkını soran bir Müslüman'a, "O'nun ahlâkı Kur'ân idi" cevabını verdi. Yine başka bir zaman kendisine yöneltilen böyle bir soruya şu cevabı verdi: "Mü'minûn sûresini okuyabiliyor musun? Bu sûreyi onuncu âyetine kadar oku! İşte, Peygamber'in (s.a.s.) ahlâkı böyle idi."[122] Bu âyetleri incelediğimiz zaman Peygamber Efendimiz'in şahsında tüm kurtuluşa eren gerçek mü'minlerin ahlâkî vasıflarının sıralandığını görebiliriz. Buna göre onlar, namazlarını huşu içinde kılarlar, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler, zekâtı verirler, iffetlerini korurlar, haddi aşmazlar, emaneti gözetirler, verdikleri sözde (ahitlerinde) dururlar. Namazlarını sürekli kılarlar...

Birgün fakir bir kadın, iki kızı ile Hz. Âişe'yi ziyaret etmişti. Evde onlara ikram edebileceği ancak bir adet hurma vardı. Onu da getirip kızların annesine ikram etti.

[121] Mehmed Raif Efendi, a.g.e. s. 242.

[122] İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, I, 364.

O da hurmayı ikiye bölüp çocuklarına yedirdi. Hz. Âişe, bu durumu peygamberimiz'e (s.a.s.) anlatınca şöyle buyurdu: "Çocukları hakkıyla sevmek ve onları korumak cehennemden kurtuluştur."[123]

---

[123] Şiblî, Asr-ı Saâdet, II, 124.

HZ. PEYGAMBER'İN YİRMİ DÖRT SAATİ

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) torunları, babaları Hazreti Ali'den naklederek Peygamber Efendimiz'in yirmi dört saatlik bir zaman dilimini nasıl değerlendirdiği hakkında şu bilgileri aktarıyorlar:

- ...Hz. Peygamber (s.a.s.) günlük zamanını üçe taksim ediyordu. Bir kısmını namaz kılmak ve Kur'ân okumak gibi Yüce Allah'a ibâdetle değerlendirirdi. Zamanının diğer bir kısmında aile fertleri ve ev işleriyle ilgilenirdi; günlük ev işlerini yapar, ev ihtiyaçlarından kendisine düşenleri yerine getirirdi. Zamanının diğer bir bölümünde ise, istirahat ederdi. Ancak, istirahat zamanını da ikiye böler ve bunun bir kısmında ashâbın ileri gelenlerini huzuruna kabul ederek onlara gerekli bilgileri öğretir, onlar da huzurundan çıkınca öğrendiklerini ashâbın bütününe öğretirlerdi. Peygamber Efendimiz, kendisine yakınlık ölçüsü olarak ashâbında mal, mülk, para, soy sop gibi şeylere değil, daha çok takvaya (İslâm'ı duyarlılıkla yaşamaya) önem verirdi. Bu münasebetle, kulluk bilincine sahip, ibadet ve taatını yerine getiren, dürüst, güvenilir kimselere (söz ve davranışları itibariyle dinî ölçüye uyanlara) iltifat ederdi.

İhtiyaç sahiplerinden kimileri bir, kimileri ise iki veya daha fazla olan ihtiyaçlarını arz ederlerdi de Peygamberimiz (s.a.s.) sonuna kadar onları bıkmadan dinler, onlarla olabildiğince nezaketle ilgilenir ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırdı. Kendisine dünya veya ahiretle ilgili bir soru sorulunca, soruyu soranın seviyesini gözeterek onun hayrına olacak cevaplar verirdi. Soru sorana verdiği cevapla onu hayra yöneltirdi. Huzurunda bilgi öğrenenlere, "Benden öğrendiklerinizi burada olmayanlara öğretiniz. Erkek, kadın, köle, cariye kim olursa olsun çeşitli sebeplerden dolayı bana gelip ihtiyaçlarını arz edemeyen kimselerin de ihtiyaçlarını ve isteklerini bana iletiniz. Muhakkak ki, ihtiyacını devlet başkanına (idarî kademelere) arz etmeye gücü yetmeyenlere yardımcı olan kimsenin ayaklarını Cenâb-ı Hak kıyamet gününde sırat üzerinde kaydırmaz." diye tembih ederdi.

Huzurunda abes yani, lüzumsuz, faydasız ve gereksiz söz söylenmesine müsaade etmezdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) dışarıda da tevazuu (alçakgönüllülüğü, gösterişsizliği, olgunluğu) elden bırakmazdı. Çarşıda, pazarda, sokakta nerede olursa olsun herkese güler yüzle davranır, hâl hatır sorar, tatlı dille hitap ederek insanların gönüllerini alırdı... Meclisinde, camide, cemaatte, cumada göremediği ashâbının durumlarını derhal soruşturur, başına bir şey gelip gelmediğini öğrenmeye çalışır, görüşebildiklerine ise dinî metanetlerini ve duyarlılıklarını daima kuvvetlendirecek, iyilik ve güzelliklere koşturup, çirkinliklerden uzaklaştıracak şeyler söylerdi.

Peygamberimiz (s.a.s.), oturmakta olan bir topluluğun arasına geldi mi ısrarla baş köşeye geçmek için özel

bir çaba göstermez, bu amaçla hiç kimseye sıkıntı vermez, topluluğun son kısmında ve boş bulduğu bir yere otururdu. Başkalarına da böyle toplantı ve meclislerde hiçbir şahsa zarar vermeden uygun olan yerlere oturmalarını tavsiye ederdi. Toplantıda bulunanları, durumlarına göre iyilikle anar ve iltifatta bulunurdu. Öyle ki, herkes, onun yanında en çok sevilenin kendisi olduğunu sanırdı. Huzurunda adeta usandıracak kadar çok oturan bir kişinin de haddi aşan bu tutumu karşısında telaş göstermeyip sabreder ve sükûnetle dinleyerek ihtiyacını karşılamaya çalışırdı. Kendisinden bir şey istenildiği zaman, şayet imkân varsa verir, yoksa tatlı sözlerle o kişinin gönlünü alıp vadederdi. Rasûlullah'ın (s.a.s.) şefkati, merhameti, cömertliği, tevazuu herkesçe bilinmekteydi. Ahaliden herkes, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisi ile ilgileneceğinden emindi. Bir hakkın dağıtımında -özel bir sebep olmadığı sürece- hiçbir ferdi ötekine tercih etmezdi. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) meclisi, ilim, hayâ, sabır ve emanet meclisi idi. Orada insanlar edeple otururlar, dikkatle dinlerler ve birbirine saygı beslerdi. Edebe aykırı bir şekilde yüksek sesle konuşmazlardı. Orada konuşulup orada kalması gereken önemli hususlar dışarıya aktarılmaz ve asla dedikoduculuk yapılmazdı. Esasen orada hiç kimsenin aleyhine söz söylenmez, hiç kimse töhmet altında tutulmazdı. Huzurunda bulunanlardan -insanlık hâli- bazı kusurlar meydana gelse, o kusurlar orada kalırdı, yayılmazdı. O'nun meclisine katılanlar, yek dil ve yek ağız kişilerdi. Yani gönüllerindeki davada birleşmiş, konuştukları şeylerde kaynaşmış ve birliğin ahengine ermiş kişilerdi. O'nun topluluğunda tevazu hâkimdi, bunun sonucu olarak yaşlılara hürmet beslenir, küçüklere şefkat gösterilirdi. İlk elde

hep birlikte ihtiyaç sahibinin ihtiyacı giderilmeye çalışılırdı. Yani ihtiyaç sahipleri bu açıdan kendileriyle ilgilenilme konusunda ihtiyaç sahibi olmayanlara tercih olunurdu.[124]

Netice olarak ifade etmek gerekirse, Hz.Muhammed (s.a.s.) yirmi dört saat içinde Yüce Allah'a ibadet eder, aile fertleriyle ve ev işleriyle ilgilenir, dinî, dünyevî işleri düzenler, kamu hizmetlerini îfa eder ve istirahat ederdi. Bu süre içinde her hak sahibine hakkını verir, insanlara tevazu ve nezaketle davranır, toplumsal hizmetleri samimiyet ve ciddiyet içinde yürütürdü.

Her Müslüman, zaman şuuruna sahip olmalı, vaktin nakit olduğunu fark etmeli, zamanın sınırlı ve sonlu olduğunu düşünmeli, ömrün en değerli sermaye olduğunu anlamalı, her gün, her gece, dinî ve dünyevî görevlerini duyarlılık içinde yapmalıdır.

---

[124] Hâce Mehmed Raif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerif Tercemesi, 230-234.

HZ. PEYGAMBER'DE ÂDÂB-I MUÂŞERET

Bu başlık altında yazılanları kısmen bu kitabın bir özeti gibi düşünebiliriz. Bu münasebetle, kitapta okuduklarımızı, yoğunlaştırılmış bir özet hâlinde bir sonuç bölümü gibi algılayarak birlikte yeniden hatırlıyoruz.

Âdâb-ı Muâşeret Ne Demektir?

Edep, sözlükte "iyi terbiye, naziklik, usluluk, zariflik, toplum töresine uygun davranma" gibi anlamlara gelir. "Âdâb" bunun çoğuludur. Muâşeret ise, "birlikte yaşayan kişilerin iyi geçinmesi, birbirleriyle toplumsal ilişkiler içinde bulunması" demektir. Buna göre âdâb-ı muâşeret deyince, "Topluluk hâlinde bir arada yaşayan insanların iyi ilişkiler içinde başarılı olmalarını sağlayan bilgiler" akla gelmektedir. Buna halk arasında "görgü kuralları" denmektedir. Eskiler bu konuda hüsn-i muaşeret yani "iyi geçinme" deyimini de kullanmışlardır.

Hiç şüphesiz âdâb-ı muâşeret deyimi geniş olarak ele alındığında insan hayatının bütün yönlerini kapsar. Doğum, ad koyma, çocuk yetiştirme, öksüz çocuklara usulüne uygun şekilde yardım etme, yeme içme (sofra âdâbı), eğitim öğretim, ilim, iş ahlâkı, çalışıp kazanma, tasarruf ve harcama âdâbı, düğün, bayram, ev düzeni, aile fertle-

ri arasında ilişkiler, beden, elbise ve sokakların temizliği, cömertlik, tevazu, dostluk, anne babaya ve yaşlılara karşı davranış usülleri, kadınlara saygı gibi hayatın içinde yer alan her konu buna girebilir.

Demek ki, âdâb-ı muâşeretin uygulama alanı insan hayatıdır, toplumdur. Zira insanlar, bir arada yaşamaya mecburdurlar. Hiçbir insan, "Ben bütün ihtiyaçlarımı ölünceye kadar tek başına karşılarım, benim kimseye, kimsenin de bana ihtiyacı yoktur!" diye düşünemez. Çünkü, kişinin yediği ekmekte, içtiği çayda, giydiği elbisede ve bindiği arabada yüz binlerce, belki milyonlarca insanın emeği ve alın teri söz konusudur.

O hâlde önce İslâm'ın, insana bakışına değinmekte yarar vardır:

İslâm'ın İnsana Bakışı

İslâm, insanı saygıdeğer bir varlık olarak görür. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'inde şöyle buyurur: "Biz insanı en güzel şekilde yarattık." (Tin, 95/4) "Andolsun ki biz insanoğullarını şerefli kıldık, onların karada ve denizde gezmesini sağladık, temiz şeylerle onları rızıklandırdık, yaratıklarımızın pek çoğundan üstün kıldık." (İsra, 17/70)

Âyetlerden açıkça anlaşılıyor ki, insan, gerek şekil ve beden yapısı bakımından, gerekse şerefi yani manevî yapısı bakımından en güzel bir şekilde yaratılmış ve yaratıkların hepsine üstün kılınmıştır. Bu, öyle bir üstünlüktür ki, Cenâb-ı Hak, her şeyi onun emir ve hizmetine vermiştir. Bununla ilgili bir âyet, meâlen şöyledir:

- Yüce Allah göklerde olanları, yerde olanları, hepsini sizin buyruğunuz altına vermiştir. (Câsiye, 15/13)

Gerçekten de güneş bizi aydınlatmakta, ısıtmakta; yıldızlar geceleyin yol göstermekte, atmosfer teneffüs imkânı vermekte, yağmurlar yağmakta, yeryüzünde bereket fışkırmakta, koyun bizim için süt vermekte, arı bal üretmekte, milyonlarca yılda yeraltında oluşan kömür ve petrol, biz insanların yararına çıkarılmakta, işletilmektedir.

İnsanoğlunun hizmetine verilen şeyler sadece, bu tür maddî imkânlar değildir. İnsan, aklıyla, düşüncesiyle, konuşmasıyla, bilgisiyle, çalışarak ilerleyebilmesiyle yani manevî yönüyle de üstün kılınmıştır. Allah insana manevî yüceliklere erişebilme kabiliyetini vermiş, ona düşünce plânında en güzel rengi ihsan etmiştir. Allah Teâlâ bununla ilgili olarak Yüce Kitab'ımızda şöyle buyurmaktadır:

- Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir?...(Bakara, 2/138).

İslâm bilginlerine göre bu âyette belirtilen renkten maksat, "Yaratışıyla insana verilen fıtrat, hak dine yöneliş ve insan ruhuna verilmiş iyi eğilimlerle İslâm ve iman temizliği"dir.[125]

İşte insan, Yüce Allah'ın, doğuştan kendisine verdiği bu iyi eğilimleri geliştirmek ve bu suretle hem Allah'ına, hem kendisine, hem ailesine, hem de diğer insanlara karşı görevlerini yapmak durumundadır. Şayet bunu yaparsa insan olarak, diğer varlıklara karşı, yaratılıştan üstün kılınan özelliklerini geliştirmiş olacaktır. Bunun aksi, bu

[125] Mehmet Yaşar Kandemir, Örneklerle İslâm Ahlâkı, s. 94 vd.

özelliklerin giderek zayıflamasına ve yok olmasına yol açacaktır. İslâm dini, kuvvetli bir îman, gerçeği aydınlatacak bilgi, yararlı işler ve güzel ahlâk ile kişinin saygıdeğer olma özelliğini koruyabileceğini göstermiş; insanları kan dökmekten, ırzı namusu çiğnemekten, soyu bozulmaktan, vicdanı baskılardan alıkoyarak doğuştan verilen iyi eğilimlerin olumlu yönde gelişmesine ortam hazırlamıştır. Bu münasebetle İslâm dini, can, mal, soy, akıl ve dini, dokunulmazlığı olan ve titizlikle korunması gereken esaslar olarak görmüştür. Eskiler bunlara, "Zarûrât-ı hamse: Korunması gereken beş esas" derlerdi ve bunlar, hayatın olmazsa olmaz şartları olarak algılanırdı.

İslâm'a göre Allah katında insanlar, bir tarağın dişleri gibi eşittirler. Manevî üstünlük ancak takva/dinî duyarlılık iledir ve insanlar soylarıyla övünüp büyüklenerek fitne ve ihtilâf çıkarmak için değil, birbirleriyle ilişki kurup bütünleşmek için yaratılmışlardır. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'de buna işaret için şöyle buyurulur:

- Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere/milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz Allah katında en değerliniz O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Allah bilendir, her şeyden haberdardır. (Hucurât, 49/13)

Kişi, yaptığı iyi işleri, güzel davranışları ve güzel ahlâkı ile özel bir değere sahip olabilir. Nitekim, "Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır..." (En'am, 6/132) âyetinden herkesin, yaptığına uygun bir dereceye getirileceği anlaşılmaktadır.

İslâm dini, insanı toplum içinde değer kazanan, hizmetleriyle toplumu yararlandıran ve toplumun hizmetle-

rinden de nasibini alan bir varlık olarak görür; dil, soy, renk, zenginlik, yoksulluk, gibi şeyleri üstünlük ve farklılık vasıtası saymaz. Nitekim, Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar, Âdem'in oğullarıdır, Âdem'i de Allah, topraktan yaratmıştır."[126] "Ey insanlar! İyi biliniz ki Rabbiniz birdir, babanız birdir. Arab'ın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arab'a, beyazın siyaha, siyahın da beyaza Allah korkusu (takva/dinî duyarlılık) dışında hiçbir üstünlüğü yoktur."[127]

İslâm dininin yayılmaya başladığı yıllarda yeryüzünde haksızlıklar, zulümler, yersiz kavgalar, cinayetler, kol geziyordu; asiller, köylüler, beyazlar, siyahlar, hürler, köleler, zenginler, yoksullar, erkekler, kadınlar ayrımı acımasız bir şekilde varlığını hissettiriyordu.

İslâmiyet, bu tür ayrımları, insanlığın kafasına ve yüreğine vurulmuş zincirler olarak gördü. İnsanın üstünlük niteliklerini zedeleyen ve manen ilerlemesine, iyi eğilimlerini de geliştirmesine engel teşkil eden bu zincirleri kırdı. Yerine, dürüstlük, çalışkanlık, dinî duyarlılık, iyilikseverlik ve benzeri ölçüler koydu. Yani Allah katında, çalışkan tembelden, iyi kötüden, cömert cimriden, edepli edepsizden, Allah'tan korkan korkmayandan, Allah'ı gereği gibi seven sevmeyenden, hayatını sürekli bir dinî duyarlılık içinde yaşayan yaşamayandan, bilgili bilgisizden üstündü. Peygamberimiz'in (s.a.s.) belirttiğine göre, "Yüce Allah, insanların şekillerine ve mallarına değil, kalplerine ve dav-

[126] Tirmizî, Menâkıb, 73; Ebû Davud, Edeb, 111.

[127] Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 411.

ranışlarına" bakıyordu.[128] Öyle ise, zengin - yoksul, siyah - beyaz, asil - köylü ayrımı yapılamazdı. Bunlar, peşin olarak üstünlük ya da gerilik sebebi sayılamazdı.

Buna dair örnekleri inceleyecek olursak İslâmiyet'in bu husustaki görüşünün teoriden pratiğe nasıl geçtiğini de görmüş oluruz:

Ebû Zerr-i Gıfârî Hazretleri, bir defasında (ihtimal ki bir tartışma esnasında) dikkatsiz davranarak her nasılsa Bilâl-i Habeşî Hazretlerine, "kara kadının oğlu!" deyivermişti. Onun, din kardeşine karşı sarf etmiş olduğu bu söz Peygamberimiz'e (s.a.s.) ulaşınca, Ebû Zerr'i, "Ey Ebû Zerr! Sen onu anasından dolayı ayıplıyorsun öyle mi? Demek ki, sen, içinde hâlâ câhiliye ahlâkı kalmış bir kişi imişsin!" diye azarladı. Ebû Zer (r.a.) söylediği o sözden o kadar pişman oldu ki, yanağını yere koyarak, "Bilâl ayağıyla basmadıkça, yanağımı yerden kaldırmayacağım!" diyerek özür diledi. Hz. Bilâl, bunu yapmadan da özrünü kabul edeceğini söylemişse de Hz. Ebû Zerr'in ısrarı karşısında yanağına basmak zorunda kaldı.[129]

Hz. Osman'ın halifeliği sırasında bir sahâbî yine aynı şahsı yani Ebû Zer Hazretlerini Rebeze'de görmüştü. Burası Medine'ye yakın bir köydü ve bu defa yukarıdaki örnekte yer aldığı gibi tartışmalı bir durum sözkonusu değildi. Olayı nakleden sahabi, bazı sebeplerle Rebeze'de ikamet ederek kendisine uğrayanlara Hz. Peygamber'den öğrendiklerini öğretmekle meşgul olan Ebû Zerr'in (r.a.) ve hizmetçisinin üstünde aynı kumaştan birer gömlek

---

[128] Müslim, Birr, 34.

[129] Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, I, 43.

görmüştü. Bunun üzerine ona, "İkisini birleştirip de takım elbise yapsaydın ya!" deyince Hz. Ebû Zer, Peygamberimiz'den (s.a.s.) işittiği şu hadisi naklederek niçin böyle yaptığını açıklamaya çalıştı:

"...Hizmetçileriniz Allah'ın, iradenize emanet ettiği kardeşlerinizdir. Kimin yanında hizmetçi bulunursa kardeşine yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Onlara (tek başına altından kalkamayacakları) zahmetli bir iş yüklemeyiniz. Şayet (hizmetçilerinizden tek başına altından kalkamayacakları) zahmetli bir iş isterseniz kendilerine yardım ediniz."[130]

Peygamberimiz (s.a.s.), âzât ederek hürriyetine kavuşturduğu Zeyd b. Harise'yi (r.a.) ve bu zâtın oğlu Üsâme'yi (r.a.) ordu kumandanlığına getirmişti. Siyah derili bir zât olan Hz. Bilâl-i Habeşî'yi de caminin müezzinliğine getirmiş, aynı zamanda konukların misafir edilip ağırlanması gibi önemli devlet memuriyetlerinde görevlendirmişti.

Söz bu noktaya gelmişken bir de Ümmü Eymen gerçeğine bakmalıyız. Bu hanım, câhiliye devrinde, "câriye-hizmetçi" statüsünde olup daha sonra hürriyetine kavuşturulmuştur. Peygamberimiz'in (s.a.s.) dadısı olarak da bilinen bu hanıma Sevgili Peygamberimiz, "anneciğim, anneciğim!" diye hitap ediyordu. Köle ve hizmetçilerin âdeta insan yerine konulmadığı bir zamanda, Peygamberimiz'in (s.a.s.), Ümmü Eymen'e (r.anhâ), "Anneciğim!" demesi, köklü bir düşünce değişikliğini müjdeliyordu. Bu yeni düşüncenin esasını da, "ne olursa olsun, insanı insan

[130] Buhârî, Îman, 22; Itk, 15.

olarak sevip saymak, yeteneklerine uygun görev, sorumluluk, hak ve mükâfatlarıyla birlikte bir bütün olarak görmek" oluşturuyordu.

Bu konuda İslâm tarihinde yaşanmış bir örneğe daha bakalım:

Amr b. As (r.a.) Mısır valisi iken oğlu Abdullah, bir Mısırlıyı dövmüştü. Dövülen kişi, Hz. Ömer'e şikâyette bulundu. O da hem Abdullah'ı hem de babasını çağırdı. Abdullah suçlu bulundu ve kendisine ceza uygulandı. Neredeyse Amr da cezalandırılacaktı. Ancak o, "Bu işte benim herhangi bir rolüm yok" diyerek yakasını kurtardı. Abdullah'ın, vali olan babasına güvenerek buna yeltendiğini fark eden Hz. Ömer, Amr b. As'a (r.a.) şu meşhur sözünü söylemiştir:

- Ey Amr! Analarından hür doğan insanları nasıl köle yaparsınız?[131]

Bu örneklerden de anlaşılıyor ki, İslâm dini, "insana saygı esasını" getirmiş, ırk ayrımını yasaklamıştır. Hatta yayıldığı zamandaki geleneklerin aksine, hizmetçiler de ev sahipleriyle aynı sofrada yemek yemeye ve aynı elbiselerden giyinmeye başlamışlardır. Çünkü İslâm'a göre insan, diğer varlıklar gibi vedîatullâh'tır. Yani Allah'ın emanetidir. Emanetin titizlikle korunması gerekir.

Hz. Muhammed (s.a.s.) söz ve davranışlarıyla insanoğlunun saygıdeğerliliğini ve emaneti koruma yollarını göstermiş, Yüce Allah, bu emaneti gereği gibi koruyabilmek için Peygamber'in (s.a.s.) hayatını örnek almalarını Müslümanlara emretmiş ve bu konuda şöyle buyurmuştur:

---

[131] Mehmet Yaşar Kandemir, Örneklerle İslâm Ahlâkı, s. 130-132.

- Andolsun ki, Rasûlullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir. (Ahzâb, 33/21).

İslâm'ın ilâhî bir emanet olan insana bakışı ile ilgili temel biligileri edindikten sonra Hz. Peygamber'in (s.a.s.) âdâb-ı muâşeretiyle ilgili bilgileri vermeye geçebiliriz.

Peygamberimiz (s.a.s.) ve Âdâb-ı Muâşeret

İnsanlığın gıpta ettiği, özlem duyduğu mutlu ve huzurlu bir hayatın teminatı olan örnek ahlâkı yakalayabilmek için Sevgili Peygamberimiz'in ahlâk ve âdâbını iyi bilmek gerekir. Bu sebeple, araştırmamızın bu kısmında, onun ahlâk ve âdâbından özet olarak kesitler sunmaya çalışacağız.

Hz. Peygamber (s.a.s.) elbisesinin temiz ve tertipli olmasına özen gösterirdi. Giydiği bir elbisenin kendisine mümkün olan en uzun süre temiz olarak hizmet etmesine ve ihtiyacını karşılamasına dikkat eder, yeni bir elbise edindiğinde Allah'a hamdederdi. "Rengi hafif değişti, boyasını hafif attı" diye herhangi bir elbiseyi giymemezlik etmezdi. Kumaşta estetiğe dikkat eder, göze batıcı, rahatsız edici çiğ renkleri tercih etmezdi. Ayrıca, Sevgili Peygamberimiz, giysi konusunda lüks ve israfa yönelmeyi, bu yolla büyüklenmeyi doğru bulmazdı. Buna göre, onun, giyecekle ilgili düşüncesini, "Temizlik, tertiplilik, estetiği gözetme, kendine yakıştırma, sadelik ve ihtiyacı karşılama" olarak ifade edebiliriz.

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) yiyecek ve içeceklerle ilgili tutumunu da şöyle özetlemek mümkündür:

O, hiçbir zaman bir yemeği beğenmemezlik etmezdi. Arzu ederse yerdi, etmezse bırakırdı. Yemekten önce elle-

rini, yemekten sonra hem ellerini hem de ağzını yıkardı, yemeğe başlarken besmele çekerdi. Tabağındaki yemeği mümkün mertebe bitirmeye çalışırdı. Ekmeği, yiyeceği kadar alırdı, yani ekmeği ve yemeği artık bırakarak çöpe atmayı doğru bulmazdı. Sofraya oturduğunda daha önce doymuş bile olsa herkesin, yemeğini yemesini beklerdi, yemek devam ederken müsaade almaksızın herkesten önce kalkılıp gidilmesini doğru bulmazdı. Yemeğin temiz olmasına, yemeye elverişliliğine ve helâlinden kazanılmış olmasına özen gösterir, yemek bittikten sonra, "elhamdülillâh" derdi. Önemli bir mazereti yoksa yemek davetlerine katılırdı. Davet sahibi her ne hazırlamış ise -hatta hazırlanan sade bir tirit bile olsa- memnuniyetle, tebessümle ve iştahla yerdi. Davet sahibini incitmezdi. Suyu, dibi görünen bir kaptan içerdi.

Hz. Peygamber (s.a.s.), rengi görünmeyen ve başkalarını rahatsız edecek derecede ağır olmayan güzel kokuları, ikram edilince severek kullanır, reyhan çiçeği gibi güzel kokulu çiçekler ikram edilince de geri çevirmezdi. Yavaş yavaş konuşur, her sözün arasını ayırt ederdi; hatta dinleyen, konuşulanları ezberleyebilirdi. İyi anlaşılması gereken sözleri birkaç kere tekrarlardı, konuşurken muhatabının akıl ve anlayış seviyesini gözetirdi.

Gülmesi tebessüm şeklindeydi. Görgü tanıklarına göre tebessüm edince dişleri inci tanesi gibi görünürdü. Dişleri çok bakımlı idi, sürekli fırçalardı. Bunu, içinde belli miktarda florin maddesi ihtiva eden misvakla yapıyordu. Buna, o günün diş fırçası denilebilir. Peygamberimiz'in (s.a.s.), ölümünden önce en son yaptığı işlerden birinin, dişlerini fırçalamak olması da fevkalâde anlamlıdır.

Gönülde sıkıntı doğuran, kindarlık, çekememezlik gibi kötülüklerin doğmasına sebep olan, vakar ve ağırbaşlılığı gideren zararlı şakaları doğru bulmaz, bu tür sakıncalar taşımayan şakaları yapar ve çevresindeki Müslümanların da yapmasına engel olmazdı. Bilhassa, kendisi, başta çocuklar olmak üzere çeşitli meslek ve yaş gruplarından insanlara şaka yapardı.

Hz. Peygamber, ev döşemesinde de sade bir yol takip ederdi. O, bu konuda örfe uyar, gelenekte olan sedir, divan, hasır, yatak, leğen, ibrik ve diğer ev eşyasını kullanırdı. Yalnız, bunların en lüksü, en pahalısı olsun diye özel bir gayret göstermezdi, kullandığı eşyanın temiz ve tertipli olmasına özen gösterirdi.

Hz. Peygamber (s.a.s.) yakınlarla ilgilenmeye, komşularla ve diğer insanlarla iyi ilişkiler kurmaya, imkânlar elverdikçe herkese yardımcı olmaya ve yoksulları gözetmeye önem verirdi. Özellikle, anne babalarla ilgilenmenin ve ihtiyaçlarını gidermenin en önemli görev ve hizmetler arasında olduğunu ısrarla belirtirdi. O, küçük yaşlarda iken annesini kaybetmişti, bu sebeple onu daima hasretle anardı. Süt annesi Halime'ye saygıda kusur etmediği gibi, maddî ihtiyaçlarını da karşılardı. Yine bunun gibi, Hz. Halime'den önce kendisine çok kısa bir süre de olsa süt emziren Süveybe hanımla da sürekli ilgilenmiş, Mekke'de ikamet eden bu hanıma her zaman mektup, selâm ve para göndererek gönlünü almıştı. Medineli Hazrecîlerin Neccaroğulları kolundan olup Peygamber Efendimiz'in dedesinin annesi Selma hanım tarafından akrabası sayılan ve kendisine hizmetleri geçen Ümmü Süleym (r.anhâ) ile Ümmü Haram'a (r.anhâ) da çok saygı göstermişti. Süt kar-

deşi Şeyma ile yakinen ilgilenmiş, çocukluk yıllarının bir bölümünü evinde geçirdiği amcası Ebû Talib'in eşi Fatma hanıma da, "anneciğim! anneciğim!" diyerek yakın ilgi göstermişti. -Daha önce geçtiği gibi- dadısı Ümmü Eymen'e de, "anneciğim!" diye hitap etmişti. Bütün bunlardan Peygamberimiz'in (s.a.s.), annelere, anne mevkiindeki hanımefendilere ve tüm hanımlara her zaman nezaket ve saygı ile davrandığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.s.), ev, sokak, yiyecek ve giyeceklerin temizliğine önem verdiği gibi kalp ve ruh temizliğine de önem verirdi. Bunun için O, "Müslüman, elinden ve dilinden Müslümanların zarar görmediği kişidir."[132] buyururdu. Peygamberimiz (s.a.s.) bu hadisiyle toplumda, Müslümanlara, "itibarlı, yararlı ve güvenilir insan olmaları gerektiğini" işaret ediyordu. Ayrıca Peygamberimiz (s.a.s.), "Söz söylerken yalancılık edeni, söz verdiği zaman sözünde durmayanı, kendisine bir şey emanet edilince hıyanet edeni" ikiyüzlülükle nitelerdi.[133] Çünkü, bu eksiklik ve yanlışlıkları yapan Müslümanlar, güvenilir insan olmaktan uzaklaşırlardı. Bu da istenmeyen bir durumdu. Peygamber Efendimiz kalp temizliğine de dikkat çekerek şöyle buyurmuştur: "Dikkatli ve uyanık olunuz! Bedenin içinde bir lokmacık et parçası vardır ki, iyi olursa bütün beden iyi olur, bozuk olursa bütün beden bozuk olur. İşte o et parçası kalptir!"[134]

Hz. Peygamber (s.a.s.) çok cömertti, insanlara da cömertliği tavsiye ederdi. Ashâbtan Câbir b. Abdullah (r.a.)

---

132 Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, I, 29.

133 Müslim, Îman, 107.

134 Buhârî, Îman, 39.

diyor ki: "Rasûl-i Ekrem Hazretlerinden dünya ile ilgili bir şey istenilince asla reddetmezdi; istenilen şey varsa verir, yoksa vâdederdi."[135] Hz. Âişe ise şöyle diyor: "Peygamberimiz (s.a.s.), kendisine bir hediye geldiği zaman onu getiren kişiye daha fazla ve değerlisiyle karşılık verirdi."[136]

Peygamberimiz (s.a.s.) daima "büyüklere saygı, küçüklere şefkat" gösterilmesini isterdi. Kendi çocuklarına, torunlarına, yakın ve uzak komşu çocuklarına, rastladığı tüm Müslüman çocuklarına ve hatta müşrik çocuklarına karşı çok şefkatli idi. Yolda rastladığı çocukları devesine bindirir, gezdirir, onlarla ilgilenirdi. Oyun oynamakta olan çocukların arasına katılır, selam vererek onlarla konuşur, onların çocuk dünyasına girer, onlarla birlikte olurdu.

Adaletli idi; iltiması, maksatlı olarak taraf tutmayı, adam kayırmayı yasaklardı. Ne kimsenin hakkını yerdi, ne de kimseye hakkını yedirirdi. Çirkin sözler söylemezdi; hayâ, terbiye ve nezakete aykırı hiçbir davranışta bulunmazdı. Umumî yerlerde gürültü yapmaz, bağırıp çağırmaz, kimseyi rahatsız etmezdi, hoşlanmadığı bir şey, yüzünden anlaşılırdı. Bir kişide gördüğü kötü davranışı giderirken, o kişinin şahsiyetini incitmemeye özen gösterirdi, dolayısıyla sırf o kişiyi kastetmeksizin öyle bir davranışın kötü olduğunu genel olarak herkese duyururdu.

Peygamber Efendimiz, bütün mü'minlere karşı çok merhametliydi. Nitekim O'nun bu özelliği hakkında Tevbe Sûresi'nde şöyle buyrulmaktadır: "Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya

---

[135] Müslim, Fedâil, 56.

[136] Tirmizî, Şemâil, 60; Hâce Mehmed Raif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercemesi, s. 245.

uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir." (Tevbe, 9/128). Bu âyette Yüce Allah, kendi isimlerinden olan "Raûf-rahîm: Çok şefkatli - çok merhametli" sıfatlarını Sevgili Peygamberimiz'e de vermiştir. İşte bunun içindir ki, düşmanları telin etmesini (lânetlemesini) isteyen birine: "Ben lânet okumak için değil, âlemlere rahmet olmak için gönderildim!" cevabını vermiştir.

Her müşkili olan, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzuruna endişe duymaksızın gider, dileğini rahatça iletirdi. Hastalarla ilgilenir, onlara geçmiş olsun der, ağır ise telkinde bulunur, cenazeye gider, yakınlarına başsağlığı diler, teselli eder, cenaze sahiplerine teselli verilmesini, yardımcı ve destek olunmasını isterdi.

Hz. Peygamber (s.a.s.) ilme çok önem verirdi, onun en mühim bir özelliği öğretmenlikti; Müslümanlar bir hurma ağacının gölgesinde, bir evin kenarında ya da camide toplanarak onun öğrettiklerini öğreniyorlardı. Bir de daha ziyade bekâr ve kimsesizlerin barındığı yatılı bir okul vardı ki, buna Suffe deniliyordu. Bu okulun öğrencileri sayı olarak 70-400 arasında değişiyordu. Peygamberimiz (s.a.s.), kendisine getirilen hediyelerin hemen çoğunu bu okulun öğrencilerine gönderdiği gibi, zekât ve sadaka yardımlarını da onlara aktarırdı. Şu hadise, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) öğrencilerine verdiği önemi göstermesi bakımından ilginçtir. Peygamber Efendimiz'in kızı Fâtıma, yoksul bir hayat sürüyordu. Eliyle çektiği değirmenden elleri kabarır, su taşımaktan kendisi ve eşi Hz. Ali yorgun düşerdi. Bir gün babasından bir hizmetçi istedi. O sırada bir savaş sonunda Medine'ye ganimet malları gelmişti. Hz. Peygamber (s.a.s.), Fâtıma'nın isteğini,

"Suffe öğrencileri böyle yoksul yaşarken size nasıl hizmetçi verebilirim?" diyerek geri çevirdi.[137]

Hz. Peygamber (s.a.s.) çok mütevazı idi. O'nun şu sözü, tevazuunu aksettirmesi bakımından önemlidir:

- Hristiyanların Îsa hakkında "Allah'ın oğlu" dedikleri gibi beni övgüde aşırı gitmeyin. Ben ancak Allah'ın kuluyum, siz de benim hakkımda Allah'ın kulu ve elçisi deyin.[138]

Bir gün Peygamberimiz'in (s.a.s.) huzuruna bir kadın geldi, "Ey Allah'ın Rasûlü! Benim size arz edecek bir ihtiyacım var" dedi. Bu, yaşlı bir kadındı, bu sebeple sanki ne söylediğinin ve ne istediğinin pek farkında değildi. Bununla beraber Peygamberimiz (s.a.s.) o hanıma aşırı yaşlılık sebebiyle bunamış biri gibi davranmadı, onunla gereği gibi ilgilendi; asla, ihmalkâr ve umursamaz bir tavır takınmaksızın problemini çözmek ve ihtiyacını gidermek için çaba gösterdi.[139]

Günlerden bir gün bir şahıs Peygamberimiz'i (s.a.s.) ziyarete gelmiş, huzuruna girince titremeye başlamıştı. Bunu gören Peygamberimiz (s.a.s.) o kişiye şöyle dedi:

- Arkadaş, titreme! Ben bir kral değilim, Kureyş'ten kuru ekmek yiyen bir kadının oğluyum.[140]

Ev içindeki davranışları da O'nun ne kadar mütevazı olduğunu gösteriyor. Nitekim, Hz. Âişe'den, Sevgili Peygamberimiz'in ev içindeki davranışlarından sorulduğunda şu bilgiyi verdi:

---

137 Abdurrahman Azzam, Rasûl-i Ekrem'in örnek Ahlâkı, (çev. Hayreddin Karaman), s. 46.
138 İbn Kesîr, Şemâilü'r-Resûl, (çev. Naim Erdoğan), s. 87; Tirmizî, Şemâil, 55.
139 İbn Kesîr, a.g.e., s. 88; Tirmizî, Şemâil, 55.
140 Abdurrahman Azzam, a.g.e., s. 61.

- Peygamberimiz (s.a.s.), eve geldiğinde herhangi bir fevkalâdelik ve inziva göstermeden (ayrıcalıklı bir davranış beklentisine girmeden, gurur ve kibirden uzak bir olgunluk içinde) tevazu ile davranırdı. Kendi elbisesinin söküğü ile meşgul olur, koyunlarını eli ile sağar, ailelerine ev işlerinde yardımcı olurdu. Çarşıya pazara gider, bizzat alışveriş yapar ve yükünü kendisi taşırdı. Ashâb-ı Kirâm, "Müsaade buyurunuz da biz taşıyalım." derlerse de, "Herkes kendi yükünü kendi taşısın!" buyururdu.[141]

Peygamberimiz (s.a.s.) vefakâr bir insandı; ahdinde dururdu, vaadinde sadıktı. Sözünden caymazdı. Kendisine ve çevresindeki ashâbına yardımı dokunanları unutmaz, dostlarını sık sık arar, hâl hatırlarını sorardı. Müslümanlara da böyle yapmalarını tavsiye ederdi.

Bazı örnekleri gözden geçirirsek O'nun topluma getirdiği bu değerleri biraz daha iyi anlamamız mümkün olabilir.

Abdullah b. Ebi'l-Hamsa (r.a.) Peygamber Efendimizin de içinde olduğu bir alışveriş hatırasını şöyle nakleder:

- Kendisine henüz peygamberlik gelmeden önce Hz. Muhammed (s.a.s.) ile bir alışverişte bulunmuş, ona biraz borçlu kalmış ve nihayet, bulunduğu yere bizzat getireceğime söz vermiştim. Ancak bu sözümü her nasılsa unutmuştum. Aradan üç gün geçmişti ki, verdiğim sözü hatırlayarak derhal oraya gittim. Bir de ne göreyim? Aradan üç gün geçtiği hâlde Hz. Muhammed'i (s.a.s.) hâlâ bekli-

141 Tirmizî, Şemâil, 57.

yor buldum. Bana diyordu ki: "Ey genç! Beni meraklandırdın, burada üç günden beri seni bekliyorum."[142]

Bir kere Necaşi'nin elçileri, Peygamberimiz'in (s.a.s.) huzuruna gelmişlerdi. Peygamberimiz (s.a.s.) bunlarla yakından ilgilendi. Ashâb-ı Kirâm'dan bazıları nezaket göstererek, "Ey Allah'ın Rasûlü! Biz hizmete yetişiriz, siz istirahat buyurunuz." dediler. Fakat, Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), bunlara şu cevabı verdi:

- Bunlar, Habeşistan'a göç etmiş olan ashâbıma yer göstermiş, ikram etmişlerdi. Onların bu ikram ve hizmetlerine karşılık şimdi ben de bunlara hizmet etmek isterim.

Peygamber Efendimiz, kendisini tanımak üzere taşradan gelen kabile temsilcilerini misafirhanelerde ağırlar, onlarla ilgilenir, temel din bilgilerini öğretmek amacıyla öğretmenler tayin eder, maddî ihtiyaçlarını karşılamak için memurlar görevlendirir, kabilelerine döneceklerinde de azık hazırlatır, hediyeler verir, İslâm dinine ilgi duyarak kendisini ziyarete gelen bu insanları unutamayacakları bir vefa duygusuyla uğurlardı.

Mut'im b. Adiy, Kureyş'in ileri gelenlerindendi ve İslâm'a girmiş değildi. Vaktiyle Peygamberimiz (s.a.s.), Taif yolculuğundan şehre dönerken düşmanları onu şehre almak istememişlerdi. Peygamberimiz (s.a.s.) sıra ile birçok ileri gelen Mekkelinin himayesini istedi, fakat hepsi reddettiler; ancak Mut'im kabul etti, oğullarını silâhlandırarak Peygamberimiz'i (s.a.s.) şehre aldı. Ara-

---

142 İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, VII, 59; Şiblî, Asr-ı Saâdet, I, 137; Abdurrahman Azzam, Rasûl-i Ekremin Örnek Ahlâkı, (çev. Hayreddin Karaman), s. 38.

dan yıllar geçti, Bedir Savaşı'nda Mut'im, diğer Kureyşlilerle birlikte Müslümanlara karşı savaştı ve öldürüldü. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şairi Hassan, bu zâtın ölümünün ardından anlamlı bir mersiye yazmış, şiirinde vaktiyle Peygamberimiz'i (s.a.s.) himaye ettiğinden söz ederek onu iyilikle anmıştı. Peygamber (s.a.s.), kendisi adına gösterilen bu vefakârlıktan son derece hoşnut oluyordu. Düşman esirlerine ne yapılacağı tartışılırken Peygamberimiz'in (s.a.s.) söylemiş olduğu şu söz de onun vefakârlığının hangi derecelere vardığını göstermesi bakımından çok anlamlıdır:

- Şayet, Mut'im b. Adiy sağ olup da benden esirleri isteseydi fidye (kurtulmalık akçesi) istemeden hepsini serbest bırakırdım.[143]

Hz. Peygamber (s.a.s.) ittifaklarına bağlılıkta da vefalı idi. Hudeybiye'de Müslümanların yanında antlaşmaya katılan Huzâe kabilesi, Kureyş'in yanında antlaşmaya giren Benî Bekir'in saldırısına uğramıştı. Kureyşlilerin de bilhassa gece baskınlarında bunlara destek verdikleri anlaşılıyordu. Huzâeliler durumu Hz. Muhammed'e (s.a.s.) ilettiklerinde O, derhal ordusunu hazırladı ve yola koyuldu. Bu olay, Mekke fethinin sebebi olarak tarihe geçti.[144]

---

143 Abdurrahman Azzam, Rasûl-i Ekremin Örnek Ahlâkı, (çev. Hayreddin Karaman), s. 36-37.

144 İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, IV, 32-38; İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, II, 134; Taberî, III, 111-112; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 239-241; Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, X, 295 vd.; Abdurrahman Azzam, a.g.e., s. 37.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) âdâb-ı muâşereti ile ilgili özet incelememizi şöyle tamamlayabiliriz:

- O, insanların, iyi niyetli, gayretli, çalışkan, şefkatli, yardımsever, temiz tertipli, dürüst, mütevazı, vefalı olmalarını istiyor; onları dağınık, kaba, kötü niyetli, tembel, acımasız, yalancı ve gururlu olmaktan sakındırıyordu. İnsanların birbirlerini sevip saymalarını, birbirlerine destek olmalarını, sorumluluk duygusuna ve üstün görev bilincine sahip bulunmalarını arzu ediyordu.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm'de, Sevgili Peygamberimiz'in, insanlığa, "Rahmeten li'l-âlemîn: Âlemlere rahmet" olarak gönderildiği belirtiliyor. Bu ifade, Peygamber Efendimiz'in, hayatın her alanındaki örnekliğinin Kur'ân ve İslâm gibi evrensel olduğunu gösteriyor. Çünkü O, sadece ilke bazında teorik ağırlıklı bazı şeyler söylememiş, insanlığın yararına olan güzel ahlâk esaslarını Kur'ân ışığında ortaya koymuş, şahsında davranış modeli olarak yaşamış, bunu pratiğe aktaran, uygulayan bir nesil (ashâb) yetiştirmiştir. O, hem akıllara, hem gönüllere hitap etmiş, hem de sosyal alanda insanlar arası ilişkilerin düzenli yürümesini sağlayan uygulamaya elverişli kurallar ortaya koymuştur. Başka bir ifadeyle Hz.Peygamber, Kur'ân'ın öngördüğü İslâm'ı, herkesçe kolayca anlaşılabilecek ve örnek alınabilecek bir üslupla yaşamış, yaymış, yaşayacak ve yayacak örnek nesiller yetiştirmiştir. Böylece, fert, aile ve toplum ahlâkının en doğru, en duyarlı örneklerini vermiştir. Fert için olgunlaşmanın, aile için mutluluğun, toplum için huzur ve refahın yollarını göstermiştir.

Bu durumda evrensel örnekliği itibariyle Hz. Peygamber bizim için rahmettir. O'nun ahlâkını içselleştirerek örnek bir model oluşturan Ashâb-ı Kirâm da, onları örnek alarak insanlık ufkunda yükselen abide şahsiyetler

de bizim için hep birer rahmettirler. Bu rahmet vesilesiyle bizler yaşanmış tarihî örneklerden yola çıkarak İslâm ahlâkını doğru biçimde nasıl algılayacağımızı, nasıl özümseyeceğimizi, günümüz şartlarında nasıl örneklendireceğimizi ve sonraki nesillere nasıl bir ahlâkî kişilik armağan edeceğimizi daha kolay bulabiliriz.

O hâlde biz her zaman Kur'ân-ı Kerîm'i doğru anlamaya ve hayatımıza ondan prensipler aktarmaya ne kadar muhtaçsak, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) de her zaman yeniden anlamaya, O'nun hayatından manevî esintiler aktarmaya ve onunla ferahlanmaya da o kadar muhtacız. Çünkü O, Kur'ân'ı en iyi anlayan, Kur'ân ahlâkını en doğru yaşayan ve yaşadığı toplumu İslâm ahlâkı ile îmar eden, şenlendirendir.

Eğer biz, Peygamber Efendimiz'in ve örnek neslin (sahâbenin ve onları takip ederek ahlâkî olgunluğa erişmiş örnek şahsiyetlerin) üstün bir düzeyde temsil ettiği Kur'ân ahlâkını yeni yöntemlerle günümüze taşıyabilir ve günümüz şartlarında davranış boyutu kazandırabilirsek biz de sonraki nesillere bir ışık tutabiliriz.

Ashâbtan Zeyd b. Sâbit Hazretlerinin dediği gibi, "O'nun ahlâk ve ahvâli uçsuz bucaksız bir denizdir..." Bu münasebetle, tüm derinlikleriyle ve detaylarıyla bir okyanusu tanıtabilmek ne kadar zorsa hayatının her saniyesine binbir derinlik nakşetmiş olan Rasûl-i Ekrem'i (s.a.s.) de gereği gibi tanıtmak o kadar zordur, hatta mümkün görünmemektedir.

Dolayısıyla, biz burada Sevgili Peygamberimiz'in hayatından ve ahlâkından küçük küçük örnekler sunmaya

çalıştık. Evet, sunulanlar hacim olarak az görünebilir. Fakat bu kırık dökük satırlar arasında O'nun hayatından aktarılan bilgiler, O'nun ahlâkını ve kişiliğini yansıttığı için önemli ve değerli sayılırlar.

"Andolsun ki, Allah'ın Rasûlü, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir." (Ahzâb, 33/21)

BİBLİYOGRAFYA

Abdurrahman Azzam, Rasûl-i Ekrem'in Örnek Ahlâkı, (çev. Hayreddin Karaman), 5. baskı, İstanbul 1978.

Ahmed b. Hanbel, Müsned, Beyrut tsz.

Algül, Hüseyin, İslâm Tarihi, I-III, İstanbul 1986 - 1987.

Aliyyü'l-Karî, Şerhu'ş-Şifâ, İstanbul 1308.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, el-Câmiü's-Sahîh, İstanbul 1315 h.

Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ, Der-seâdet 1331 (1912).

Diyarbekrî, el-Hamis, I-II, Beyrut, tsz.

Halebî, İmam Ali b. Burhâneddîn, İnsânü'1-Uyûn, Beyrut ts.

Hamîdullah, Muhammed, Hz. Peygamber'in Savaşları, (çev. M. Said Mutlu-Salih Tuğ), İstanbul 1962.

.................., Muhammed, Hz. Peygamber'in Savaşları, (çev. Salih Tuğ), İstanbul 1966.

.................., Muhammed, Resûlüllâh Muhammed, (çev. Salih Tuğ), İstanbul 1973.

Hüsâmeddin Nakşibendî, Hasan b. Muhammed, Şerh-i Şemâili'n-Nebî, Mısır 1254.

İbnü'l-Esîr, el-Kâmil Fi't-Târîh, Beyrut 1385 (1965)

İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebeviyye, Mısır 1355/1936.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ, Şemâilü'r-Resûl, (çev. Naim Erdoğan), İstanbul 1983.

İbn Mâce, Sünen, Kahire 1954.

İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut ts.

İlmihâl, (Redaksiyon: H. Karaman, A. Bardakoğlu, Y. Apaydın), İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1999.

Kaynak Kitap, A. Saim Kılavuz-Âkif Köten-Osman Çetin-Hüseyin Algül, Marifet Yayınları, İstanbul 1985.

Kândehlevî, Yusuf, Hayâtü's-Sahâbe (Hadislerle Müslümanlık), (çev. Ahmet M. Büyükçınar-A. Ömer Tekin - Yaşar Erol), İstanbul 1970.

Kandemir, Mehmet Yaşar, Örneklerle İslâm Ahlâkı, 2. Baskı, İstanbul 1980.

Köksal, Mustafa Âsım, İslâm Tarihi, İstanbul 1981.

Mansur Ali Nasıf, et-Tâcü'l-Câmiu li'l-Usûl fi Ehadisi'r-Rasûl (Çev. Bekir Sadak), İstanbul, 1329

Mehmed Râif Efendi, Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercümesi, İstanbul 1304 h.

Münâvî, Muhammed Abdurrauf, et- Teysîr bi-şerhi'l-Câmii's-Sağir, el-Mektebü'l-İslâmi, Beyrut, tsz.

Münâvî, Muhammed Abdurrauf, Feyzü'l-kadir şerhu Câmii's-Sağir, I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.

Müslim, Ebû'l Hüseyin Müslim b. el-Haccac el -Kuşeyrî, el-Câmiü's-Sahîh, (çev. Mehmed Sofuoğlu), İstanbul 1970.

Mevlânâ Abdülbâkî, Meâlimü'l-Yakîn fi Şerh-i Siret-i Seyyidi'l-Mürselin, İstanbul, 1261

Mevlânâ Şiblî, Asr-ı Saâdet, (çev. Ömer Rıza Doğrul - sad. O. Zeki Mollamehmedoğlu), İstanbul 1973.

Nedvî, Asr-ı Saâdet-Ashâb-ı Kirâm, (nşr. Eşref Edib), I-X, İstanbul, 1387/1967

Sarıçam, İbrahim, Hz.Muhammed ve Evrensel Mesajı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.

Taberî, Muhammed b. Cerîr, Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülûk, Mısır ts.

Tirmizî, Şemâil, İstanbul 1300 h.

Yâ'kubî, Ahmed b. Ebî Ya'kub b. Ca'fer, Târîhu'l-Ya'kûbî, Beyrut 1379/1960.

Yardım, Ali, Peygamberimizin Şemâili, Damla Yayınevi , İstanbul 1997.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul ts.

Zebîdî, Zeynüddin Ahmed, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, (çev. Ahmed Nâim - Kâmil Miras), Ankara 1970.